
**PŘÍRUČKA PSANÍ SEMINÁRNÍCH
A JINÝCH VYSOKOŠKOLSKÝCH
ODBORNÝCH PRACÍ**

Robert Zbírál

**PŘÍRUČKA PSANÍ SEMINÁRNÍCH
A JINÝCH VYSOKOŠKOLSKÝCH
ODBORNÝCH PRACÍ**

Linde Praha
akciová společnost
Opletalova 35, 115 51 Praha 1
2009

Recenzenti:

Externí: Michal Bobek, Peter Březina

Interní: Vlastimil Fiala, Petra Měšťánková, Roman Válek

Publikace byla vydána v rámci projektu Národního plánu výzkumu II.
Autor děkuje MŠMT ČR za podporu.

© Robert Zbíral, 2009

ISBN 978-80-7201-779-9

OBSAH

1	ÚVOD	9
2	PLAGIARISMUS A JAK SE MU VYHNOUT	13
2.1	Definice plagiátorství	13
2.2	Boj proti plagiarismu a následky pro studenty, pokud se ho dopustí	14
2.3	Cesty k vyhnutí se plagiarismu.	15
2.3.1	Přímá citace	17
2.3.2	Nepřímá citace.	20
2.3.3	Kolik je možné použít v odborném textu přímých a nepřímých citací?	21
2.3.4	Praktický příklad rozlišení mezi přímou a nepřímou citací č. 1	21
2.3.5	Praktický příklad rozlišení mezi přímou a nepřímou citací č. 2	23
2.4	Obecně známá informace	24
2.5	Proč vlastně máme citovat?	26
2.6	Co také nestačí aneb varování před slepou uličkou	26
2.7	Střelba do vlastních řad: pokus o vysvětlení nevysvětlitelného	27
3	JAK CITOVAT: METODY A NORMY CITOVÁNÍ	33
3.1	Co všechno se může ocitnout mimo hlavní text	33
3.2	Metody citování	37
3.2.1	Metoda „vše v poznámkách pod čarou“	37
3.2.2	Kombinovaná metoda vysvětlivek za textem a citací v textu	38
3.2.3	Výhody/nevýhody mezi oběma systémy	39
3.3	Zpracování citací původních zdrojů	40
3.4	Jak pracovat s literaturou v poznámce pod čarou	44
3.5	Normy pro citování.	45
3.5.1	Citace dle normy ČSN ISO 690	46
3.5.1.1	<i>Knih</i>	46
3.5.1.2	<i>Část knihy</i>	48
3.5.1.3	<i>Příspěvek ze sborníku</i>	49
3.5.1.4	<i>Články z časopisů</i>	50
3.5.1.5	<i>Články z novin</i>	50

	3.5.1.6	<i>Zvláštní druhy publikací</i>	51
	3.5.1.7	<i>Judikáty a právní předpisy</i>	52
3.5.2		Citace dle normy ČSN ISO 690-2	54
	3.5.2.1	<i>WWW stránky</i>	55
	3.5.2.2	<i>Článek z elektronického časopisu</i>	56
	3.5.2.3	<i>Program</i>	57
3.5.3		Zkracování citací	57
3.5.4		Automatické vytváření citací	58
3.5.5		Zahraniční citační normy	60
3.5.6		Vytvoření vlastní normy	61
4		VYHLEDÁVÁNÍ ZDROJŮ	62
4.1		Jednotlivé druhy zdrojů	62
	4.1.1	Primární a sekundární zdroje	63
	4.1.2	Formy zdrojů	64
		4.1.2.1 <i>Knihy</i>	64
		4.1.2.2 <i>Odborné časopisy</i>	65
		4.1.2.3 <i>Working papers, příspěvky z konferencí</i>	66
	4.1.3	Internet jako zdroj	66
	4.1.4	Jak zhodnotit kvalitu zdroje	68
4.2		Metody nalezení zdrojů pro výzkum: základy heuristiky	69
	4.2.1	Máte základní informace	70
	4.2.2	Obecné vyhledávání versus metoda kaskády z jiných zdrojů	70
	4.2.3	Vyhledávání v knihovně	72
	4.2.4	Google jako nástroj vyhledávání	74
4.3		Databáze a elektronické informační zdroje	80
	4.3.1	Vyhledávání v databázích	80
	4.3.2	Právní informační systémy	82
	4.3.3	Archívy českých novin	82
	4.3.4	Elektronické informační zdroje	82
		4.3.4.1 <i>Vyhledávání v EIZ: známe přesnou citaci</i>	84
		4.3.4.2 <i>Vyhledávání v EIZ: známe téma, neznáme zdroje</i>	86
		4.3.4.3 <i>Nejvýznamnější databáze pro sociální vědy a právo zvláště</i>	88
5		KUCHAŘKA K PSANÍ PÍSEMNÝCH PRACÍ	90
5.1		Než se do psaní pustíte	90

5.2	Přípravná fáze	91
5.2.1	Výběr tématu	91
5.2.2	Základní výzkum a bližší vymezení tématu	93
5.2.3	Osnova a její tvorba	95
5.3	Vlastní psaní textu	97
5.3.1	Strategie překonání autorského bloku	97
5.3.2	Fáze psaní	98
5.3.3	Forma zapojení autora do textu	99
5.3.4	Stylistika a srozumitelnost textu	100
5.3.5	Pojmenování práce	101
5.4	Finalizace práce	102
5.5	Časový rozvrh a závěrečné poznámky	103
6	STRUKTURA PRÁCE	107
6.1	Titulní strana	107
6.2	Obsah	109
6.3	Úvod	109
6.4	Vlastní text (jádro práce)	111
6.5	Závěr	112
6.6	Bibliografie a její struktura	112
7	FORMÁLNÍ ÚPRAVA PÍSEMNÝCH PRACÍ	115
7.1	Délka práce určená počtem stran	115
7.2	Vizuální úprava práce	116
7.2.1	Požadavky na podobu textu	117
7.2.2	Nástroj pro úpravu textu: styly v MS Word	118
7.2.3	Další užitečné příkazy	124
8	UKÁZKY CHYB PŘI PSÁNÍ V PRAXI	126
8.1	Každá věta musí dávat smysl	126
8.2	Pozor na zbytečné výčty	128
8.3	Odstavec (část textu) musí dávat smysl	130
8.4	Vztah mezi názvem kapitoly a jejím obsahem	131
8.5	Struktura práce	132
8.6	Přílišné odkazování	135
8.7	Problematika „koláže“	137
9	REFERÁTY A PREZENTACE	139
9.1	Co je referát a jaké má cíle	139
9.2	Příprava referátu	140

9.3	Nástroje použitelné pro zlepšení průběhu referátu	144
	9.3.1 Prezentace	144
	9.3.2 Handout	147
9.4	Přednes referátu	149
10	CÍTÍTE SE PŘIPRAVENI NA PSANÍ?	151
11	CITOVANÁ LITERATURA	152
11.1	Zahrnutá v textu	152
11.2	Zahrnutá v příkladech	153
12	ROZŠÍŘUJÍCÍ LITERATURA	154
12.1	Citování dle norem ČSN ISO 690 a 690-2	154
12.2	České knihy o psaní odborných prací	154
12.3	Publikace zaměřené na metody	156
12.4	Příručky k doktorskému studiu.	158

„Všechna pravidla studia jsou shrnuta do následujícího: uč se, jen abys tvořil.“

Friedrich Schelling

1 ÚVOD

V průběhu univerzitního studia budete vypracovávat mnoho písemných prací. Budou to kratší práce seminární, můžete psát práce ročníkové, určitě se nevyhnete rozsáhlejší práci bakalářské nebo diplomové (magisterské). Jejich pojátkem je, že se vždy jedná o **texty odborné, které mají splňovat určité náležitosti**. Zatímco obsahově mohou být práce lepší i horší, **formální požadavky musíte nezbytně dodržet vždy**, jinak se může stát, že vám práce nebude uznána, případně poneseš závažnější následky, včetně například vyloučení ze studia.

Z vlastní pedagogické zkušenosti vím, že pro mnoho studentů je psaní prací obtížné, případně vůbec nechápou jeho smysl a považují jej za zbytečné. Tomu odpovídá rovněž snaha, kterou věnují napsání takového textu. Zvláště v posledních letech, kdy díky internetu existuje množství lehce dostupných informačních zdrojů typu wikipedie nebo jsou již dokonce vypracované texty k dispozici přímo (stránky jako <http://www.seminarky.cz>), psaní prací často připomíná hru na zloděje a policisty mezi pisateli a vyučujícími. Ti někdy raději rezignují a buď práce nežadávají vůbec, nebo si zapíšou pouze čárku za splněný úkol, ať je již obsah textu i jeho původ jakýkoliv.

Písemné práce ovšem zbytečné nejsou. Ať si již zvolíte jakékoli zaměstnání s požadovaným vysokoškolským vzděláním, písemné vyjadřování bude jeho nedílnou součástí, přičemž také budete muset dodržovat vymezená pravidla. Váš vedoucí jistě nebude mít zájem zpracovat analýzu, kterou může získat volně na internetu nebo kterou jste převzali od kolegy ve vedlejší firmě. **Při psaní odborné práce je nezbytné aplikovat obecně uplatnitelné dovednosti, jako je pochopení tématu, vyhledání relevantních zdrojů, jejich důkladné zpracování nebo vyjadřování se výstižným a přitom stručným způsobem.** To vše jsou činnosti, které najdou uplatnění v budoucí kariéře každého z vás. Je přitom do značné míry jedno, jakým tématem se budete zabývat.

Cílem příručky, kterou držíte v ruce, je poskytnout vám základní informace nutné pro napsání odborného textu. Na českých vysokých školách na rozdíl od zemí na západ od nás prozatím nejsou příliš rozšířeny kurzy jako „Základní akademické dovednosti“ nebo „Akademické psaní“. Když už se stu-

denti s tematikou vůbec setkají, tak většinou až v rámci diplomového semináře nebo podobných předmětů. To je dle mého názoru pozdě, od počátku studií budete nuceni zpracovat menší či větší množství písemných prací podle zaměření oboru. Tato **publikace** má tento deficit zmírnit, **nepředpokládá z vaší strany žádné výchozí znalosti**, naopak počítá s tím, že jste v tomto ohledu nepopsaným listem. Ačkoliv název knihy naznačuje koncentraci na seminární práce, obecné informace v příručce uvedené využijete při vypracovávání jakýchkoliv textů včetně rozsáhlejších, například prací bakalářských nebo diplomových.

Knihla je rozdělena do několika kapitol. V počátečních dvou se budu zabývat klíčovou problematikou plagiáristu, vysvětlím, o co se jedná, ale zejména jak se mu vyhnout. S tím je nedílně spojena otázka citování. Existující metody a normy pro citování rozebírá třetí kapitola. Čtvrtá kapitola se podrobně zabývá zdroji pro písemné práce, které jsou základním stavebním kamenem každého textu a přímo ovlivňují jeho výslednou kvalitu. Poznate, jaké známe přístupy k vyhledávání zdrojů a jak jsou efektivní, přiblížím nejdůležitější nástroje pro získání zdrojů, jako jsou internet nebo elektronické informační databáze. Pátá kapitola uvádí doporučený přístup k napsání práce. Možná by měla být zařazena hned na začátek, až zde je však proto, že pokládám za významné, abyste se před samotným psaním nejdříve zorientovali ve formálních záležitostech diskutovaných v kapitolách předchozích. Každá písemná práce vychází z podobné struktury. Jak by měla vypadat a co v jednotlivých částech obsahovat, pokrývá kapitola šestá. Vizuální stránka textu ovlivňuje konečnou podobu práce, proto se zvláště věnuji využití programu Microsoft Word pro psaní a aplikaci některých jeho funkcí, které vám psaní velmi ulehčí. V osmé kapitole s pomocí ukávek vybraných ze studentských seminárních prací uvidíte v praxi chyby, před kterými vás budu průběžně varovat v prvních kapitolách a kterým je nutné se vyhnout. Konečně předposlední kapitolu berte jako dodatečný bonus, nevěnuje se psaní, ale vytváření referátů a prezentací. Závěr je koncipován spíše jako povzbuzující tečka.

Publikace nemá pevně vymezený rámec a můžete s ní pracovat, jak uznáte za vhodné. Je možné ji číst od první do poslední stránky, běžnější asi bude prostudovat zrovna tu část, která je pro vás v danou chvíli důležitá. Klíčové je, abyste nebrali poznatky v knize obsažené jako nějakou abstraktní teorii, mají svůj význam pouze při jejich praktickém uplatňování. Jestliže něco doporučuji, ihned to vyzkoušejte sami. V textu je uvedeno mnoho příkladů, ty ale mají v první řadě názorný charakter. I přes množství ukávek nestačí například studovat poznatky o vyhledávání zdrojů doma v posteli, buďte u počítače nebo v knihovně a vše prakticky realizujte.

Cílovou skupinou příručky jsou všichni studenti vysokých škol, některá pravidla jsou shodná pro přírodní i sociální vědy. Přiznávám však, že

s ohledem na mé profesní zakotvení se obracím více na humanitně orientované skupiny, zejména na studující právnických a politologických oborů. Přestože vybrané postřehy mohou obohatit též zkušenější zájemce o psaní, **primárně se zaměřuji na univerzitní nováčky**, kteří často vůbec netuší, co vlastně odborný text znamená a jak k jeho vytváření přistupovat. Nezabývám se proto záležitostmi, jako jsou metody (hodně se ostatně liší mezi jednotlivými obory), použití teorie nebo publikování vědeckých prací, zájemci nechtě se obrátí na specializovanou literaturu.

Několik slov bych rád věnoval způsobu vytvoření příručky. Tématem se zabývám již několik let a myšlenku napsat něco podobného držím v hlavě zhruba stejně dlouhou dobu. Neznámá to, že by neexistovaly zdroje, které by se problematikou nezabývaly. Těch několik knih na toto téma v ČR vydaných je však po mém soudu příliš komplikovaných a míří na pokročilejší uživatele. Na internetu je zdarma množství manuálů o tom „jak psát“, ty jsou ale naopak příliš stručné nebo se zabývají pouze určitými částmi problematiky. **Předkládaná příručka** je jakousi zlatou střední cestou mezi oběma póly. **Vyjadřuje to, co se já jako autor domnívám, že studentům chybí, co by jim mohlo pomoci při psaní.** Subjektivní přístup způsobuje, že jsem se rozhodl minimalizovat využívání ostatní literatury k tématu, obsah knihy vychází především z vlastních zkušeností, nikoliv jiných zdrojů. To mohou mnozí čtenáři považovat za nevýhodu a trochu to jde proti poselství, které vám v této publikaci sděluji. Uvědomte si ale, že ambice mého textu není odborná, jde o příručku vydanou s cílem naučit vás praktické dovednosti. Jako určitou náhradu vám v příloze stručně představím publikace, které k problematice psaní odborných textů přistupují jinou formou a které si můžete nastudovat, pokud vás tento text zklame či se budete chtít dovědět více.

Správnému psaní se nedá naučit od stolu, stejně jako se nestanete dobrým řidičem pouze nastudováním silničních pravidel. Jistotu v silničním provozu získáte až se zkušenostmi, to samé se týká psaní. Vypracujete se pouze tehdy, pokud budete číst a psát odborné texty. To zdánlivě podkopává užitečnost této učebnice, ale jejím účelem je naučit vás dopravní značky a pravidla chování na křižovatkách. Rovněž při psaní existují záležitosti, které buď splnit musíte, nebo je dobré k nim alespoň přihlížet. O nich se dozvíte na následujících řádcích.

Poděkování:

Kniha by nevznikla bez pomoci velkého počtu osob. Děkuji svým kolegům na Katedře politologie a společenských věd Právnické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci Vlastimilu Fialovi a Petře Měšťánkové, se kterými jsem

v posledních letech mnohé aspekty psaní studentských prací probíral. Stejně produktivní byly debaty s dalšími vyučujícími na fakultě, pouze nedostatek místa mi neumožňuje je všechny vypsát. Vděčný jsem Gaudenzu Assenzovi z Filozofické fakulty UP, který mě před mnoha lety svou precizností při odborné práci ukázal směr, jehož je tato publikace přirozeným vyústěním. Velký dík patří interním i externím recenzentům textu, jejich připomínky jsem se snažil promítnout v co nejširší míře, za zvolenou koncepci i případné chyby však samozřejmě zůstávám zodpovědný sám.

V neposlední řadě je nutné vyzdvihnout roli studentů, zejména z Právnické fakulty UP. To oni mě přesvědčili, že podobná příručka je nanejvýš potřebná, obsah knihy se snaží reagovat na problémy, se kterými se při psaní setkávají. Mnohahodinové diskuze se studenty nad jejich pracemi i v rámci předmětu „Úvod do studia“ tvoří podhoubí, ze kterého tento text vznikl. Děkuji jim za to a doufám, že předloženou publikací svůj dluh alespoň částečně splatím.

2 PLAGIARISMUS A JAK SE MU VYHNOUT

Hned zpočátku je nutné prodiskutovat otázku, která je při psaní práce odborného charakteru nejdůležitější. **Pokud nepochopíte** (nebo nebudete ochotní pochopit) **hrozbu, kterou plagiátorství představuje, je pro vás čtení zbytku příručky ztrátou času.**

2.1 Definice plagiátorství

Plagiátorství je každý případ, kdy se osoba vědomě, ať už přímo či nepřímo, za jakýmkoliv účelem, uchýlí k publikované či nepublikované práci někoho jiného s cílem prohlašovat ji za svoji vlastní.

Z definice plyne **velmi široké vymezení plagiátorství**, které pokrývá široké spektrum chování. Nejzávažnější, přitom ale možná nejčastější formou plagiátorství je převzetí celého díla, kdy student obvykle na internetu najde text na stejné téma, na které má psát příslušnou práci, a následně tento text doslovně vydává za svůj vlastní. Obvyklý postup je následující:

1. zadání tématu do vyhledávače (Google, Seznam), případně návštěva studnice vědomostí typu <http://www.seminarky.cz>,
2. označení požadovaného textu pomocí myši či kombinace kláves Ctrl + A, variantně uložení celého dokumentu, pokud je ten již k dispozici v textovém formátu (pak je možné přistoupit rovnou ke kroku označenému šestkou),
3. zkopírování textu (Ctrl+C),
4. otevření textového editoru,
5. vložení zkopírovaného textu (Ctrl+V),
6. kosmetické úpravy textu (udání vlastních iniciál, „snaživější“ studenti občas dokonce pozmění do očí bijících chyby a nesrovnalosti),
7. odevzdání práce důvěřivému pedagogovi.

Přes zdánlivou složitost procesu v podobě sedmi (čtyř) kroků zabere vyprodukování práce tímto způsobem studentovi maximálně 60 minut, což lze sice považovat za uplatnění poznatků krizového managementu v praxi, zvláště pokud je termín odevzdání jeden den vzdálený, v žádném případě ale není splněna **podmínka mravní integrity vysokoškolského studenta.**

O tom, že se při uvedeném postupu dopouští nesprávného jednání, ví samozřejmě každý student. Plagiarismem se ale často proviňuje též pisatel, který učiní krok, o jehož problematičnosti si není v dobré vůli vědom. Takové **druhy nepřímého plagiarismu** budou dále v texty diskutovány a jsou samozřejmě méně závažnější než předchozí případ, to ale nemění nic na tom, že se jedná o chování nesprávné, kterému se přitom lze jednoduše a za cenu vynaložení poměrně malé námahy vyhnout.

2.2 Boj proti plagiarismu a následky pro studenty, pokud se ho dopustí

V úvodu zazněla poznámka, že psaní písemných prací se v dnešní době stává jistým druhem „hry“ mezi studenty a učitelem, kdy obě strany se snaží „nachytat“ tu druhou. I když si to studenti asi nemyslí, v tomto boji tahají za kratší konec provazu. **Vyučující, který má vůli studentské práce řádně přčíst a který zároveň rozumí tématu, které sám zadal** (je tudíž seznámen s dostupnými zdroji a literaturou), **vždy na snahu studenta o plagiarismus přijde**, zvláště pokud pokus je tak „rafinovaný“, jak bylo naznačeno výše. Pedagog má přesnou představu, na jaké úrovni mohou studenti práci napsat a jaké zdroje citovat (pokud vůbec citují). Práci nemá na starosti většinou tolik, aby nezaznamenal, když mu několik studentů odevzdá podobné (stejně) texty. Já osobně jsem si z vlastní zkušenosti jistý, že u 90 % písemných prací dlouhých alespoň pět stran zjistím, zda se student plagiarismu dopustil nebo ne, a nebude mi to trvat více než pár minut.

I kdyby metody vycházející ze zkušeností nezabraly, **práci vyučujícímu** (stejně jako studentům) **dnes usnadňuje počítačová technika**. Plagiátory využívané informace z internetu jsou dnes indexovány v Googlu, stačí zadat část „podezřelé“ věty a ve vteřině je zdroj povětšinou odhalen. V případě, že studenti odevzdají práci v elektronické formě, což je dnes standardním požadavkem, existují další nástroje. Například je možné jednoduše srovnat práce mezi sebou pomocí funkce v programu Microsoft Word.

Největším nebezpečím pro vyučující jsou dobře napsané texty bez plagiarismu, které si studenti vymění přímo, třeba v rámci mezifakultní/univerzitní výpomoci, eventuálně se dědí od studentů minulého ročníku. Naštěstí rovněž zde existuje náležitá obrana. Většina českých vysokých škol se s cílem potírat plagiarismus zapojila do **projektu Theses**, jehož hlavní zbraní je databáze, ve které jsou archivovány všechny závěrečné písemné práce napsané českými vysokoškoláky. Program automaticky srovná každý ukládaný text s pracemi ve své databázi a s využitím složitých algoritmů poskytne informaci, zda

zdánlivě bezproblémová práce (nebo její část) nebyla odevzdána jinde v ČR. Tento vysoce sofistikovaný nástroj omezuje možnost nezachycení plagiarismu na minimum, navíc je pro vyučujícího jeho použití takřka bezpracné.¹⁾ Pro ostatní studentské práce, zejména seminární, je plánován podobný **projekt Odevzdej.cz.**²⁾ Jinými slovy, pokud má vyučující alespoň elementární snahu prohrěšek odhalit, podaří se mu to.

Studenti si hrozbu velmi dobře uvědomují, v případech prozrazení se snaží zapírat, před přímými důkazy (porovnání s původním zdrojem) ale logicky kapitulují a uplatňují různé obranné strategie. **Mezi nejčastější výmluvy patří:**

- „Nevěděl jsem, že to není povoleno.“
- „Zapomněl jsem, že je to citace.“
- „Ztratil jsem zdroj.“
- „Přidal jsem několik vlastních slov.“
- „Použil jsem jen pár slov/vět z mnoha.“

Podobné argumenty jsou samozřejmě obtížně přijatelné a student za své nemorální (potažmo protiprávní) chování může očekávat **sankce**. Nejménějším z nich je neuznání práce a požadavek na vypracování nového textu, variantou je též definitivní neudělení zápočtu (kolokvia) nebo nepřípuštění ke zkoušce, student pak musí absolvovat celý předmět znovu další rok. V případě prací diplomových či závažnějších forem plagiarismu (převzetí celé práce atd.) **prohrěšek řeší disciplinární komise vysoké školy/fakulty** a student může být dokonce vyloučen. Je třeba zdůraznit, že se nejedná o výhrůzku planou, na českých a moravských vysokých školách již proběhlo mnoho disciplinárních řízení se závažnými důsledky pro studenty, včetně právě ukončení studia. Asi je zbytečné zdůrazňovat, že ztratit kvůli vlastní lenosti a úspoře času v řádu dnů několik let života není zrovna moudrým krokem.

2.3 Cesty k vynutí se plagiarismu

Po morálních výzvách doplněných o konkrétní výhrůzky doufám každý student pochopil, že je rozumné se plagiarismu vyvarovat. Někomu by se mohlo

¹⁾ Veřejná část je dostupná na stránce <http://www.theses.cz/>. Pro více informací k projektu BRANDEJS, Michal a kol. *Národní registr VŠKP a systém na odhalování plagiátů* [online]. Inforum, 2008 [cit. 14. května 2009]. Dostupné na < <http://www.inforum.cz/pdf/2008/brandejs-michal-cze.pdf>>.

²⁾ Veřejná část je dostupná na stránce <http://www.odevzdej.cz/>. Služba začne fungovat od června 2009.

zdát, že to znamená spoléhat se pouze na vlastní myšlenky a závěry, že vycházet z něčeho, co již bylo napsáno, je synonymem pro přestupek. To je ovšem nesmysl, v naprosté většině případů to ani není možné, nelze se odstříhnout od současného stavu vědění. **Základní podmínkou, jak se vyhnout obvinění z plagiátorství, je uvést ZDROJ INFORMACE, pokud jste upotřebili v textu následující skutečnosti:**

- myšlenky, teorie či názory jiné osoby/osob/instituce,
- fakta, statistiky, grafy, diagramy (jinak řečeno jakékoliv informace), které nejsou obecně známé,
- přímé citace či parafrázování psaného či mluveného projevu jiné osoby.

V ČR jako vyspělé zemi je chráněno duševní vlastnictví, mezi které patří i písemná díla ostatních osob. Autorský zákon umožňuje používat pro vědecko-výzkumné účely výsledky práce jiných autorů v následujících případech:³⁾

§ 31 Citace

(1) Do práva autorského nezasahuje ten, kdo

- a) užije v odůvodněné míře výňatky ze zveřejněných děl jiných autorů ve svém díle,**
- b) užije výňatky z díla nebo drobná celá díla pro účely kritiky nebo recenze vztahující se k takovému dílu, vědecké či odborné tvorby a takové užití bude v souladu s poctivými zvyklostmi a v rozsahu vyžadovaném konkrétním účelem,**
- c) užije dílo při vyučování pro ilustrační účel nebo při vědeckém výzkumu, jejichž účelem není dosažení přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, a nepřesáhne rozsah odpovídající sledovanému účelu;**

vždy je však nutno uvést, je-li to možné, jméno autora, nejde-li o dílo anonymní, nebo jméno osoby, pod jejímž jménem se dílo uvádí na veřejnost, a dále název díla a pramen.

(2) Do práva autorského nezasahuje ani ten, kdo výňatky z díla nebo drobná celá díla citovaná podle odstavce 1 písm. a) nebo b) dále užije; ustanovení odstavce 1 části věty za středníkem platí obdobně.

Obecně existují dvě možnosti jak dostat informace z cizích zdrojů do vaší práce. **Jedná se o přímou a nepřímou citaci.** Situaci vysvětlí nejlépe následující

³⁾ Zákon č. 120/2000 Sb., autorský zákon, ve znění pozdějších předpisů.

příklady, uvedené včetně příslušného odkazu na zdrojovou literaturu. Všechny příklady budou vycházet z původního znění textu, jenž chceme ve své práci využít.

Originální znění textu, který bude naším zdrojem pro další výklad:

Všechna tři memoranda prosazovala celkový společný trh a akceptovala odvětvové akce v jaderné energii a dopravě. Chybělo memorandum francouzské, a právě postoj Francie byl nejméně určitý. Mělo-li jaderné společenství určitou přitažlivost, pak celkový společný trh byl vzhledem k francouzským strukturám a mentalitě považován za hazard. Ale Francie, která nechala ztroskotat myšlenku EOS, dlužila svým sousedům kompenzaci. Předseda Rady Edgar Faure prohlásil 25. května na tiskové konferenci, že „skutečná organizace nemůže být pouhým klubem či konferencí velvyslanců. Jakkoli je pojem nadnárodnosti bludný, je přesto nutné dát mu rozhodovací pravomoci.“⁴⁾

2.3.1 Přímá citace

Pokud použijete cokoliv ze zdroje slovo od slova, jedná se o přímou citaci. V tomto případě je vaší povinností tuto skutečnost uvést, což se děje pomocí označení přímo citovaného textu do uvozovek („XY“).⁵⁾ Nejlepším příkladem je část samotného původního textu zachycující prohlášení ministra Faureho. Pokud se jedná o delší přímou citaci (například nad 100 slov), je dobré odsadit celý úsek od ostatního textu ve formě zvláštního odstavce (petit). Pokud původní text jen lehce upravíte, třeba spojením vět či výměnou jednoho slova, jedná se stále o přímou citaci (byť nesprávně pojatou) a nelze ji vydávat za nepřímou!

Častou chybou je, že **studenti přímou citaci zaměňují za přímou řeč**. Tyto dva pojmy ale spolu souvisí jen velmi volně. Jestliže převezmete doslovně text, bude se vždy jednat o přímou citaci, i když nebude obsahovat žádnou přímou řeč. Naopak pokud z přímé řeči jisté osoby vezmete vybrané informace a aplikujete je sami, tak se o přímou citaci nejedná (viz dále). **O přímou citaci se jedná též tehdy, když přeložíte nějaký text z cizího jazyka s cílem zachytit jeho přesné znění.** Na celé věci nic nemění, že kvůli vašim nedokonalým znalostem jazyka překlad zcela neodpovídá původnímu originálnímu zdroji.

⁴⁾ GERBET, Pierre. *Budování Evropy*. Praha: Karolinum, 2004, s. 129.

⁵⁾ Někdy autoři přímou citaci odlišují jinak, například kurzívou, případně používají oba odlišovací prvky najednou (kurzíva a uvozovky). Doporučuji uvozovky užívat vždy, jedná se o standardní konvenci, jestliže chcete přidat i rozlišení kurzívou, ničemu tím neublížíte.

V rámci přímé citace, tedy úseku textu označeného uvozovkami, **zásadně přebíráte text v původním znění**. Není přípustné s ním nějak manipulovat, například měnit slovosled, aby citace lépe zapadla do vaší argumentace, nahrazovat slova synonymy nebo je jinak skloňovat a časovat. Dokonce nejste oprávněni měnit ani faktické a pravopisné chyby: jestliže bude v přímé citaci uvedeno „babyčka“ a vy ji uznáte za vhodnou k ocitování, musíte hrubku ponechat. Abyste nebyli obviněni z neznalosti, **za problematický prvek v přímé citaci se vkládá značka „sic“** (latinsky „právě tak“) v hranatých závorkách. Z uvedených pravidel o absolutním přejímání jsou pouze dvě výjimky:

- **Překlady:** Opakují, že pokud chcete něco přeložit doslovně, vyznačte výsledek jako přímou citaci. I pokud tam máte chyby, bude každému čtenáři zřejmé, že vaším záměrem bylo zachytit původní verzi co nejpřesněji. Do poznámky pod čarou klidně za citaci zdroje přidejte důšku: „Překlad autor“.
- **Elipsa:** V přímé citaci nelze nic změnit, ale můžete vynechat část původního textu nebo některá slova. Musíte to samozřejmě čtenáři přiznat, činíte tak třemi tečkami v hranatých závorkách („[...]“) na místech, kde jste něco vynechali. Pokud přebíráte přímou citaci, ve které je již elipsa uvedena, tak tři tečky do hranatých závorek neuvádějte.

Příklad:

Jeden ze známých poslanců Pavel Korec postoj shrnul ve svém prohlášení pro stranický tisk: „Volební schromáždění [sic] si narušovat nenecháme, [...] po získání moci se se všemi těmito skupinami vyrovnáme.“⁶⁾

Kdy je nejlepší použít přímou citaci? Přímé citace, pokud jsou dobře zvolené, oživují text a v mnoha případech jedna přímá citace nahradí mnoho slov nudného opisu. Přímá citace může být též několikaslovná, zvláště u termínů, jejichž využití je fixováno na určitou situaci a mají význam poněkud odlišný nebo širší, než by napovídál jejich slovní obsah.

Příklad:

Popisovaná situace v Saúdské Arábii do značné míry naplňuje podmínky „normativního obratu v právu“⁷⁾ jsou zde ale viditelná kulturní specifika.

⁶⁾ KOREC, Pavel. Útočit na sebe nenecháme. *Stranické listy*, 17. dubna 2008, s. 8.

⁷⁾ Termín převzat z HUSÁK, Petr. *Teorie práva*. Praha: Linde, 1995, s. 69.

Snažte se přímé citace používat, jestliže je naplněna jedna z následujících podmínek nebo ještě lépe jejich kombinace:

- skvěle podporují vaše tvrzení,
- uvádějí něco nového nebo zajímavého a není zde způsob, jak byste to sami řekli lépe,
- k vyjádření přímé řeči jiné osoby, tím spíše pokud je tato řeč expresivní či výrazově nezvyklá,
- obsah a formulace přímé citace jsou výjimečné,
- citujete jinou osobu a nechcete její názor zkruslit.

V ostatních případech raději parafrázujte (nepřímá citace) nebo ještě lépe využijte získané informace ve vlastním textu (také nepřímá citace). Přímá citace nemá nikdy sloužit jako prostředek k ušetření práce, tedy že převzmete například celé odstavce, jen abyste nemuseli informace v nich zpracovávat.

Úkol:

Projděte si v knihovně tři články z nějakého odborného časopisu, například Právních rozhledů nebo Sociologického časopisu. Odhadněte, kolik procent z textu v každém z nich tvoří přímé citace. Jsou ty tři poměry odlišné? Překvapily vás ony podíly nějak?

Příklad: Jak použít přímou citaci (srovnej s originálním zněním textu na s. 17)

Přístup Francie ke společnému trhu byl nejasný, ale země cítila, že tentokrát nemůže zůstat mimo. Edgar Faure, předseda vlády, deklaroval: „Jakkoli je pojem nadnárodnosti bludný, je přesto nutné dát mu rozhodovací pravomoci.“⁸⁾

Odůvodnění: *Prohlášení pana Faureho je dosti expresivní kvůli použití slova bludný, podobné výrazy by mohly být autorovi odborného textu vytknuty. Pokud použije přímou citaci, lze se kritice vyhnout. Podobná vyjádření činí text zajímavější. Přímá citace je dána do náležitých uvozek.*

Příklad: Jak nepoužít přímou citaci (částečný plagiarismus)

Francie dlužila svým sousedům kompenzaci, a tak předseda Rady Edgar Faure prohlásil 25. května na tiskové konferenci, že skutečná organizace nemůže být pouhým klubem či konferencí velvyslanců.⁹⁾

Odůvodnění: *Ačkoliv je poslední věta součástí přímé citace v původním textu, pisatel zapomněl na uvozovky. Čtenář by se mohl domnívat, že jde o citaci nepřímou.*

⁸⁾ GERBET, Pierre. *Budování Evropy*. Praha: Karolinum, 2004, s. 129.

⁹⁾ GERBET, Pierre. *Budování Evropy*. Praha: Karolinum, 2004, s. 129..

Příklad: Jak nepoužít přímou citaci (nehodná přímá citace)

„Chybělo memorandum francouzské, a právě postoj Francie byl nejméně určitý. Mělo-li jaderné společenství určitou přitažlivost, pak celkový společný trh byl vzhledem k francouzským strukturám a mentalitě považován za hazard. Ale Francie, která nechala ztroskotat myšlenku EOS, dlužila svým soudům kompenzaci.“¹⁰⁾

Odůvodnění: *Není žádný důvod tuto část textu uvádět jako přímou citaci, snad kromě snahy ušetřit si práci. Daleko rozumnější bude využití citace nepřímé (viz dále).*

2.3.2 Nepřímá citace

Většinou je vhodné informaci z původního zdroje vyjádřit vlastními slovy (parafrázovat), popřípadě použít pouze některé údaje (například statistiky) a dosadit je do vlastní myšlenky. V tomto případě se jedná o nepřímou citaci a zapamatujte si, že rovněž v tomto případě je vaší povinností uvést zdroj této informace. Připomínám, že pro kvalifikování části textu jako nepřímé citace musí dojít ke skutečné transformaci původní předlohy, nestačí jen kosmetické změny, jako například výměna několika málo slov či zpřeházení slovosledu (opakuji, že ani překlad z cizího jazyka do češtiny).

Příklad: Jak nepoužít nepřímou citaci (plagiarismus)

Přístup Francie ke společnému trhu byl nejasný, ale země cítila, že tentokrát nemůže zůstat mimo. Ačkoliv předseda vlády Edgar Faure nesouhlasil s principem supranacionality, byl ochoten v tomto směru ustoupit a přesunout některé pravomoci na nadnárodní instituce.

Odůvodnění: *Není vůbec uveden zdroj informace (chybí odkaz).*

Příklad: Jak nepoužít nepřímou citaci (částečný plagiarismus)

Všechna tři memoranda prosazovala celkový společný trh a akceptovala odvětvové akce v jaderné energii a dopravě. Chybělo memorandum francouzské, a právě postoj Francie byl nejméně určitý. Mělo-li jaderné společenství určitou přitažlivost, pak celkový společný trh byl vzhledem k francouzským strukturám a mentalitě považován za hazard.¹¹⁾

Odůvodnění: *Původní text je převzat slovo od slova, ale chybí uvozovky, není tak přiznána přímá citace.*

¹⁰⁾ GERBET, Pierre. *Budování Evropy*. Praha: Karolinum, 2004, s. 129.

¹¹⁾ GERBET, Pierre. *Budování Evropy*. Praha: Karolinum, 2004, s. 129.

2.3.3 Kolik je možné použít v odborném textu přímých a nepřímých citací?

Neexistuje směrnice, kolik citací by měla mít kvalitní písemná práce. Obecně lze říci, že **množství především nepřímých citací není omezeno**, ačkoliv v empiricky založeném (informačně popisném) textu by jich mělo být více než v teoreticky směřované práci, ani to ale není pravidlo. **Naopak určitou střídmost je potřebné vykazovat u citací přímých.** Odborná práce vysoké úrovně (článek ve vědeckém časopise, kniha, ale například též diplomová práce) by neměla překročit limit 5 % přímých citací na celkovém objemu textu,¹²⁾ v případě seminární práce v prvních letech studia je však možné zvýšit tento poměr na zhruba 30 %.¹³⁾ Je ale důležité zdůraznit, že těchto 30 % nemá rozhodně být z jednoho zdroje nebo ve formě jedné dlouhé přímé citace. Zároveň by přímé citace měly neustále plnit shora vymezené účely. Jestliže tyto podmínky nedodržíte, stává se vaše práce tím druhem kompilace (toto slovo není samo o sobě pejorativní), která nemá valnou cenu, ani když poctivě citujete (pokud byste tak nečinili, tak se samozřejmě jedná o plagiarismus). Odborný text není mozaika ani koláž přímých citací.

2.3.4 Praktický příklad rozlišení mezi přímou a nepřímou citací č. 1

V následující části se pokusím vyjádřit rozdíly mezi oběma druhy odkazů na původní zdroj na konkrétním příkladu. Nezapomínejte ale, že ukázka je poněkud umělá, jde o zpracování pouze velmi malé části textu. V praxi by výběr nejvhodnějšího řešení závisel na tématu práce, použitých metodách a vymezených cílech, koncepci (pod)kapitoly a odstavce, důvodu, proč chci vůbec informaci převzít a mnoha dalších faktorech.

Text původního zdroje:

Summit EU v Nice v prosinci 2000 neproběhl uspokojivě. Hlavy států a vlád jednaly pod tlakem, materiály pro rozhodnutí nebyly náležitě připraveny, mnoho účastníků ani nevědělo, o čem se jedná. Výsledky summitu jeho průběhu odpovídaly. Když britský premiér Tony Blair v pět hodin ráno po 48 hodinách nepřetržitého jednání předstoupil před novináře, zmohl se na jedinou větu: „Takto nelze dále pokračovat v práci.“¹⁴⁾

¹²⁾ Podobný odhad jste jistě získali na základě návštěvy knihovny při plnění výše zadaného úkolu.

¹³⁾ Toto číslo je pouze vyjádřením mého osobního názoru a nevychází z žádného všeobecného konsenzu či dokonce normy. Je pravděpodobné, že jiná osoba bude doporučovat či akceptovat nižší nebo vyšší poměr.

¹⁴⁾ VAN GRINSVEN, Peter. The European Council under Construction. *Discussion Papers in Diplomacy*, 2003, č. 88, s. 1.

Rozbor:

V tomto případě lze text přetvořit pomocí přímé i nepřímé citace, a to dokonce několika způsoby. Tak to také ostatně obvykle bývá, možností, jak využít myšlenku či přetvořit text, je logicky téměř nekonečně mnoho, jazyk nezná omezení.

Řešení č. 1 (nepřímá citace):

Setkání předsedů vlád a hlav států v Nice v prosinci 2000 nesplnilo původní očekávání účastníků a jednání lze označit jako neúspěšná. Britský premiér Tony Blair na závěr summitu vyjádřil svou nespokojenost se způsobem jednání v Nice.¹⁵⁾

Komentář: *Celkem vhodně parafrázovaný původní text, ale jsou z něj vypuštěny některé informace (účastníci nevěděli o čem se jedná atd.), ty může být vhodné zachovat, pokud jsou pro vaši práci důležité. Jestliže naopak okolnosti summitu jsou pouze na okraji vašeho zájmu, zkrácení není na závalu a uvedení všech peripetií by mohlo odvádět pozornost čtenáře. Blairův názor by byl ale lépe zachycen v původním znění.*

Řešení č. 2 (kombinace přímé a nepřímé citace)

Setkání předsedů vlád a hlav států v Nice v prosinci 2000 nesplnilo původní očekávání účastníků a průběh jednání i jeho výsledky lze označit jako neúspěšné. Ostatně britský premiér Blair uvedl: „Takto nelze dále pokračovat v práci.“¹⁶⁾

Komentář: *Oproti předchozímu případu je Blairovo vyjádření ponecháno v původní podobě. Asi nejlepší volba, pokud události z Nice nejsou pro váš výklad rozhodující.*

Řešení č. 3 (přímá citace)

Van Grinsven popisuje průběh summitu takto: „Summit EU v Nice v prosinci 2000 neproběhl uspokojivě. Hlavy států a vlád jednaly pod tlakem, materiály pro rozhodnutí nebyly náležitě připraveny, mnoho účastníků ani nevědělo, o čem se jedná. Výsledky summitu jeho průběhu odpovídaly. Když britský premiér Tony Blair v pět hodin ráno po 48 hodinách nepřetržitého jednání předstoupil před novináře, zmohl se na jedinou větu: ‘Takto nelze dále pokračovat v práci.’“¹⁷⁾

Komentář: *Jestliže se rozhodnete doslovně převzít větší množství textu jako zde, mělo by to být v určitém kontextu. U ukázky například v případě, že větší*

15) VAN GRINSVEN, Peter. The European Council under Construction. *Discussion Papers in Diplomacy*, 2003, č. 88, s. 1.

16) VAN GRINSVEN, Peter. The European Council under Construction. *Discussion Papers in Diplomacy*, 2003, č. 88, s. 1.

17) VAN GRINSVEN, Peter. The European Council under Construction. *Discussion Papers in Diplomacy*, 2003, č. 88, s. 1.

část vašeho textu bude věnována činnosti summitů Evropské unie či přímo průběhu summitu v Nice jako takovému. Jednoduše řečeno, necitujte přímo delší text, pokud se problematice, která je v něm rozebírána, nevěnujete důkladněji: nevyužíváte přímou citaci pro vaši další argumentaci, neomezujete se proti jejímu vyznění atd. Platí, že u vyjádření každé myšlenky (bodu argumentace) by měly převládat nepřímé citace či vlastní názory, nelze to ponechat na slovech někoho jiného a spolehnout se na přímou citaci. Přímou citaci je dobré nějak uvést, většinou jménem autora a stručným úvodem (viz příklad), který obvykle navazuje na předchozí výklad. Z formálního hlediska si povšimněte, že přímá řeč uprostřed přímé citace se odděluje pouze jednoduchými uvozovkami.

2.3.5 Praktický příklad rozlišení mezi přímou a nepřímou citací č. 2

U druhého příkladu zkuste nejdříve sami přemýšlet, jak byste text převedli, teprve pak si odkryjte a přečtete komentáře. Platí stejné upozornění o neúplnosti ukázky vyjádřené v předchozím případě.

Text původního zdroje:

„Pro výsledek schůze Rady není vlastně vůbec důležité, co na ní ministři řeknou. Vše je rozhodnuto či vyhandlováno úředníky v Coreperu. Ministr přijede na schůzi v poslední minutě, zpocený, unavený, nemocný či opilý (někdy vše dohromady), přečte svůj připravený scénář a odjede.“¹⁸⁾

Rozbor:

Text zachycuje záznam z rozhovoru obsaženého v pamětech britského ministra, který hodnotí velký význam Coreperu (Výbor stálých zástupců, součást Rady) pro rozhodování v Radě a naopak poněkud uvolněnější přístup ministrů ke svým povinnostem v téže instituci.

Řešení č. 1 (nepřímá citace):

Rozhodující úlohu při rozhodování v Radě EU nemají ministři, ale úředníci Coreperu, kteří vše dopředu projednají. Ministři, ocitající se v časovém tlaku, jejich dohodu jen potvrzují.¹⁹⁾

Komentář: *Nepřímá citace zde není použita příliš vhodným způsobem. Nejenže původnímu textu odebírá „šťávu“, ale dává mu nakonec jiný význam, který je natolik odlišný, že odkaz na původní text vlastně ani nedává smysl.*

¹⁸⁾ CLARK, Alan. *Diaries*. London: Phoenix, 1993, s. 139.

¹⁹⁾ CLARK, Alan. *Diaries*. London: Phoenix, 1993, s. 139.

Řešení č. 2 (přímá citace):

...důležitost Coreperu v systému Rady a jeho vliv na dosažení výsledků jednání lze dokumentovat mimo jiné i slovy osoby se zkušenostmi z Rady, britského ministra Alana Clarka, jenž ve svých pamětech vzpomíná: „Pro výsledek schůze Rady není vlastně vůbec důležité, co na ní ministři řeknou. Vše je rozhodnuto či vyhandlováno úředníky v Coreperu. Ministr přijede na schůzi v poslední minutě, zpocený, unavený, nemocný či opilý (někdy vše dohromady), přečte svůj připravený scénář a jedje.“²⁰⁾

Komentář: Pokud chceme původní text ve své práci použít, lze tak učinit jen ve formě přímé citace, která dovolí ponechat expresivnost vyjádření. Opět bychom k tomu ale měli přistoupit pouze tehdy, jestliže problematice Coreperu věnujeme v práci větší prostor a tato citace má jen dokreslit (případně oživit) náš výklad. Nelze na jejím základě činit zevšeobecnující závěry (jako v řešení č. 1), na to je příliš specifická a zaujatá. Jistě ne každý ministr přijíždí s uvedenými charakteristikami, jistě ne o VŠEM rozhoduje Coreper a ministři to jen odkývají.

2.4 Obecně známá informace

Text odborné práce se neskládá pouze z přímých a nepřímých citací, případně originálních myšlenek pisatele. Existuje ještě jedna kategorie nazývaná obecně známé informace. Její vymezení přesně odpovídá termínu, **jedná se o záležitosti, u kterých není třeba odkazu na zdroj, protože jsou jaksi samozřejmé, „všichni je známe“**. Uvědomte si ale, že čtenář nemusí být natolik zběhlý v problematice, kterou popisujete, a tak i něco, co vám může připadat jako obecně známé, nemusí mít stejný charakter pro čtenáře.

Každé sdělení je pro nějakou osobu známé, my ale **hodnotíme známost pro své očekávané čtenáře**. Je dosti pravděpodobné, že většina obsahu prací, které budete psát, není pro vaše čtenáře obecně známá. Tedy nelze například převzít tři strany dlouhý text pojednávající o nejnovějším rozhodnutí Ústavního soudu ČR a pak tvrdit, že to přece všichni znají. Jedná se buď o čistý plagiarismus, nebo nesplnění zadání. **Nikdo po vás nebude chtít napsat něco, co všichni potenciální čtenáři znají**. Poslední věta je velmi důležitá, text složený pouze z obecně známých informací (bez odkazů) se možná nedopouští plagiarismu, ale není textem odborným. Již na tomto místě dopředu uvedu jedno varování: práce, ve které použijete pouze základní informační zdroje typu učebnic, wikipedie nebo třeba ve věcech evropské integrace server [^{20\)} CLARK, Alan. *Diaries*. London: Phoenix, 1993, s. 139.](http://</p>
</div>
<div data-bbox=)

www.euroskop.cz, také nebude naplňovat nároky vyučujícího. V těchto zdrojích najdete povětšinou právě obecně známé informace.

Jestliže se obecně známá informace nepodává neutrálně-informačním tónem, je vhodné uvést zdroj. Nezapomeňte také, že pokud přejímáte text slovo od slova, přestože podává jen obecně známé informace, tak pořád musíte přiznat přímou citaci.

Příklady obecně známých informací:

- Vladimír Špidla odstoupil v roce 2004 z funkce premiéra ČR, následně začal vykonávat funkci evropského komisaře.
- Ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2009 zvítězila v ČR Občanská demokratická strana.
- Dle čl. 10a zákona č. 1/1993 Sb., Ústava ČR, ve znění pozdějších předpisů, mohou o přijetí některých mezinárodních smluv rozhodovat i občané v referendu (pokud je část zmíněného předpisu uvedena přímo v textu, nemusí se již zvlášť citovat).

Nesprávné využití pravidla o obecně známých informacích

- To, že odstoupivší premiér V. Špidla dostal trafikku evropského komisaře, je nutné chápat jako podraz na Pavla Teličku, kterého Špidla půl roku předtím do Bruselu sám prosadil (zde se jedná o expresivně laděné sdělení, nutné uvést zdroj).
- Ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2009 zvítězila v ČR Občanská demokratická strana se ziskem 30,02 % hlasů (jde již o konkrétní údaj, nutné uvést zdroj).
- Česká ústava dovoluje alternativně využití referenda pro přijetí některých mezinárodních smluv (dobré odkázat na příslušný článek).

Pravidla použití obecně známých informací ve většině případů nečiní obtíž a poznáte je citem. **Pokud si nejste jistí, je vždy vhodnější pro jistotu citaci uvést**, neboť pojem nadbytečná citace je téměř protimluv, což se o chybějící citaci prohlásit nedá. Ještě jednou upozorňuji na naivitu výmluv, že podle vás jako autora je jistá okolnost „obecně známá“. Znalost autora, který zkoumá a je ponořen do problému, se nerovná znalostem čtenáře, který se chce o problému něco dozvědět.

2.5 Proč vlastně máme citovat?

Některým z vás by se mohlo zdát, že veškeré starosti kolem citování jsou zbytečné a čas tomu věnovaný je možno pokládat za ztracený. Nebylo by efektivnější ho využít k něčemu užitečnějšímu? Otázka je samozřejmě řečnického rázu. **Povinnost citovat není samoučelná.** Kromě vyhnout se plagiarismu citování použitých zdrojů plní též následující funkce:

- **Navázání na předchozí výzkum.** Odborný text již dnes není možné napsat bez zohlednění a zpracování doposud dosaženého stavu vědění. Analýza k tématu se vztahujících materiálů a jejich citování vás povede k tomu, že nebudete psát nesmysly nebo tzv. „vařit z vody“.
- **Potvrzení vlastní argumentace.** Jestliže budete v textu něco tvrdit, jistě vám přijde vhod, když budete schopni podpořit svá tvrzení jinými zdroji od renomovaných a zkušených autorů.
- **Zapojení do odborné komunity.** Zvláště v dalších fázích případné vědecké kariéry citováním jiných ukazujete, že si vážíte jejich práce. Ti si toho mohou povšimnout a naopak vnímat vaše myšlenky. Sami byste také určitě byli polichoceni, kdyby někdo citoval váš text.
- **Kontrola původu textu.** Jestliže budete poctivě citovat, nemůže se stát, že v konečném důsledku pouze opíšete dílo někoho jiného. Vždy totiž vidíte, z kterých zdrojů která část textu pochází nebo je na nich založena. Pokud by velká část byla pouze z jednoho zdroje, je zřejmé, že musíte na textu dále pracovat.
- **Rozšíření obzoru čtenáře.** Odkazujete-li na další zdroje k danému tématu, poskytujete čtenáři jakousi rešerši zdarma. Většina čtenářů takový servis přivítá, když o něj nemá zájem, jednoduše odkazy nebere do úvahy. Obráceně to neplatí: když vy zdroje necitujete a čtenář zájem má, užitečnost textu pro něj je nulová.

Citování tak rozhodně není výmyslem několika fundamentalistů, jejichž jediným smyslem života je týrání nebohých studentů.

2.6 Co také nestačí aneb varování před slepou uličkou

Mnoho studentů si myslí, že v seminární práci stačí připojit seznam použitých zdrojů, aniž by průběžně citovali zdroje v textu či rozlišovali mezi přímými a nepřímými citacemi. **Takový postup není dostatečný.** Hodnotitel (čtenář) pak nemá šanci se dozvědět, které zdroje jste skutečně použili, odkud která část textu pochází, co je myšlenka vaše, co přímá a nepřímá ci-

tace. Dovedeno ad absurdum, mohli byste mít v seznamu literatury 30 položek, ve skutečnosti by byla ale práce pospojována pouze ze dvou z nich v poměru 70 % ku 30 % a zbytek zdrojů jste si asi přečetli (nebo ani to ne) jen tak bez toho, aby v nich bylo něco hodno citování. Myslíte, že je to ke čtenáři fér?

Studenti obvykle tvrdí, že přečetli X zdrojů a z nich pak práci napsali. Brání se, že již nedokáží přesně odlišit, ze kterého zdroje která informace pocházela, nebo se ospravedlňují, že argument nebo údaj byl ve více z nich. Vy ale přece **můžete vždy myšlenku, pokud není vaše nebo nejde o obecně známou informaci, dohledat k původnímu zdroji (nebo zdrojům), na které následně odkážete.** Když v textu uvedete, že se něco zvýšilo o 75 %, nabyli jste tuto informaci na základě obecného studia? Asi ne, máte ji z konkrétního zdroje. Ano, držet se takového postupu je pracnější, ale je to jediná možná cesta, jak skutečně seriózně zpracovávat informace.

Pomůže vám, když si budete odkazy na zdroje zaznamenávat hned od počátku, a to již v přípravné fázi. Pokud byste chtěli odkazy „dodělat na konec“, je to zvláště při širším okruhu zdrojů nejen velmi pracné a časově náročné, ale s nejvyšší pravděpodobností se vám ani nepovede vše dohledat a vy budete stát před následující volbou:

- 1) Myšlenky, data, informace, ke kterým nedohledáte původní zdroje, budete muset vyřadit, čímž ochudíte svůj text o možná klíčové části.
- 2) Zdroje k daným skutečnostem neuvědíte, čímž se samozřejmě dopouštíte plagiarismu.
- 3) „Kompromisem“ je zdroje si vymyslet, přiřadit k informacím nějaký odkaz, který bude vypadat pravděpodobně. To může být pro vyučujícího obtížnější odhalit, ale plagiarismus to je také, navíc se jedná o vědomý podvod.
- 4) Hledat výmluvy o nemožnosti uvádění přesných citací aneb obhajoba zde kritizované slepé uličky.

Asi je zbytečné uvádět, že možnosti 2) a 3) jsou cestou do pekel, s 1) snížíte kvalitu textu a u 4) neplníte zadání. Proto si vždy udržujte přehled o všech zdrojích, které v průběhu psaní textu k citování používáte.

2.7 Střelba do vlastních řad: pokus o vysvětlení nevysvětlitelného

Studenti mají zvláštní schopnost poukázat na každou nespravedlnost, která se na nich (ať již oprávněně nebo ne) páchá a využít ji ve svůj prospěch. Otázky

spojené s plagiarismem nejsou výjimkou. **Mnoho studentů nechápe, proč by měli pečlivě dodržovat shora vymezená pravidla, když se každý den setkávají s množstvím textů** podepsaných vysokoškolskými učiteli či jinými odborníky, **kteří také neplní ani základní podmínky ohledně citování a přiznávání zdrojů.** Jelikož s podobnou námitkou se dříve či později setká každý vyučující, který má snahu přesvědčit studenty o nutnosti zohledňovat autorská etická pravidla, raději preventivně zařazuji stručný exkurz do problematiky.

Existují případy, kdy lze text napsaný bez citací a odkazů na literaturu do určité míry ospravedlnit. Zprv si uvědomte, že znalosti zkušeného vysokoškolského pedagoga jsou o hodně širší než u studentů. Zadruhé ne u všech odborných prací je cílem přinést nové poznatky. Typickým příkladem propojení obou skutečností jsou **učebnice**. Obyčejně je píše osoba, která předmět vyučuje mnoho let, připravovala si přednášky, publikovala o daných tématech v odborném tisku, vydala třeba monografii. Cílem učebnice je přenést na studenty co nejsrozumitelnějším a systematickým způsobem takové množství informací, které považuje autor za vhodné. Takový text nemá ambice přinést originální myšlenky, nepřispívá primárně do vědeckého diskurzu.

V uvedeném případě nejsou odkazy v publikaci mnohdy nutné. Text je založen na „souboru vědění“ autora potvrzeném mnohaletými zkušenostmi. Přebujelý poznámkový aparát by mohl při studiu odvádět pozornost. Zároveň by se jeho zařazením navýšil počet stran a učebnice by byla dražší, některá česká nakladatelství proto autory od odkazů odrazují. Často tak učebnice pouze uvádí soupis literatury na konci kapitol nebo knihy jako zdroje pro další studium. Povšimněte si, že se nejedná o použitou literaturu, ale o pomůcku pro studenta, kde najít dodatečné informace.

Předchozí dva odstavce byly uvedeny slovy, že daný postup u učebnic lze „ospravedlnit do určité míry“. Snažil jsem se tak učinit, můj osobní názor je však ten, že vhodnější je odkazovat na zdroje též u učebnic. Zprv, učebnice je pevně zakotvená v současném stavu vědění o tématu, který je zachycen v literatuře, měla by proto na ni odkazovat, zejména ve formě odkazu na další zdroje. I pro studenta je časově při studiu daleko snazší, jestliže najde odkaz na další informace přímo u konkrétní věci (například náležitosti dovolání), než v seznamu literatury na konci dlouhé kapitoly (například Mimořádné opravné prostředky), nebo dokonce celé učebnice (Civilní proces). Za druhé, některé ne všeobecně známé myšlenky možná autor využívá ve své výuce již dlouho, ale pořád jsou dohledatelné k někomu jinému, proto je slušností to přiznat. Ačkoliv se tedy autor učebnice bez odkazů nemusí dopouštět eticky sporného jednání, z praktického hlediska naplnění účelu učebnice jako

pomůcky pro další výzkum je vhodné odkazy zařazovat.²¹⁾ Ostatně pokud se vám dostane do rukou kterýkoliv učební text napsaný na západ od nás, bude vždy obsahovat množství citací a odkazů na zdroje. Naštěstí vývoj v naší kotlině směřuje rovněž tímto směrem.

Druhá část podkapitoly se zaměří na situace neospravedlnitelné. Ano, **v českém prostředí najdeme mnoho případů, kdy se i vysokoškolské vyučující dopouštějí plagiarismu**, často velmi průhledného a naivního. Univerzitní učitelé nejsou žádnými posledními strážci morálky, ale jednou ze skupin společnosti, jejíž kvality odrážejí. Někteří z pedagogů chtějí dosáhnout rychlých výsledků bez vynaložení námahy, jiní v časovém tlaku musí vykázat výstupy pro grant, a jsou i tací, kteří jednoduše nic nedokáží napsat sami, případně snad ani neuznávají plagiarismus jako prohřešek. To, že podobní vyučující nejdou studentům příkladem, je asi zbytečné zmiňovat, snad si alespoň koupí tuto učebnici. Může to být smutné, **jako omluva pro vaše případné nesprávné chování to ovšem neobstojí**. Jiní kolem vás možná kradou (plagiarismus je druh krádeže), přesto to nebudete dělat také a odvolávat se na ostatní.

Bohužel platí, že zatímco boj proti plagiarismu u studentů je oprávněně veden všemi prostředky a s pro ně závažnými důsledky při odhalení, u stejného chování učitelů se zavírají oči a i přes shromáždění důkazů celá věc málokdy končí viditelným potrestáním. Vysvětlení pro tuto skutečnost je mimo rámec této učebnice a není zcela jasné ani mně, obhajitelné to každopádně není. Přichází mi na mysl přísloví dobře známé již starým Římanům. Pro latiníky: „Quod licet Iovi, non licet bovi“, pro skladníky ze šroubárny bez lekcí Ovidia: „Co je dovoleno bohovi, není dovoleno volovi“ (volný překlad).

V posledních letech se naštěstí začíná karta pomalu obracet rovněž v tomto směru. **Objevilo se a veřejně diskutovalo několik kauz plagiarismu učitelů**. Jak již bylo řečeno, většina odhalení nebyla spojena s ráznými kroky typu snížení platu nebo dokonce výpověďmi z univerzit. Mohu vám však prozradit, že ve vědecké obci se dobře ví, kdo byl subjektem podobných afér nebo kdo obecně publikuje „problematické“ texty. Taková osoba možná dál působí ve vysokém školství (je to ostuda, ne že ne), ale seriózní členové vědecké obce podobně kolegy odsoudí a odsunou na okraj všeho dění (pozvání na konferenci, členství v orgánech fakult a univerzit, kariérní postup atd.).

21) Pár slov je znovu třeba věnovat učebnici, kterou držíte v rukou. Odkazů je v ní minimum, to je však způsobeno tím, že se jedná o praktickou příručku založenou na mých osobních zkušenostech s psaním prací a s problémy studentů, které obvykle při psaní řeší. Vysoký je též podíl obecně známých informací. Svou představu (alespoň po formální stránce) standardní učebnice jsem realizoval v publikaci ZBÍRAL, Robert. *Institucionální rámec Evropské unie: právně-politologický pohled*. Praha: Linde, 2007.

Abych nemluvil jen obecně, **představím několik kauz, které hýbaly českou akademickou sférou.** Není mým cílem jmenované osoby soudit, žádnou z nich jsem nikdy ani nezahlédl, ponechávám na čtenářích, aby si na základě zde uvedených stručných informací a studia zdrojů v odkazech učinili obrázek sami.

- **Aféra Ivo Budila.** Antropolog profesor Budil ze Západočeské univerzity v Plzni napsal do sborníku vydaného ve Velké Británii příspěvek, který byl z velké části opsán z článku publikovaného v roce 1994. Na tuto skutečnost přišel sám autor původního textu a své podezření zveřejnil.²²⁾ O celé věci se pak dlouze diskutovalo na stránkách denního a odborného tisku, vše bylo o to závažnější, že Budil zastával ve své kariéře vysoké akademické funkce. Veškeré informace o kauze včetně mediálních ohlasů a srovnávacích analýz původního a „nového“ textu naleznete na k tomuto účelu zřízeném serveru.²³⁾ Budil stále působí ve vysokém školství.
- **Aféra Jaroslava Světlíka.** Ve své době děkan jedné z fakult Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně se provinil tím, že velkou část své habilitační (docentské) práce převzal ze své doktorské práce. Jinými slovy, opisoval sám od sebe. Sami cítíte, že se jedná o trochu jiný problém než výše, klíčové bylo, že danou skutečnost Světlík nikde neuvěděl. Obvinění bylo anonymní, J. Světlík se mu nejdříve ostře bránil,²⁴⁾ zřízená etická komise ale došla k závěru, že se plagiarismu dopustil. Světlík nakonec sám podal výpověď, přesunul se vyučovat na Slovensko.²⁵⁾
- **Aféra Libora Pavery.** Vyučující Slezské univerzity v Opavě absolvoval habilitační řízení na UP v Olomouci. Titul obdržel, postupně ale vyšlo najevo, že jeho habilitační práce spojená se středověkou teologií byla převzata z díla již zemřelého autora. Získaný titul stejně jako v předchozím případě není dle českých zákonů možné zpětně odebrat,

22) SCHEFFEL, David. Minulost a budoucnost antropologie ve střední a východní Evropě: poznámky k vizi Chrise Hanna. *Sociologický časopis*, 2007, roč. 43, č. 1, s. 183–186.

23) ČERNÁ, Marie a kol. *Kauza Budil* [online]. Biograf, nedatováno [cit. 4. května 2009]. Dostupné na <<http://www.biograf.org/budil/wikka.php?wakka=KauzaBudil>>.

24) ŠÍDLOVÁ, Marie. *Děkan Světlík: Útok na mne je vykonstruovaný proces* [online]. Zlínský deník, 1. dubna 2008 [cit. 4. května 2009]. Dostupné na <http://zlinicky.denik.cz/zpravy_region/dekan-svetlik-je-obvinen-z-podvodu-opsal-prace.html>.

25) DVOŘÁK, Zdeněk. *Zlínského děkana usvědčili z plagiátorství, titul mu ale zůstane* [online]. idnes.cz, 9. července 2008 [cit. 4. května 2009]. Dostupné na <http://zpravy.idnes.cz/zlinskeho-dekana-usvedcili-z-plagiatorstvi-titul-mu-ale-zustane-phi/studium.asp?c=A080709_085836_studium_bar>, srv. také další odkazy pod citovaným článkem.

ale Pavera byl nucen neúčastnit se výuky na univerzitě²⁶⁾ a později mu nebyla prodloužena smlouva. Je pozoruhodné, že plagiarismus někdy nejsou schopny odhalit ani kvalifikované osoby z oboru typu hodnotitelů habilitačních prací.

Z předchozích případů by mohlo plynout, že právního prostředí se téma plagiarismu nedotýká. Samozřejmě tomu tak není, nebyli by to právníci, aby neměli něco zvláštního. Pěkně to charakterizoval novinář Tomáš Němeček, který jeden ze svých článků nazval „Kdo chce opisovat, musí být aspoň právník“.²⁷⁾

- **Aféra Iliny Schelleové.** Němeček narážel na případ doktorky Schelleové. Ta „napsala“ učebnici o občanském právu procesním, která v mnoha částech nepřiznaně čerpala z textů jiných autorů. Ti to samozřejmě poznali a napsali na její učebnici zdrcující recenzi.²⁸⁾ Kupodivu se nic moc nestalo, doktorka Schelleová dodnes učí na Právnické fakultě MU v Brně, útěchou aspoň je, že se tam velké vážnosti skutečně netěší.²⁹⁾
- **Aféra Zdeňka Sováka.** Ve své době soudce Nejvyššího soudu a vyučující na několika vysokých školách byl obviněn z toho, že některé z jeho vydaných prací byly kompletně převzaty od kolegů. Plagiarismus se zjevně nevyhýbá ani nejvyšším místům. I kvůli jiným kauzám musel Sovák z Nejvyššího soudu odejít, právně se problém vyřešil narovnáním, Sovák přiznal vinu a přispěl na dobročinné účely. Soudcovský talár mu kupodivu zůstal, byť proti němu bylo vedeno několik kárných řízení. Dnes je soudcem Vrchního soudu v Praze.³⁰⁾

Právníci v tom asi opravdu umějí chodit, ostuda je ale pro všechny stejná a platí výše uvedené tvrzení o jistém stigmatu těchto osob, byť si možná ony z toho nic nedělají. O problematice plagiarismu by bylo možné popsat ještě

²⁶⁾ Více k celé věci KAISEROVÁ, Ida. *Pro trochu zlé krve* [online]. Biograf, nedatováno [cit. 4. května 2009]. Dostupné na <<http://www.biograf.org/budil/wikka.php?wakka=KauzaPavera>>.

²⁷⁾ NĚMEČEK, Tomáš. *Kdo chce opisovat, musí být aspoň právník* [online]. iHNed.cz, 19. září 2007 [cit. 4. května 2009]. Dostupné na <http://domaci.ihned.cz/c3-22052440-002500_d-kdo-chce-opisovat-musi-byt-aspon-pravnik>.

²⁸⁾ WINTEROVÁ, Alena, HLAVSA, Petr, ZOULÍK, František. Český civilní proces (recenze). *Právní rozhledy*, 1997, roč. 6, č. 11, s. 581 – 85.

²⁹⁾ Podrobněji viz článek Tomáše Němečka citovaný výše.

³⁰⁾ *Soudce, který opisoval cizí texty, nebude potrestán* [online]. Novinky.cz, 30. října 2008 [cit. 4. května 2009]. Dostupné na <<http://www.novinky.cz/krimi/153127-soudce-ktery-opisoval-cizi-texty-nebude-potrestan.html>>.

mnoho dalších stránek. Jedná se o téma ožehavé a jak jsem již zmínil, v posledních letech se akcentuje též v českém prostředí. Na závěr dovoďte ještě jeden odkaz na příspěvek na blogu Jiné právo, kde jeho autor dokazuje plagiarismus v článku napsaném jistou doktorandkou brněnské právnické fakulty v časopise Právník. Zajímavá je především bohatá diskuze pod textem, která vám o plagiarismu prozradí možná více než tato kapitola.³¹⁾

³¹⁾ BŘÍZA, Petr. *Plagiátorství, fušeřina a česká akademie: neveselý příběh z oblasti mps.* [online]. Jiné právo, 19. květen 2008 [cit. 4. května 2009]. Dostupné na <<http://jine-pravo.blogspot.com/2008/05/plagitorstv-fueina-esk-akademie-nevesel.html>>. Na tomto blogu je k dispozici i množství dalších příspěvků, které se problematice plagiarismu věnují.

3 JAK CITOVAT: METODY A NORMY CITOVÁNÍ

V předchozí části jste se seznámili s plagiářem, způsoby jak se mu vyhnout a rozlišením přímých a nepřímých citací, potažmo obecně známých informací. Byť je to pro naši vědeckou práci nejdůležitější, je to stále pouze díl úspěchu. **Ačkoliv již totiž víte, kterou informaci citovat a proč, neznáte způsob, jakým způsobem ji citovat.** Mnohým z vás se možná zdá, že pokud přiznáte inspiraci myšlenkami či daty jiných, je už celkem jedno, kterak toto přiznání v textu učiníte. Máte svým způsobem pravdu, primární povinností je uvést zdroj. Pokud čtenář pochopí, odkud jste danou část převzali, vyhnete se obvinění z plagiářství a nikdy nenastanou důsledky, kterými jsem hrozil v minulých kapitolách. Na druhou stranu, akademické prostředí je velmi konzervativní a drží se nastavených pravidel, proto je **velmi důležité rovněž to, jak odkazy uvedete, jinak řečeno, jakých metod a norem citování se držíte.** V následující kapitole se vás pokusím touto složitou (a nutno přiznat velmi nudnou) problematikou provést. Nevěšte ale hlavu, věda je systematická záležitost, a i když to vypadá na první pohled nesmyslně, jde vlastně o jednoduché držení se receptu, které vám zajistí chutný konečný pokrm, neboli dobře hodnocenou práci.

Přes výše uvedený argument o akademické konzervativnosti musím bohužel přiznat, že **metod a norem jak citovat je nepřeberné množství** a neexistuje v tomto směru žádný sjednocující předpis. Rozdělení jde napříč vědními disciplínami (přírodní vědy používají většinou jiný systém než sociální) i geografickou polohou (americké způsoby vs evropské). Mnoho pisatelů odborných článků nebo knih metody libovolně kombinuje, což dále situaci pro neznalou osobu zatemňuje. Je nutné ale podotknout, že tímto **zmatkem není dotčeno rozdělení na přímé a nepřímé citování, to zůstává u všech systémů stejné.**

3.1 Co všechno se může ocitnout mimo hlavní text

Z dosavadního výkladu i ukázek v kapitole 2 by se zdálo, že jediným prvkem, který se ocitá mimo proud hlavního textu (například v poznámce pod čarou), jsou odkazy na citovanou literaturu. Tak tomu ale není. **Existuje několik dal-**

ších skutečností, které budeme chtít obvykle vyčlenit mimo hlavní proud textu. Hlavní příčinou jejich oddělení je snaha o nerozptylování čtenáře zbytečným nadbytkem údajů či přílišnými podrobnostmi, které by mohly jeho pozornost odvracet od základních myšlenek práce.

Jsou to mimo jiné:

- 1) Citace přímé a nepřímé:** Více viz kapitola 2. Připomínám, že zejména u nepřímých citací se stává, že zdrojů obsahujících citovanou informaci znáte několik, pak je možné citovat více materiálů v jedné poznámce pod čarou.

Příklad:

Zvyšující se zapojení administrativních agentur do politického rozhodování může v mnoha směrech ohrozit legitimitu systému jako celku.³²⁾

- 2) Odkaz na rozšiřující literaturu:** V některých situacích chcete upozornit na další literaturu (knihy, články atd.), která se věnuje určitému problému podrobněji. Řešená záležitost je většinou pro váš text zajímavá (jinak byste ji vůbec nezmiňovali), ne ale klíčová (pak byste ji detailně rozebírali sami). Můžete se samozřejmě rozhodnout, že takový odkaz vynecháte, jeho uvedením ale poskytnete pohodlný servis pro čtenáře, který se jednoduše dozví, kde si může najít další materiály. Zároveň podobné odkazy na literaturu naznačují erudici pisatele, čtenář a hodnotitel vidí, že znáte a konzultovali jste rovněž jiné zdroje než ty, které jsou v textu přímo či nepřímo citovány.

Z uvedeného plyne rozdíl mezi odkazem na literaturu a přímou či nepřímou citací. V prvním případě nevychází napsaný text z citované literatury, ta naopak text rozšiřuje (v příkladu první poznámka pod čarou), v druhém případně je citované dílo zdrojem pro napsaný text (v příkladu druhá poznámka pod čarou). Povšimněte si oddělení přímé citace petitem.

Příklad:

Doktrína přímého účinku byla Soudním dvorem poprvé uvedena v život v přelomovém rozsudku Van Gend en Loos pomocí následujících vět:³³⁾

³²⁾ VEJVODA, Kamil. *Státověda*. Praha: Linde, 2008, s. 21; SETTEMBRI, Paolo. *Administrative Governance*. Houndmills: Palgrave, 2006, s. 18-22.

³³⁾ (Toto je příklad odkazu na rozšiřující literaturu, povšimněte si, že taková poznámka pod čarou je také odpovídajícím způsobem uvedena, většinou souslovím “Více k xxx viz” nebo “Více k xxx srv.”) Více k doktríně přímého účinku viz TICHÝ, Luboš, a kol. *Evropské právo*. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 286–300; CRAIG, Paul; DE BÚRCA, Gráinne. *EU Law: Text, Cases, and Materials*. 2nd edition. Oxford: Oxford Univer-

„Společenství vytváří nový právní řád mezinárodního práva, v jehož prospěch členské státy omezily [...] svá suverénní práva, a jejichž subjektem nejsou jen členské státy, ale rovněž i jejich příslušníci.“³⁴⁾

- 3) Vysvětlivka:** V poznámce pod čarou lze rozvést určité skutečnosti, které by neprospívaly plynutí hlavního textu, zároveň si ale o nich myslíte, že by mohly vhodně dokládat vaše tvrzení či čtenáře zajímat. Pokud v této vysvětlivce uvádíte informace, které nejsou vaším názorem či nejsou obecně známé, pak v té samé poznámce musíte citovat původní zdroj (platí vše již řečené o plagiarismu).

Příklad:

Jelikož Evropský parlament odhlasoval rezoluci těsně před volbami, neměl příliš prostoru pro zajištění jejího uskutečnění a celý projekt vyzněl do ztracena.³⁵⁾

Všechny uvedené prvky lze libovolně kombinovat v rámci jedné poznámky pod čarou, takže vznikají mnohdy velmi komplexní útvary. Nesmí však být samoúčelné a čtenář nesmí váhat, co mu jednotlivými zdroji chcete sdělit (viz dále podkapitola 3.4).

Příklad:

Pokud by tedy byl v preambuli odkaz na křesťanské hodnoty, mohl by Soudní dvůr dojít k závěru, že oficiální stanovisko katolické církve, konkrétně například ohledně potratů, převažuje nad právem ženy svobodně se rozhodnout o přerušení těhotenství.³⁶⁾

sity Press, 1998, s. 163–211; DOUGLAS-SCOTT, Sionaidh. *Constitutional Law of the European Union*. Harlow: Longman, 2002, s. 282-312.

³⁴⁾ **(Toto je samozřejmě příklad přímé citace)** Rozsudek ze dne 5. února 1963, *Van Gend en Loos*, 26/62, Recueil, s. 3, citováno dle TICHÝ, Luboš, a kol. *Dokumenty ke studiu evropského práva*. Praha: Linde, 2002, s. 227.

³⁵⁾ **(Toto je vysvětlivka, která rozebírá – podle autora – zajímavý aspekt hlavního textu)** Ve světle pozdějšího vývoje stojí za zmínku, že poslanci vyzvali k uspořádání evropského ústavního shromáždění skládajícího se ze zástupců Evropského a národních parlamentů, které by připravilo návrh ústavy pro mezivládní konferenci v roce 1996. **(Dále je ocitován zdroj, ze kterého pochází informace ve vysvětlivce)** PETERSMANN, Ernst-Ulrich. Proposals for a New Constitution for the European Union: Building-Blocks for a Constitutional Theory and Constitutional Law of the EU. *Common Market Law Review*, 1995, roč. 32, č. 4, s. 1126.

³⁶⁾ **(Toto je kombinace nepřímé citace spolu s vysvětlivkou doprovázenou další citací)** Viz MENENDEZ, Agustín José. A Pious Europe? *CIDEL Working paper*, 2004, č. 10, s. 24–25.

V následující delší ukázce je zobrazena část odborného textu s vysvětlěním jednotlivých prvků v poznámkách pod čarou.

Příklad:

Předchozí části monografie diskutovaly obecná vysvětlení konsenzu, v této vysvětlujeme, že některé institucionální prvky Radě vlastní mohou také přispívat ke konsenzuálnímu charakteru rozhodování. Na mnoha místech textu jsme již poukazovali na fakt, že ač jsou v Radě aktéry s formální silou rozhodovat v konečné fázi pouze členské státy, svůj vliv na výslednou dohodu mají i další subjekty. V textu se zaměříme na nejdůležitější z nich, jmenovitě Komisi, předsednictví a Evropský parlament. Jejich pozice a pravomoci při jednání o návrzích v Radě z nich činí významné spolupodílníky budování kultury konsenzu. Podkapitola se nebude věnovat popisu činnosti těchto aktérů, ale pouze zaznamenaným dopadům jejich působení při vyjednávání.³⁷⁾ Jak bude zřejmé, ve většině případů se uplatňují racionalistické přístupy k výzkumu.

Prostorové modely, diskutované podrobněji v podkapitole 6.3.2, zdůrazňují význam navrhovatele agendy (*agenda-setter*) pro rozhodovací proces. Podle uvedeného konceptu navrhovatel agendy zvolí takovou podobu návrhu, která je co nejbližší jeho zájmům, ale zároveň je akceptovatelná pro dostatečné množství aktérů, kteří jsou pro schválení návrhu vyžadováni. Jelikož v Unii v prvním pilíři drží monopol na navrhování legislativy Komise, měla by ta připravit návrh v takové podobě, aby k jeho schválení bylo lze zajistit dostatečnou většinu a zároveň aby byl návrh co nejbližší jejím zájmům.³⁸⁾ Pravomoc navrhovate-

Tato debata není pouze akademického rázu. Soudní dvůr už dříve byl nucen rozhodovat ve sporu (rozsudek ze dne 4. října 1991, *The Society for the Protection of Unborn Children Ireland Ltd v Stephen Grogan*, C-159/90, Recueil, s. I-4685), ve kterém jedna strana (Irsko) argumentovala národním právem zakazujícím potraty a druhá (kliniky mimo Irsko nabízející provedení potratů) se dožadovala svého práva svobodně inzerovat své služby v Irsku, což je právo podle nich zaručené volným pohybem služeb v Unii. Soud se v rozhodnutí v této věci chyťe přímému střetu práv vyhnul, v budoucnu by tomu tak ale být nemuselo.

³⁷⁾ **(Toto jsou odkazy na další literaturu, která se věnuje právě popisu vzájemných vztahů, jenž nejsou v podkapitole pokryty)** K činnosti a roli předsednictví srv. podkapitola 2.3 a zdroje tam uvedené; detailněji k obecné interakci mezi Komisí a Radou viz WESSELS, Wolfgang, DIEDRICHS, Udo. *The Commission and the Council*. IN: SPENCE, David, EDWARDS, Geoffrey (eds), *The European Commission*. London: John Harper, 2006, s. 209-234; HAYES-RENSHAW, Fionna, WALLACE, Helen. *The Council of Ministers*. Houndmills: Palgrave, 2006, s. 186-206; NUGENT, Neil. *The European Commission*. Houndmills: Palgrave, 2001, s. 187-189, 253-260; k interakci mezi Radou a Parlamentem viz CORBETT, Richard a kol. *The European Parliament*. London: John Harper., 2005, s. 205-239.

³⁸⁾ **(Toto je vysvětlivka)** Takže u návrhů, ve kterých je dle zřizovacích smluv umožněna kvalifikovaná většina, by měla mít na své straně státy s co nejbližšími zájmy operující

le agendy je ale možné vnímat i opačně, podle logiky předpokládané odezvy.³⁹⁾ Komise, vědoma si existence kultury konsenzu, navrhne raději návrh obsahově akceptovatelný pro všechny či alespoň maximální možný počet delegací, neboť dopředu počítá s potřebou co největší shody v Radě a chce tak její dosažení usnadnit.⁴⁰⁾ Komise má pro tyto účely i konkrétní nástroje. Místo podání legislativního návrhu může například prozkoumat pozice a zájmy členských států pomocí nezávazných zelených a bílých knih nebo sdělení a teprve po odkrytí preferencí a významu otázky pro delegace upraví skutečný návrh. V takové situaci se může uplatňovat sebenaplňující logika: Komise předvídá konsenzuální rozhodnutí, proto podává návrhy, které k dosažení konsenzu dále přispívají.

3.2 Metody citování

Ve všech předchozích ukázkách byly všechny prvky mimo hlavní text vloženy do poznámek pod čarou. Tato metoda je však jen jednou z několika používaných.

3.2.1 Metoda „vše v poznámkách pod čarou“

Metoda se také někdy nazývá právně-historická nebo středoevropská podle oborů a geografického prostoru, ve kterých se zejména využívá. **Veškeré citace, odkazy na literaturu i vysvětlivky jsou uváděny v poznámkách pod čarou.** Tyto poznámky vkládají všechny moderní textové editory do textu automaticky

dohromady alespoň 255 hlasy. U jednomyslnosti je role určovatele agendy dosti omezená (musí logicky formálně vyhovět všem aktérům).

- ³⁹⁾ **(Toto je nepřímá citace)** Srv. BACHRACH, Peter, BARATZ, Morton. Decisions and Nondecisions: An Analytical Framework. *American Political Science Review*, 1963, roč. 57, č. 3, s. 635.
- ⁴⁰⁾ **(Toto je vysvětlivka s příklady zdrojů, které jsou na pomezí nepřímých citací a odkazů na další literaturu)** Většina odborníků soudí, že Komise podává obvykle návrhy, u kterých si je jistá úspěchem, viz například KÖNIG, Thomas, PROKSCH, Sven-Oliver. Exchanging and voting in the Council: endogenizing the spatial model of legislative politics. *Journal of European Public Policy*, 2006, roč. 13, č. 5, s. 655–656; jiní tvrdí, že Komise realizuje především záměry již schválené Evropskou radou (HEISENBERG, Dorothee. Informal Decision-Making in the Council: The Secret of the EU's Success? IN: MEUNIER, Sophie, McNAMARA, Kathleen (eds), *Making History European Integration and Institutional Change at Fifty*. Oxford: OUP, 2007, s. 76). Jelikož k dohodě v ní se vyžaduje konsenzus, konsenzem by návrh měl schválit i další mezivládní (navíc *de facto* podřízený) orgán, tedy Rada. Naopak případná úprava záměru Komisí by mohla mít negativní efekt.

(v programu Microsoft Word například vybírejte příkaz Vložit-Odkaz-Poznámka pod čarou). Nemusíte se tedy bát, že byste museli vše upravovat pracně ručně (i tak to někdo neznalý nebo nepoučitelný z nepochopitelných důvodů stále dělá...) nebo že budete muset všechny poznámky pod čarou přečíslovávat, pokud svoji práci upravíte či budete chtít nějakou poznámku vložit na začátek. Jak je tato metoda (systém) uplatňována v praxi, jste viděli v předchozích příkladech.

3.2.2 Kombinovaná metoda vysvětlivek za textem a citací v textu

Jelikož se jedná se o metodu používanou především v USA, je označována také za anglosaskou. Populární je rovněž v přírodních vědách, je ale stále více využívána i v dalších oborech a Evropě. Její princip tkví v tom, že **citace a odkazy na další literaturu se uvádějí ve zkrácené podobě přímo do textu** (citace jsou většinou uvedené ve zkrácené podobě ve formě příjmení autora, rok vydání zdroje a číslo strany; odkazy na literaturu jen ve formě příjmení autora a roku vydání zdroje), **zatímco vysvětlivky se číslují za text**. Plné znění zkrácených citací si pak čtenář může vyhledat v bibliografii uvedené na konci textu. Kombinovaný způsob je ukázán na stejném textu jako v předchozí ukázce, všimněte si rozdílů mezi nimi.

Příklad:

Předchozí části monografie diskutovaly obecná vysvětlení konsenzu, v této vysvětlujeme, že některé institucionální prvky Radě vlastní mohou také přispívat ke konsenzuálnímu charakteru rozhodování. Na mnoha místech textu jsme již poukazovali na fakt, že ač jsou v Radě aktéry s formální silou rozhodovat v konečné fázi pouze členské státy, svůj vliv na výslednou dohodu mají i další subjekty. V textu se zaměříme na nejdůležitější z nich, jmenovitě Komisi, předsednictví a Evropský parlament. Jejich pozice a pravomoci při jednání o návrzích v Radě z nich činí významné spolupodílníky budování kultury konsenzu. Podkapitola se nebude věnovat popisu činnosti těchto aktérů, ale pouze zaznamenaným dopadům jejich působení při vyjednávání (detailněji k obecné interakci mezi Komisí a Radou viz Diedrichs a Wessels 2006; Hayes-Renshaw a Wallace 2006, s. 186-206; Nugent 2001, s. 187-189, 253-260; k interakci mezi Radou a Parlamentem viz Corbett et al 2005, s. 205-239). Jak bude zřejmé, ve většině případů se uplatňují racionalistické přístupy k výzkumu.

Prostorové modely, diskutované podrobněji v podkapitole 6.3.2, zdůrazňují význam navrhovatele agendy (*agenda-setter*) pro rozhodovací proces. Podle uvedeného konceptu navrhovatel agendy zvolí takovou podobu návrhu, která je co nejbližší jeho zájmům, ale zároveň je akceptovatelná pro dostatečné množství aktérů, kteří jsou pro schválení návrhu vyžadováni. Jelikož v Unii v prvním pilíři drží monopol na navrhování legislativy Komise, měla by ta připravit návrh v ta-

kové podobě, aby k jeho schválení bylo lze zajistit dostatečnou většinu a zároveň aby byl návrh co nejbližší jejím zájmům.¹⁾ Pravomoc navrhovatele agendy je ale možné vnímat i opačně, podle logiky předpokládané odezvy (Bachrach a Baratz 1963, s. 635). Komise, vědoma si existence kultury konsenzu, navrhne raději návrh obsahově akceptovatelný pro všechny či alespoň maximální možný počet delegací, neboť dopředu počítá s potřebou co největší shody v Radě a chce tak její dosažení usnadnit.²⁾ Komise má pro tyto účely i konkrétní nástroje. Místo podání legislativního návrhu může například prozkoumat pozice a zájmy členských států pomocí nezávazných zelených a bílých knih nebo sdělení a teprve po odkrytí preferencí a významu otázky pro delegace upraví skutečný návrh. V takové situaci se může uplatňovat sebenaplňující logika: Komise předvídá konsenzuální rozhodnutí, proto podává návrhy, které k dosažení konsenzu dále přispívají.

Vysvětlivky (za celým textem článku/kapitoly/knihy):

- 1) Takže u návrhů, ve kterých je dle zřizovacích smluv umožněna kvalifikovaná většina, by měla mít na své straně státy s co nejbližšími zájmy operující dohromady alespoň 255 hlasy. U jednomyslnosti je role určovatele agendy dosti omezená (musí logicky formálně vyhovět všem aktérům).
- 2) Většina odborníků soudí, že Komise podává obvykle návrhy, u kterých si je jistá úspěchem, viz například König a Proksch 2006, s. 655–656; jiní tvrdí, že Komise realizuje především záměry již schválené Evropskou radou (Heisenberg 2007, s. 76). Jelikož k dohodě v ní se vyžaduje konsenzus, konsenzem by návrh měl schválit i další mezivládní (navíc *de facto* podřízený) orgán, tedy Rada. Naopak případná úprava záměru Komisí by mohla mít negativní efekt.

Zde by byl zařazen seznam použité literatury s plnými citacemi odkazovaných zdrojů.

3.2.3 Výhody/nevýhody mezi oběma systémy

Formální rozdíly jsou asi nejlépe patrné z obou ukázek. Jaké jsou ale výhody při praktickém užívání? **První systém je pro pisatele jednodušší**, neboť nemusí rozlišovat mezi jednotlivými druhy prvků mimo hlavní text, všechny jsou obsaženy v poznámkách pod čarou. Dle mého názoru **je jednodušší také pro čtenáře**, protože všechny údaje najde společně na každé stránce (text i prvky mimo něj). **Anglosaský systém vizuálně lépe rozdělí knihu/článek/práci na hlavní text a vše ostatní** (to se zařadí na místo, kde hlavní text skončí) a čtenář není rozptylován dodatečnými údaji na stejné stránce, jinými slovy, může se soustředit pouze na hlavní argumenty autora. Pokud ho ale za-

jímají i vysvětlivky či plný záznam některé citace, je nucen neustále přecházet na konec textu, což je vcelku vysilující.

Označování metody „vše v poznámkách pod čarou“ za právně-historickou má svůj význam. Autoři zabývající se tématy z těchto oborů používají často zdroje typu rozsudků soudů, legislativy nebo materiálů z archivů, u kterých neexistuje konvence pro zkracování v závorkách jako u sekundární literatury. Do závorek v hlavním textu by při využívání anglosaského systému byli nuceni při citacích těchto zdrojů uvádět velmi dlouhé řetězce slov, vytratila by se tak jednoduchost a přehlednost vlastní kombinovanému modelu. Proto například i v amerických právních časopisech se tradičně používá metoda „vše v poznámkách pod čarou“.

Obecně se dá říci, že **anglosaský systém je vhodný pro zkušené vědecké pracovníky**, kteří využívají minimum vysvětlivek (mají zcela jasno, co chtějí v článku mít a prosazují přístup „co není v hlavním textu, není třeba dále rozvádět“) a velké množství různé sekundární literatury (ne primárních zdrojů), většinou však ve stylu odkazů na literaturu (ne citací). Pokud by váš text naplňoval podobnou charakteristiku, můžete zvolit systém kombinovaný. **Pro většinu z vás ale bude méně obtížné využít systému poznámek pod čarou, a proto doporučuji ho aplikovat přednostně.** Kdybyste chtěli vydat svůj text v některém z časopisů nebo knihu v nakladatelství, budete mít obvykle pravidla pro systém citování předepsána od vydavatele.

3.3 Zpracování citací původních zdrojů

Odborný text, ze kterého budete čerpat, cituje zdroje, ze kterých sám vychází. Tyto zdroje daný autor vyhledal a zpracoval, aby podpořily jeho argumentaci či mu poskytly požadovaná fakta. **Otázka**, které budete často čelit, zní, **jaký zdroj vlastně máte ocitovat, jestliže převzmete informaci, kterou též převzal někdo před vámi od někoho jiného.**

Nejlépe věc vysvětlím na příkladu. Máte před sebou text napsaný Zuzanou Maršálkovou.⁴¹⁾

Jakým způsobem máte části textu zpracovat? Je vhodné citovat jako zdroj informací článek Maršálkové? Původní zdroje citované v poznámkách pod čarou? Článek Maršálkové včetně odkazů na původní zdroj? Odpověď je poměrně komplikovaná a má několik dimenzí. Nejprve ta nejjednodušší část. Vy-

⁴¹⁾ MARŠÁLKOVÁ, Zuzana. Jak daleko sahá omezení pravomocí orgánů ČR po vstupu do EU ve světle nálezů Ústavního soudu ve věci cukerných kvót? *Právní rozhledy*, 2006, roč. 15, č. 15, s. 559; upozorňuji, že na obrázku je jen dolní půlka strany.

R. Král v této souvislosti varuje před možným zhlacením ÚS právně technickými otázkami komunitární kompatibility a jako příklad uvádí spor o zdanění dětských plenek nižší sazbou DPH, kterou je však možno stanovit pouze pro výrobky pro sanitární ochranu.⁶³ Pokud by dětské plenky nebylo možno kvalifikovat jako takový výrobek, bylo by ustanovení zákona o DPH, které dětské plenky ponechává ve snížené sazbě,⁶⁷ zjevně v rozporu s komunitárním právem. Otázkou však je, zda by se též jednalo o překročení pravomoci ve smyslu nálezu sp. zn. Pl. ÚS 50/04. U sazeb DPH je podle čl. 93 SES svěřena Společenství pravomoc přijímat opatření k harmonizaci nepřímých daní a členským státům je ponechán prostor pro vlastní uvážení při jejich implementaci. Pravomocí evropského zákonodávce je vymezen rámec, v němž se vnitrostátní zákonodávce musí pohybovat při stanovení konkrétních sazeb DPH na konkrétní zboží a služby.⁶⁸ Vybočení národní zákonodávce ze stanoveného rámce, nutně tím zasahuje do pravomoci, která byla přenesena na (či terminologicky nálezu sp. zn. Pl. ÚS 50/04 propůjčena) zákonodávce evropského. Stanovení sazby na dětské pleny tak nemusí nutně být pouze otázkou technické kompatibility, ale otázkou substantivního přenosu pravomoci.

Pokud by v budoucnu měl ÚS tendenci svoji derogaci pravomocí vyloučit úzeň, jak jej nabádá Král, však zároveň zachovat kontinuitu s nálezem sp. zn. Pl. ÚS 50/04 (podotýká, že se jedná o náleží plenění přijatý jedno-myslně, nikoli „jen“ o náleží senátní), musel by najít přesvědčivou argumentaci, proč orní překročení mezi pravomocí zásluží do přenesené pravomoci.

je zřejmé, že na celém území Společenství musí dojít k přenosu pravomoci na ES ve stejné míře. Bylo by v rozporu s požadavky na jednotnost a efektivitu komunitár-

63) *Stov. Král, R. Ústavní i rozspky nad „komunitárním“ náležen Ústavního soudu ve věci cukerných kvót. Právní rozhledy, 2006, č. 11, s. 410–414.*

64) *Stov. rozsudek ESD ze dne 15. 7. 1969 ve věci 6/64, Costa v. ENEL, Slg. 1964, s. 1141, odst. 13. Stýry tím, že podle ustanovení ústavního právního řádu, komunitárním právním řádu, zplňovaly konečné označení svých sverchovaných právk, které neměly být vsatu apčí jednostrannými, s pojmem Společenství neslučitelnými opatřeními členských států.*

65) *Rozsudek ESD Variola, cit. sub 19, odst. 11: „Praktiky, které ponechávají adresy v nejasnostech o komunitárním charakteru právní normy, jsou nepřijatelné.“*

66) *Viz směrnice 77/288/EHS, ve znění pozdějších předpisů, příloha H. 67) Viz zákon č. 235/2004 Sb., o daní z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů, příloha 1.*

68) *Lze též říci, že se jedná o oblast, ve které zpěná „delegace pravomocí mediává členskému státu zádny prostor pro uvážení“, viz náleží sp. zn. Pl. ÚS 66/04, odst. 54.*

69) *V této souvislosti nesusouhlasím s vykladem Krále v op. cit. sub 62. Pokud by SZIF měl čekát na vydání nařízení vlády, aby mohl informovat producenty o snížení kvóty, zatímco mohli nařízení č. 1609/2005 aplikovat přímo, je zřejmé, že normativní činnost vlády by byla nadbytečná. Připadá implementace prostřednictvím nařízení vlády by podle mého připadala v úvahu, pouze pokud by nařízení vlády přímo stanovovalo kvóty jednotlivým podnikům. Individuální přidělení kvót by však měla zůstat spíše činností aplikační správy, nikoli obecně normativní.*

70) *K čitlivosti této problematiky napij pro německé spolkové země *Stov. Mayer, F. Die drei ...*, op. cit. sub 14, s. 615–627.*

71) *Obecný výklad k předložené otázce viz Bobek, M., Komárek, J., Paser, J., *Gilje, M. Předložení otázky v komunitárním právu. Praha: Linde, 2005.**

72) *Část VI.A-1, třetí odst. náleží.*

73) *Rozsudek ESD ze dne 6. 10. 1982 ve věci 283/81, *CILFIT*, Slg. 1982, s. 3415, odst. 14–16.*

74) *Shodně Bobek, M., op. cit. sub 28, s. 175.*

559

hněte se přímému plagiariзму. Často se setkávám s případy, kdy student převzme celý původní text včetně poznámkového aparátu a cituje ve své práci například odborná pojednání z německých univerzit vydaná v 18. století, aniž by někde zmínil sekundární zdroj. To je pro každého hodnotitele lehký terč.

Základní pravidlo, které se uplatňuje u citací původních zdrojů, je onen původní zdroj znát. Proto není v pořádku ani další oblíbená praxe, totiž tzv. „diverzifikace zdrojů“. Studenti pro své téma seženou tři publikace, které citují dalších 20 materiálů. Konečný text práce odkazuje na všech 23 zdrojů, aniž by pisatel 20 z nich měl kdy v ruce. Toto je znovu jistý druh plagiariзму, snažíte se dokázat svou odbornost, přitom jde o matení čtenáře. Použili jste tři zdroje, tak přiznejte zdroje tři. Je zde též praktický rozměr otázky. Bez původních zdrojů nevíte, jak v nich byla daná informace podána, v sekundárním textu je již ve zpracované formě. Co když sekundární autor, ze kterého vycházíte, původní zdroj pozměnil či z něj vybral jen určitou část? Budete potvzovat argument citací původního díla, které přitom může mít zcela jiné vyznění. Jak tedy postupovat?

Sehnal jsem si původní zdroj, který byl citován jinde:

- Jestliže je pro vás dílo nějakého autora natolik důležité, že ho chcete přímo citovat nebo se o něj jmenovitě opírat (McCarson tvrdí..., dle

pojetí Dworkina...), pak vždy musíte sehnat původní zdroj a citovat jej. Nelze se spoléhat na různá shrnutí, učebnice nebo obecné příručky. Když v textu uvidíte „Jméno XY tvrdí“, očekává čtenář, že jméno XY uvidí též v poznámce pod čarou jako autora daného zdroje. To samé logicky platí, jestli je váš text primárně na něco zaměřen. Asi by bylo nesignifikantní psát o Aristotelově pojetí spravedlnosti, aniž byste přímo pracovali s Aristotelovými spisy.

- Všeobecně dostupné údaje a dokumenty (zákony, rozsudky přístupné na internetu) by vždy měly být citovány z původního zdroje. Námaha potřebná k jejich získání je minimální. Vypadá zvláště, pokud napíšete „v čl. 73 německého Základního zákona je XXX“ a odkážete na knihu napsanou Paulem Kirchoffem.
- Když máte původní zdroj, znamená to, že byste ho měli též dle svého zpracovat. Prvotní impuls pro relevanci oné informace sice pocházel ze zdroje sekundárního, avšak poté, co si najdete příslušnou pasáž ve zdroji původním, tu většinou použijete aspoň částečně odlišně než onen sekundární zdroj. Píšete přece vlastní práci. Jestliže byste opakovali (a přímo citovali) původní informace v kontextu a smyslu použitým v sekundárním zdroji, děláte nejen zbytečnou práci, ale směřujete k plagiarismu. Je to stejné jako zmíněná diverzifikace zdrojů, jediný rozdíl je v tom, že dané zdroje máte k dispozici.

Původní zdroj citovaný jinde nemám k dispozici. Pokud původní zdroj není pro vaši práci zásadní a náklady spojené s jeho obstaráním by byly neúměrně vysoké, je možné se bez něj obejít a vystačit si se zdrojem sekundárním.

- Jestliže myšlenka nebo informace ze sekundárního zdroje je založena (parafrazuje) na vícero původních zdrojích najednou nebo, jinak řečeno, je vlastní vklad autora do textu významný, je možné k původním zdrojům nepřihlížet a citovat pouze sekundární materiál jako zdroj pro vaši argumentaci.
- Naopak jestliže sekundární autor původní zdroj nijak zvlášť nezpracovává, zejména cituje-li přímo, není vhodné přisoudit citaci pouze sekundárnímu zdroji a svým způsobem mu ji přivlastnit.

Příklad:

Chcete ve svém textu použít větu vyslovenou Jacquem Chiracem, následující odstavec se přitom včetně odkazu na původní zdroj (zprávu agentury Agence Europe, kterou nemáte) nachází v publikaci BEST, Edward. The Treaty of Nice: Not Beautiful but It's ill Do. *Eipascope*, 2001, roč. 5, č. 1, s. 8 (tu máte k dispozici).

Sekundární zdroj:

Při vyjednávání o váze jednotlivých států na summitu v Nice v prosinci 2000 se Jacques Chirac k tomuto přístupu přihlásil, když nespravedlivé znevýhodnění Malty oproti Lucembursku ospravedlnil slovy, že „země s dlouhou historií mají výhodu ... velmi přispěly k budování evropského projektu“.⁴²⁾

Řešení č. 1 (nesprávná citace původního zdroje):

Že staré členské státy jsou v lepší pozici než nově přistoupivší, není v Evropské unii nic nového. Výstižně to jednou charakterizoval bývalý francouzský prezident Jacques Chirac, když prohlásil, že „země s dlouhou historií mají výhodu ... velmi přispěly k budování evropského projektu“.⁴³⁾

Vysvětlení: *Citujete původní zdroj, aniž byste ho měli k dispozici. Čtenář se vůbec nedoví, že je mu informace sdělována přes další zdroj (Best 2001). Přitom E. Best, jak je zřejmé z jeho textu, sice citoval přímo, ale některá slova z Chiracova projevu citovaného původním zdrojem vynechal (ony tři tečky a elipsa). Nevíte tedy ani, co přesně vlastně Chirac řekl, ač se o tom čtenáře snažíte přesvědčit.*

Řešení č. 2 (citace sekundárního zdroje):

Že staré členské státy jsou v lepší pozici než nově přistoupivší, není v Evropské unii nic nového. Výstižně to jednou charakterizoval bývalý francouzský prezident Jacques Chirac, když prohlásil, že „země s dlouhou historií mají výhodu ... velmi přispěly k budování evropského projektu“.⁴⁴⁾

Vysvětlení: *Čistší řešení než první, citujete pouze ten zdroj, kterým jste fyzicky disponovali. Na druhou stranu zatajujete čtenáři, že Chiracova slova E. Best také odněkud čerpal, že jsou převzatá. Není to fatální chyba a nejedná se o plagiarismus, ale dá se to udělat ještě lépe.*

Řešení č. 3 (citace původního i sekundárního zdroje):

Že staré členské státy jsou v lepší pozici než nově přistoupivší, není v Evropské unii nic nového. Výstižně to jednou charakterizoval bývalý francouzský prezident Jacques Chirac, když prohlásil, že „země s dlouhou historií mají výhodu ... velmi přispěly k budování evropského projektu“.⁴⁵⁾

⁴²⁾ *Agence Europe*, 12. prosinec 2001, s. 4.

⁴³⁾ *Agence Europe*, 12. prosinec 2001, s. 4.

⁴⁴⁾ BEST, Edward. The Treaty of Nice: Not Beautiful but It'll Do. *Eipascope*, 2001, roč. 5, č. 1, s. 8.

⁴⁵⁾ *Agence Europe*, 12. prosinec 2001, s. 4, citováno dle BEST, Edward. The Treaty of Nice: Not Beautiful but It'll Do. *Eipascope*, 2001, roč. 5, č. 1, s. 8.

Vysvětlení: Nejsprávnější postup, uvedete primární zdroj, zároveň ale přiznáte, že jste jej získali přes sekundární materiál. Odhalíte před čtenářem všechny karty a k tomu oceníte práci obou autorů, původního i sekundárního.

3.4 Jak pracovat s literaturou v poznámce pod čarou

Mnoho studentů se domnívá, že v poznámkách pod čarou je dovoleno uvádět pouze citace. O nesmyslnosti této úvahy jste se doufám přesvědčili v předchozích podkapitolách. Nejde ale jen o vysvětlivky nebo doplnění hlavního textu, tyto skutečnosti nyní ponecháme stranou. Místo toho bych se rád vrátil k něčemu, co jste již viděli v předchozích příkladech, ale nebylo to dostatečně vysvětleno. **Pokud budete citovat určitý zdroj, je často vhodné uvést, v jakém smyslu a z jakého důvodu ho využíváte.** Ne vždy to musí být čistý odkaz na zdroj použité informace. Přiblížením poskytujete opět jistý servis čtenáři, který následně nemusí složitě hledat původní materiál, aniž by věděl, co ho vlastně může čekat. Existují zhruba tři možnosti, jak literaturu v poznámce přiblížit:

- a) **Pouze citace:** Používá se v situaci, kdy vše je v hlavním textu a vy chcete odkázat jen na samotný zdroj. Typické to je u přímých citací, případně když u nepřímé citace citovaný materiál přímo podporuje nebo je původcem daného tvrzení. Další variantou využití je uvedení zdroje přímo v hlavním textu (viz příklad citace článku Tomáše Němečka výše).
- b) **Návodné značky:** Zdroj uvedete určitou všeobecně používanou značkou nebo slovem, a tak odhalíte váš vztah ke zdroji, případně cíl citace onoho zdroje. Nejčastěji se užívají následující značky:
 - **Viz:** Používejte tehdy, když váš text je jen velmi volně založen na citovaném zdroji. Po viz se nikdy nepíše tečka (jde o příkazovou formu slovesa vidět).
 - **Viz také:** Používejte tehdy, když citovaný zdroj podporuje vaše tvrzení trochu jinak než ony zdroje, které jste pro svoji podporu citovali na místě prvním.
 - **Obecně k:** Chcete uvést zdroj, který pojímá v hrubých rysech danou problematiku. Obvykle to je spojeno s odkazem na další literaturu.
 - **Podrobněji/blíže k:** Chcete uvést zdroj, který rozebírá detailně danou problematiku. Na rozdíl od předchozí značky nejde o odkaz na obecné (vyšší stupeň), ale především užší výsek problému (nižší stupeň).
 - **Srv./srov. (Srovnej):** Citovaný zdroj má nějaký vztah k vašemu argumentu, spíše ale nepřímý, dochází k němu z jiného úhlu, používá

odlišnou logiku. Do značné míry se překrývá s „viz“, odlišování je věcí citu a osobní preference autora.

- **Jinak/odlišně:** Zdroj po uvedené značce má na argumentaci v hlavním textu jiný pohled, dochází k odlišným závěrům. Uvádíte ho proto, abyste čtenáři naznačili, že v dané věci neexistuje pouze jedna pravda. Logicky by z textu mělo vyplývat, že vaše tvrzení je dobře odůvodněno, a tudíž přesvědčivé, jinak by zdroj citovaný za „Jinak/odlišně“ nabourával koncepci práce.

- c) **Detailnější slovní navedení:** Při uvedení literatury se nemusíte omezovat pouze na návodné značky, naopak je vhodné je kombinovat s podrobnějším odůvodněním, proč a v jaké souvislosti daný zdroj citujete.

Příklad:

Odlišný pohled na trestní odpovědnost právnických osob má XXX, který odůvodňuje svoji pozici především následujícími argumenty...

Podrobněji k podpisu smlouvy XXX.

Viz také XXX, který ke stejnému závěru dochází s využitím kvantitativních metod.

Další konkrétní příklady jsou uvedeny v ukázkách výše.

3.5 Normy pro citování

Ve výkladu jsme pokročili již dosti daleko, víte jak se vyhnout plagiarismu, umíte odlišit přímou a nepřímou citaci, identifikujete obecně známé informace, naučili jste se rozlišovat citace, odkazy na literaturu a vysvětlivky a konečně znáte dvě metody citování. Stále ale chybí informace, **jakou formou citovat jednotlivé materiály, které v práci použijete.** Bohužel totiž platí, že **citace každého zdroje (kniha, článek, internet atd.) vypadá formálně trochu jinak**, právě aby čtenář poznal, jaký druh zdroje vlastně citujete. Stejně jako u metod citování naneštěstí rovněž zde existuje problém, že se akademici nedokáží shodnout na jednotné normě a těch existuje mnoho druhů. Na druhou stranu ale na rozdíl od metod **existují v ČR oficiální normy pro citace (ČSN ISO)**, vydané Českým normalizačním institutem a vycházející z mezinárodních normalizačních norem ISO. Na následujících řádcích tyto normy v základních rysech představím. Všímejte si u příkladů interpunkce, mezer, sklonů písma a velkých písmen, to vše je součástí normy a je třeba to dodržovat.

3.5.1 Citace dle normy ČSN ISO 690

Norma ČSN ISO 690 vydaná Českým normalizačním institutem vstoupila v platnost v prosinci 1996 a **pokrývá pravidla pro citování tištěných dokumentů**. Sama norma definuje svůj cíl následovně: „Tato norma specifikuje prvky, které je třeba uvádět v bibliografických citacích publikovaných monografických a seriálových publikací, kapitol, článků a patentových dokumentů. Stanoví a předepisuje pořadí prvků citace a ustavuje pravidla transkripce a formální úpravy informací získaných z pramenné publikace.“⁴⁶⁾

3.5.1.1 Kniha

Jak poznat knihu? Otázka doufám pro vysokoškolské studenty směšná, **jde o všechny publikace (monografie, učebnice atd.), které nejsou řazeny mezi sborníky** (viz dále). Upozorňuji, že kniha nemusí mít vždy 200 stran, jde o naplnění formálních podmínek, označovány jsou tak rovněž texty kratšího charakteru, viz například norma ČSN ISO citovaná výše.

Následující způsob citování platí pro bibliografii (seznam literatury na konci práce), neboť málokdy citujete do poznámek pod čarou celou knihu. I pokud tomu tak je, tak v poznámce pod čarou neuvádějte ISBN a celkový počet stran knihy.

Citace má obsahovat:

- příjmení a jméno autora (autorů), je možné u křestního jména zkrátit jen na první písmeno,
- název publikace,
- pořadí vydání (jen pokud je vydání jiné než první),
- místo vydání,
- název nakladatelství,
- rok vydání,
- rozsah publikace (počet stran určuje číslo poslední stránky),
- standardní číslo (ISBN).

Obecná podoba citace:

PŘÍJMENÍ, Jméno. *Název knihy: podnázev*. Vydání. Místo vydání: Název nakladatelství, rok vydání. Počet stran. ISBN.

Příklad:

NOVÁK, Jan. *Povinnost v právu: pozitivismus naopak*. 2. vydání. Olomouc: Nakladatelství UP, 2001. 123 s. ISBN 60-5999-54-1.

⁴⁶⁾ ČSN ISO 690. *Bibliografické citace: obsah, forma a struktura*. Praha: Český normalizační institut, 1996, s. 1.

V některých situacích nebudete mít k dispozici veškeré údaje, případně mohou nastat zvláštní okolnosti, pak berte prosím do úvahy:

- Pokud citujete zdroje z cizího jazyka, nikdy nic nepřekládejte (například místo vydání „Paris“ ponechejte a neměňte na „Paříž“, to platí samozřejmě i pro název díla).
- Pokud dílo napsalo více autorů, piště je v pořadí, jak jsou uvedeni na obálce knihy a jejich jména oddělte čárkou či středníkem, pokud je autorů více než tři, uveďte jméno pouze prvního a doplňte značku „a kol.“ (a kolektiv).
- Pokud citujete editovanou knihu jako celek, je vhodné za jméno editora tuto skutečnost doplnit značkou (ed).
- Pokud kniha nemá žádného vedoucího autora, případně jich je široké množství bez jasné hierarchie, začíná se rovnou názvem knihy (například u encyklopedií).
- Citace není životopisem ani obchodním rejstříkem, proto jakékoliv údaje navíc nejsou žádoucí. Platí to o titulech u autorů nebo označení formy obchodní společnosti u nakladatelství, a to i když v knize třeba jsou informace obsaženy.

Příklad (citace cizojazyčné knihy):

GRIMM, Dieter. *Was ich sagen möchte*. München: C. H. Beck, 1996. 229 s. ISBN 0-568-88-233.

Příklad (dva autoři):

NOVÁK, Josef; BRISK, Pavel. *Dnes a zítra*. Olomouc: Nakladatelství UP, 2001. 223 s. ISBN 60-5999-69-1.

Příklad (více než tři autoři):

NOVÁK, Josef a kol. *Dnes a zítra*. Olomouc: Nakladatelství UP, 2001. 323 s. ISBN 62-5999-69-1.

Příklad (editovaná kniha, jeden editor a dvacet přispěvatelů, citujete ji jako celek):

NOVÁK, Josef (ed). *Dnes a zítra*. Olomouc: Nakladatelství UP, 2001. 423 s. ISBN 62-5999-70-1.

Příklad (nikde není označen autor):

Encyklopedie moudrosti. Olomouc: UP Press, 2006. 300 s. ISBN 63-5999-69-1.

Příklad (povídánky):

Jak ano: DOHNAL, František. *Právo životního prostředí*. Praha: Linde, 2006. 300 s. ISBN 63-5999-69-1.

Jak raději ne: DOHNAL, František, Mgr. PhD. *Právo životního prostředí*. Praha: Linde, a.s., Nakladatelství Jana Tuláčka a Bohumily Hořínkové v Praze, 2006. 300 s. ISBN 63-5999-69-1.

3.5.1.2 Část knihy

Tato **varianta se uplatní tehdy, když budete citovat monografii přímo v textu**, například v poznámce pod čarou. Tehdy totiž odkazujete na konkrétní část knihy (stranu), ze které myšlenka pochází.

Citace má obsahovat:

- příjmení a jméno autora (autorů), je možné u křestního jména zkrátit jen na první písmeno,
- název publikace,
- pořadí vydání (jen pokud je vydání jiné než první),
- místo vydání,
- název nakladatelství,
- rok vydání,
- lokace části dokumentu: většinou vymezená číslem první a poslední strany, na níž je uveřejněna.

Obecná podoba citace:

PŘÍJMENÍ, Jméno. *Název knihy: podnázev*. Vydání. Místo vydání: Název nakladatelství, rok vydání, lokace části dokumentu.

Příklad:

NOVÁK, Jan. *Povinnost v právu: pozitivismus naopak*. 2. vydání. Olomouc: UP Press, 2001, s. 19–36.

Poznámky

- Norma dovoluje citovat části knih i jako kapitoly, aniž byste uváděli rozsah stran (NOVÁK, Jan. *Povinnost v právu: pozitivismus naopak*. 2. vydání. Olomouc: UP Press, 2001, kapitola druhá XXX). Raději se tomuto stylu vyhněte, rozsah stran je vždy dostatečně určitý a samozřejmě dokáže označit též celou kapitolu. Varianta s názvy kapitol není ve vědeckém světě užívána.
- Povšimněte si, jak pracovat se zkrácením termínu „strana“. Písmeno by mělo být vždy malé, neboť následuje za čárkou, nikoliv tečkou (XXX, s. XXX).

3.5.1.3 Příspěvek ze sborníku

Sborník je druh knihy, do které přispívá více autorů kratšími texty, které spolu mohou (ale nemusí) obsahově souviset. Obvykle je sborník zařtěn jednou osobou, která se nazývá **editor** (určuje zaměření sborníku, sestavuje příspěvky, dohlíží na jejich včasné odevzdání atd.). Od knihy sborník poznáte lehce tak, že v obsahu sborníku jsou u názvů kapitol uvedena jména autorů.

Pozor! Existují knihy, zvláště pak učebnice, které také napsalo více autorů, dokonce najdete někde na začátku knihy údaje o tom, kdo kterou kapitolu napsal. Pokud to ale není v obsahu, tak se v těchto případech stále jedná o knihu a měla by se tak citovat (například ve formě NOVÁK, Jan a kol., pokud je autorů více než tři). Nejdůležitější osoba se zde nenazývá editor, ale vedoucí autorského kolektivu.

Citace má obsahovat:

- příjmení a jméno autora (autorů) příspěvku, je možné u křestního jména zkrátit jen na první písmeno,
- název statí, příspěvku,
- latinskou předložku in (= v),
- jméno editora (editorů) sborníku,
- název sborníku,
- pořadí vydání,
- místo vydání,
- název nakladatelství,
- rok vydání,
- lokace zdrojového dokumentu (rozsah statí je vymezen číslem první a poslední strany, na níž je stať uveřejněna).

Obecná podoba citace:

PŘÍJMENÍ, Jméno (autor příspěvku). Název příspěvku. In PŘÍJMENÍ, Jméno (autor sborníku), *Název sborníku*. Vydání. Místo vydání: Název nakladatelství, rok vydání, lokace příspěvku (rozsah stran).

Příklad:

NOVÁK, Jan. Povinnost v právu: Jhering není mrtev. In BRILL, Pavel (ed). *Pozitivní právo*. Olomouc: UP Press, 2006, s. 117–134.

Poznámky

- Do bibliografie se vždy cituje celý rozsah stran příspěvku (například s. 117–134, v poznámce pod čarou naopak pouze příslušný přesný rozsah stran, odkud citace pochází (například s. 132).

3.5.1.4 Články z časopisů

Poznání časopisu je zdánlivě velmi snadné, je však třeba rozlišovat mezi odbornými časopisy a ostatními (týdeníky), ty je vhodnější citovat jako noviny (viz dále). Naprostým začátečníkům se někdy mohou plést časopisy a sborníky, neboť jejich obsah vypadá dost podobně. Časopisy ale na rozdíl od sborníků vycházejí pravidelně více než jednou ročně, označují se ročníky a čísly, v tiráži jsou obvykle uvedeny redakční rady a podobně. Při bytí jen minimálních zkušenostech (jedna návštěva knihovny) a zevrubném prozkoumání zdroje nemůže činit odlišení problémy.

Citace má obsahovat:

- příjmení a křestní jméno autora (autorů) článku, je možné u křestního jména zkrátit jen na první písmeno,
- název článku,
- název zdrojového dokumentu (časopisu, periodické publikace),
- lokace zdrojového dokumentu: rok vydání, ročník, číslo, rozsah článku vymezený číslem první a poslední strany, na níž je uveřejněn.

Obecná podoba citace:

PŘÍJMENÍ, Jméno. Název článku. *Název časopisu*, rok vydání, ročník časopisu, číslo časopisu, strany od-do.

Příklad:

NOVÁK, Jan. Pravidla hlasování v Radě EU. *Právník*, 2001, roč. 142, č. 4, s. 560–596.

Poznámky

- Do bibliografie se vždy cituje celý rozsah stran článku (například s. 560–596, v poznámce pod čarou pouze příslušný přesný rozsah stran, odkud citace pochází (například s. 562–563)).

3.5.1.5 Články z novin

Noviny asi pozná každý, do této kategorie je dle mého rozumné řadit též časopisy, které vycházejí alespoň s týdenní periodicitou. Noviny stejně jako časopisy totiž také mají přiřazeny ročník a čísla, které dle normy můžete citovat, ale jejich používání je poměrně nepohodlné a jednodušší je využít data vydání, což také norma dovoluje.

Citace má obsahovat:

- příjmení a křestní jméno autora (autorů) článku, je možné u křestního jména zkrátit jen na první písmeno,
- název článku,

- název zdrojového dokumentu (novin, časopisu),
- lokace zdrojového dokumentu: datum vydání (případně ročník, číslo), rozsah článku vymezený číslem první a poslední strany, na níž je uveřejněn.

Obecná podoba citace:

PŘÍJMENÍ, Jméno. Název článku. *Název novin*, rok vydání, datum (ročník novin, číslo novin), strany od–do.

Příklad (využito ročníku a čísla):

NOVÁK, Jan. Paroubek se směje. *MF Dnes*, 2006, roč. 19, č. 196, s. A2.

Příklad (využito data):

NOVÁK, Jan. Topolánek se směje. *MF Dnes*, 14. září 2006, s. A2.

Příklad (není autor, nebo autorská značka „nj“):

Klaus se směje. *MF Dnes*. 14. září 2006, s. A2.

Poznámky

- V novinách se často články podepisují autorskými značkami (tsv, mk atd.). V takových případech postupujte, jako by článek autora neměl, zkratky nelze za autora vydávat. Ani když víte, kterého novináře která značka představuje, tak značku neměňte za jméno. Pokud zpráva pochází ze servisu ČTK, záleží na vás. Můžete agenturu uvést jako autora, nebo nechat článek jako anonymní.

3.5.1.6 Zvláštní druhy publikací

Mezi ně patří různé working papy (některé možno citovat též jako časopisy, jiné jako knihy, záleží na taktice vydavatele), zprávy státních úřadů nebo například diplomové práce. Tam, kde norma neurčuje přesná pravidla, se snažte o co nejpodrobnější identifikaci zdroje a zejména ten samý zdroj citujte pořád stejně.

Příklad (diplomová práce):

ZÁZVOR, Jan. *Elektronický podpis a jeho právní zakotvení: diplomová práce*. Olomouc: Univerzita Palackého, Fakulta právnická, 2004. 125 s. Vedoucí diplomové práce Milan Moudrý.

Příklad (dokument vydaný institucí):

Občanská demokratická strana. *Společně pro lepší život: Volební program 2006*. Praha: Hlavní kancelář ODS, 2006.

3.5.1.7 *Judikáty a právní předpisy*

Norma ČSN ISO 690 neobsahuje žádná pravidla pro citování rozsudků nebo právních předpisů. Přesto to neznamená, že byste si mohli tyto zdroje citovat podle vlastní vůle. Samozřejmostí je udržení konzistence, tedy **používejte pro citování stále stejný přístup v celé práci**, nikoliv rozdílný například podle toho, jak prvek citují odlišné sekundární zdroje. Dbejte především na to, aby byly všechny skutečnosti jasně určitelné a dohledatelné, neuděláte chybu s co nejdětalnějším popisem zdroje.

Právní předpisy

- Zákony a jiné akty se často mění, vždy proto uvádějte, jaké znění zrovna citujete. Jestliže to je to zrovna účinné, dejte za označení aktu důšku „ve znění pozdějších předpisů“, pokud se jedná o předpis již neplatný, doplňte údaj „Z. č. XY ve znění z. č. ZX účinném ke dni YX“, kde ZX označuje novelu aktu, v jejímž znění s daným zákonem pracujete.
- U právních předpisů není nutné uvádět, odkud pocházel text, se kterým jste pracovali. Ať je to ASPI, internet nebo papírová Sběrka zákonů, autentická verze textu je dána právě ve Sběrce zákonů. Ačkoliv s ní možná již nikdo nepracuje, uvedením pouze čísla zákona bez zdroje naznačujete použití oficiální verze textu.
- Podrobnější informace k správnému citování českých předpisů poskytují Legislativní pravidla vlády.

Příklady možné formy citování (aktuální verze předpisu):

Český zákon: Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Usnesení vlády: Usnesení vlády č. 1238 ze dne 25. října 2006 o vnitrostátním koordinačním mechanismu pro přípravu a výkon předsednictví ČR v Radě Evropské unie.

Vyhláška ministerstva: Vyhláška č. 418/2001 Sb., o postupech při výkonu exekuční a další činnosti, ve znění pozdějších předpisů.

Legislativa ES/EU: Rozhodnutí Rady 2006/683 ze dne 15. září 2006, kterým se přijímá jednací řád Rady. Úř. věst. L 285, 16. října 2006, s. 47 a násl.

Příklady možné formy citování (již neplatná verze předpisu):

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění zákona č. 136/2002 Sb. účinném ke dni 12. června 2002 (citujete text zákona po přijetí této novely, ale před přijetím novely zákona č. 320/2002 Sb.).

Judikatura

- Zejména nejvyšší soudy vydávají výběr nejdůležitějších rozhodnutí v papírových sbírkách. V současné době je většina rozsudků, včetně

ně těch nejaktuálnějších, k dispozici na internetových stránkách soudů. Mezi jednotlivými verzemi mohou být rozdíly, neboť rozsudky ve sbírkách jsou editovány či jinak upravovány. Je proto nutné, abyste vždy odlišovali, ze kterého zdroje který rozsudek přebíráte.

- U rozsudků více než jinde se snažte o jasnou identifikaci. Někteří právníci se často uchylují k takovému označování rozsudků, že tomu rozumí jen oni sami (využívání interních spisových značek, různé superzkratky sbírek a jiná úsporná řešení). Vžijte se do role laika a poskytněte mu co nejpříjemnější servis uvedením co nejuplněnějšího souboru informací.
- Může se stát, že některý zdroj bude odkazovat na rozsudek, k jehož textu nemáte přístup. Jestliže chcete takový judikát citovat, učiňte tak stejně jako u citace původního zdroje dle zdroje sekundárního („Rozsudek XY, citováno dle MILLET, John...“).

Příklady možné formy citování⁴⁷⁾

Ústavní soud: Nález Pl. ÚS 50/04 ze dne 8. března 2006, body 20-22 (získáno 25. června 2009 z databáze NALUS).

Nejvyšší soud: Usnesení Nejvyššího soudu 25 Cdo 1772/2007 ze dne 26. května 2009 (získáno 30. června 2009 z <http://www.nsoud.cz/>).

Evropský soudní dvůr:

Rozsudky vydané před přistoupením ČR: Rozsudek ze dne 15. července 1964, *Costa v ENEL*, 6/64, Recueil, s. 1141.

Rozsudky vydané po přistoupení ČR: Rozsudek ze dne 11. července 2006, *Komise v Cresson*, C-432/04, Sb. rozh. s. I-6387, bod 83.

Evropský soud pro lidská práva: Rozhodnutí ve věci *Bečvář a Bečvářová* proti ČR ze dne 14. března 2005. Stížnost 58358/00, bod 12 (získáno 25. června z databáze HUDOC).

Poznámky

- Jestliže budete rozsudky nebo právní akty přebírat z internetových databází (například HUDOC pro rozsudky Evropského soudu pro lidská práva), není třeba u všech rozsudků uvádět přesný odkaz na adresu. Postačí v úvodu práce zmínit, že všechny rozsudky byly vyhledány právě v této databázi v průběhu června 2009. Stejně tak to platí i pro internetové stránky soudů.

⁴⁷⁾ Více k problematice citování rozsudků srv. BOBEK, Michal. Argumentace judikaturou soudem a advokátem. In KÜHN, Zdeněk a kol. (eds). *Judikatura a právní argumentace*. Praha: Auditorium, s. 113-119.

- U judikátů soudů Evropského společenství (Soudní dvůr, Soud prvního stupně, Soud pro veřejnou službu) je třeba rozlišovat rozsudky vydané před vstupem ČR do EU a po něm, neboť česká verze sbírky rozhodnutí je vydávána až po 1. květnu 2004. Předchozí rozsudky podle praxe Soudního dvora je vhodné citovat z francouzské verze sbírky.

3.5.2 Citace dle normy ČSN ISO 690-2

Tato norma vydaná Českým normalizačním institutem se **zabývá formou citování elektronických dokumentů a internetu** a vstoupila v platnost v lednu 2000. Pro citování elektronických zdrojů **platí pravidla téměř shodná se zásadami pro citování tradičních tištěných dokumentů** dle normy ČSN ISO 690. Hlavním cílem je poskytnout dostatek údajů k tomu, aby byl kdokoli schopen vyhledat a získat původní dokument. Co je stejné:

- údaje do citace přebíráte z původního dokumentu,
- struktura citací je podobná, u elektronických zdrojů se uvádí navíc prvky je charakterizující (datum citování, adresa zdroje atd.),
- u autorů a názvů platí stejná pravidla.

Zdroje jsou z internetu s ohledem na jeho dynamičnost přesunovány, mazány či aktualizovány, proto může být někdy obtížné zdroj následně získat či ověřit. Jednou z možností, například pokud byl zdrojový dokument přesunut, je vyhledat nové (případně alternativní) umístění pomocí vyhledávače, obvykle na základě názvu původního dokumentu. Jestliže byl dokument odstraněn definitivně a není nikde k dispozici, není třeba ještě rezignovat. Lze se pokusit najít ho v tzv. internetových archívech, které automaticky průběžně zaznamenávají obsah internetu (nástroj „cached“ na <http://www.google.com> či stránka <http://www.archive.org>). Tyto služby vám ve většině případů ukážou podobu stránky k určitému datu v minulosti. Jelikož však archívy stránky ukládají jen občasně, použitelné to je především pro weby, které se neaktualizují příliš často.

S ohledem na předchozí skutečnost pokud je nějaký internetový zdroj pro vaši práci nepostradatelný, raději si ho permanentně uchovejte jinak (nakopírování do textového editoru a uložení, vytištění), předejdete tak možným problémům do budoucna. Například když hodnotitel řekne, že jistý zdroj nemůže na internetu podle vaší citace najít, jen obtížně se vymluvíte slovy „asi ho někdo odstranil či změnil, před měsícem to tam bylo“.

Co se myslí elektronickými zdroji podle normy ČSN ISO 690-2:

- internetové stránky, databáze a počítačové programy,
- internetové časopisy,
- elektronické nástěnky, diskusní fóra a elektronické zprávy.

Důležité charakteristiky elektronických dokumentů:

- **druh nosiče** – uvádí se v hranatých závorkách za názvem citovaného dokumentu: [online], [CD-ROM], například „ASPI 2009 [CD-ROM]“,
- **vydání** – například verze programu,
- **datum aktualizace či revize** – je-li tento údaj uveden společně s datem zveřejnění, měl by být součástí citace, neboť aktualizace mohla způsobit změnu obsahu původního dokumentu,
- **datum citování** – den, kdy jste dokument (stránku) navštívili a použili ve svém textu. Důvodem je opět častá změna internetových zdrojů, v době, kdy citujete vy, mohou být údaje jiné než ve chvíli, kdy někdo váš text bude číst. Datum citování se uvádí v hranatých závorkách, před datem citování se uvádí zkratka cit. nebo jiné obdobné označení, například takto: [cit. 1. července 2009],
- **údaj o dostupnosti** (kde se dá dokument najít – URL) – uvozujeme souslovím například „Dostupný z“, „Přístupný na“, „Dostupný na“, adresa zdroje se uvádí mezi znaky < > (špičaté závorky) takto: <<http://www.sweb.cz/szbp>>.

3.5.2.1 WWW stránky

S rozpoznáním internetové stránky nebude mít nikdo nejmenší problém, upozorňuji jen již na tomto místě, že některé internetové stránky nejsou vhodné k citování (podrobněji podkapitola 4.1.3) a také to, že **mnoho zdrojů, které najdete (stáhnete) na internetu, je vhodnější citovat stejně, jako kdybyste měli k dispozici jejich tištěnou formu.** Jedná se například o materiály z elektronických informačních databází, archívů novin a časopisů nebo různé working papery. Jinými slovy, jde o všechny zdroje, které jsou na internetu uloženy v podobě „jakoby papírové“, konkrétně zejména **formát Adobe Acrobat (PDF).**

Obecná podoba citace:

PŘÍJMENÍ, Jméno. *Název monografie nebo www stránky* [druh média]. Místo vydání: Vydavatel, datum publikování, datum poslední revize [citováno dne]. Dostupné z <adresa stránky>.

Příklad (internetová stránka; toto je skutečný příklad, podívejte se na tu stránku):

LEINER, Ondřej. *Bude oranžovější i Senát? Voliči jdou podruhé k urnám* [online]. iHNed.cz, 24. října 2008 [cit. 25. října 2008]. Dostupné na <<http://domaci.ihned.cz/c1-29395840-bude-oranzovejsi-i-senat-volic-i-jdou-podruhe-k-urnam>>.

Příklad (dokument z internetu- doporučuji citovat jako papírovou verzi, ale pokud na tom někdo trvá...; toto je skutečný příklad, podívejte se na tu stránku):

PLECHANOVOVÁ, Běla. *The Treaty of Nice and the Distribution of Votes in the Council – Voting Power Consequences for the EU after the Oncoming Enlargement* [online]. European Integration online Papers, 6. května 2003 [cit. 2. října 2008]. Dostupné na <<http://eiop.or.at/eiop/pdf/2003-006.pdf>>.

Poznámky

- Pokud nějaký údaj na stránce chybí (nejčastěji místo vydání, autor, vydavatel atd.), vynecháte ho. Jestliže ovšem stránka má pouze minimální množství poznávacích znaků, pak bude asi informačně nevhodná pro vědeckou práci (viz podkapitola 4.1.3). V každém případě citace musí obsahovat název stránky (něco tam přece je), její adresu (URL) a datum, kdy jste citovali.
- Při uvedení adresy uvádějte vždy URL v plném znění, tak jak je v adresové řádce, nejen hlavní (kořenovou) stránku (například v ukázce výše nestačí uvést <http://www.ihned.cz>; samotný zdroj se pak musí na stránce obtížně dohledávat), cílem citace je přece přesné určení zdroje a dobrý servis pro čtenáře. Mnohé stránky jsou dnes vytvářeny v jazyce flash a pak v adresové řádce zůstává pouze onen základní název, podrobnou adresu získáte, pokud v prohlížeči stisknete pravé tlačítko myši a kliknete na položku vlastnosti.
- Některé adresy mohou být dlouhé a složité. Rozhodně je neopisujte, zabere to spoustu času a s velkou pravděpodobností uděláte chybu, použijte funkci kopírovat a vložit (Ctrl+C, Ctrl+V).

3.5.2.2 Článek z elektronického časopisu

Jak poznat elektronický časopis: **Jedná se o časopis, který vychází pouze na internetu a není pouhou elektronickou podobou tištěné verze.** Zároveň ale naplňuje všechny ostatní charakteristiky časopisu, tedy má přiděleno ISSN, vychází periodicky alespoň dvakrát ročně, na stránkách najdete ročník a číslo. Upozorňuji, že například zpravodajské servery jako <http://www.idnes.cz> nebo <http://www.aktualne.cz> neřadíme do této kategorie, články na nich citujeme jako běžné internetové stránky. Z uvedeného plyne, že k elektronickým časopisům řadíme pouze odborné časopisy s delšími texty. Jelikož ale ty mají většinou též tištěnou formu, příliš se s tímto druhem zdroje nesetkáte.

Generická podoba citace:

PŘÍJMENÍ, Jméno. Název článku. *Název časopisu* [druh média]. Datum vydání [citováno dne]. Dostupné z <adresa stránky>.

Příklad (toto je skutečný příklad, podívejte se na tu stránku):

SOULEIMANOV, Emil; SVOBODA, Karel. Čechenská válka a ruská společnost. *Středoevropské politické studie* [online]. 2006 [cit. 24. října 2008]. Dostupné na <<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=266>>.

3.5.2.3 Program

Z programů jsou využívány zejména právníky různé databázové systémy jako je ASPI pro vyhledávání legislativy a judikatury. S ohledem na specifčnost těchto zdrojů (viz výše) však není nutné, abyste přiznávali, že zákon č. 40/1964 Sb. v účinném znění jste si našli zrovna v ASPI. V praxi jsem snad ještě citaci programu neviděl. Kdyby však chtěl někdo postupovat čistě formalisticky, rozhodně se nedopouští ničeho nesprávného.

Příklad:

Nález Ústavního soudu ČR IV. ÚS 611/05 [Program] ASPI pro Windows verze 8.0, aktualizace z 31. srpna 2006 [cit. 24. října 2008].

3.5.3 Zkracování citací

Při představení kombinované (anglosaské) metody citování jste si jistě povšimli, že jsou zdroje v textu uváděny ve zkrácené formě. K těmto krokům můžete přistoupit rovněž při citování v systému využívajícího poznámky pod čarou. **Je to výhodné zvláště tehdy, když citujete jeden zdroj vícekrát, není nutné pokaždé vypisovat všechny údaje.** Šetříte tím svůj čas a drahocenné místo, **objem textu v poznámkách pod čarou se tím může znatelně redukovat.**

Zkracování norma ČSN nijak neupravuje, postupujte podle jednotného systému, čtenář vždy musí vědět, na který zdroj odkazujete. Nejlepším řešením je citace zkracovat ve formě přijetí autora, rok vydání zdroje a odkazovanou stranu. Pokud citujete více děl od jednoho autora vydaných ve stejném roce, odlište data vydání písmeny (2005a, 2005b atd.), odpovídající plnou citaci čtenář najde v bibliografii, nezapomeňte proto i tam jednotlivé zdroje písmeny odlišit. Možné je též přistoupit k jinému systému zkracování, při kterém se neuvádí rok a využíváte zkratky „c. d.“ (citované dílo), k odlišení děl stejného autora napíšete místo c.d. první slovo názvu zdroje. Upozorňuji, že tento způsob citování nepoužívejte, pokud není na závěr práce zařazena bibliografie, protože jinak je pro čtenáře dosti obtížné dohledávat v předchozích poznámkách pod čarou úplnou citaci díla. Jestliže citujete stejný zdroj bezprostředně za sebou (v následujících poznámkách), tak stačí uvést slovo „Tamtéž“ a příslušnou stránku (pokud není stejná, pak postačí „Tamtéž“ samo o sobě).

Příklad (možnost zkracování č. 1):

NOVÁK 2006, s. A2.

Příklad (jak odlišit více děl stejného autora a roku při zkracování č. 1):

NOVÁK 2006a, s. A2.

NOVÁK 2006b, s. 33.

V bibliografii:

NOVÁK, Karel (2006a). Paroubek navštívil Moskvu. *MF Dnes*, 12. dubna 2006, s. A2.NOVÁK, Karel (2006b). *Raketová vojska Ruské federace*. Brno: Doplněk, 2006. 200s. ISBN 26-53-5568-222.**Příklad (možnost zkracování č. 2):**NOVÁK: *c.d.*, s. A2.**Příklad (zkracování pokud je více Nováků nebo děl stejného autora):**NOVÁK: *Paroubek...*, s. A2.

3.5.4 Automatické vytváření citací

Pravidla norem ČSN ISO možná vypadají komplikovaně, jednotlivých zdrojů je však jen několik a i mezi nimi lze nalézt určité styčné body, například, že příjmení autora je psané vždy velkými písmeny či že nejdůležitější prvek pro identifikaci zdroje je psán kurzívou. Skutečnou lehkost v ovládní normy získáte samozřejmě až praktickou prací se zdroji a psaním odborných textů. Právě pro případy, kdy s citováním začínáte a nejste si ještě jistí, případně jste dlouho nic nepsali a pozapomněli citační normu, je zde východisko.

Na internetu se na stránce <http://www.citace.com> nachází generátor citací, který utvoří správnou citaci automaticky za vás, pokud mu napovíte, jaký zdroj chcete citovat a vyplníte dobře všechny relevantní údaje do dostupných kolonek. Úvodní stránku generátoru vidíte níže, jak je zřejmé, klíčové rozhodnutí, tedy který druh zdroje máte před sebou a který chcete citovat, nechává i sebelepší počítač logicky stále na uživateli. Upozorňuji, že hlavičku „Seriály“ vybíráte, pokud požadujete vytvořit citaci článku z časopisu.

Po vybrání příslušného druhu zdroje vám aplikace nabídne velké množství okének, do kterých zadáte příslušné údaje ze samotného zdroje. Ne všechny položky je nutné vpsat, služba rozlišuje mezi povinnými a nepovinnými údaji, ty první jsou šedivě podbarvené. Vždy uveďte všechny položky, které jsem vám výše u jednotlivých druhů zdrojů doporučil do citace zařazovat.

Obrázek 1: Úvodní stránka projektu Bibliografické citace

Mnoho studentů má z citační normy respekt a připadá jim abstraktní, proto raději vždy sáhnou po generátoru. Nelze to samozřejmě nikomu zakazovat, z mé zkušenosti ale plyne, že tito studenti pak mnohdy vůbec nepřemýšlí o zákonitosti citační normy a nakonec vlastně ani o zdrojích, které využívají. Jestliže někdo není ochotný se naučit ani jednoduchou a do značné míry rutinní záležitost, jako je norma pro citování, a nechává to na počítači, pak lze jen obtížně očekávat, že dokáže věnovat potřebný čas a snahu vytvoření samotného textu. Z praktického hlediska je vyplňování kolonek v generátoru časově velmi náročné, dělat to například u diplomových prací s často stovkami odkazů zavání sebetryzněním. Proto lze generátor doporučit skutečně jen pro seznámení s citační normou či znovupřipomenutí obsahu normy.

Existují velké množství dalších internetových stránek a speciálních programů, které vám umožní zpracování a správu citací, a to na velmi komplexní úrovni, včetně širokého spektra zahraničních norem (viz dále). Některé jsou

přístupné zdarma, jiné jsou placené, jejich seznam včetně krátkého shrnutí výhod a nevýhod každého z nich poskytuje portál Infogram.cz (<http://www.infogram.cz/findInSection.do?sectionId=1115&categoryId=1173>).

3.5.5 Zahraňiční citační normy

Přestože česká norma ČSN ISO vychází z normalizovaných mezinárodních předpisů, **ve světě se využívá mnoho dalších norem, které mají jiná pravidla pro podobu citací.** Ostatně ani v ČR neexistuje jednotný přístup k citování, mnoho autorů a vědců používá systémy z jiných zemí či si vytváří systémy vlastní (viz dále).

Mezi nejznámější zahraňiční normy patří:

- Chicago Manual of Style- tzv. Turabian (<http://www.chicagomanualofstyle.org/home.html>).
- MLA (Modern Language Association) Style (<http://www.mla.org/style/>).
- Harvard Manual of Style (http://www.library.uwa.edu.au/education_training_and_support/guides/harvard_citation_style).
- OSCOLA (Oxford Standard for Citation Of Legal Authorities), určeno především pro psaní právně zaměřených textů (<http://denning.law.ox.ac.uk/published/oscola.shtml>).

Tyto normy jsou velmi komplexní a dokumenty vysvětlující pravidla jejich použití mají stovky stran, podrobné představení je tedy mimo rámec této učebnice. Pro ukázkou rozdílů mezi některými z nich navzájem i normou ČSN ISO poslouží následující srovnání citace stejného článku. Je zřejmé, že normy se liší zejména po formální stránce, v citaci požadované prvky jsou většinou shodné.

Příklad:

Norma ČSN ISO 690:

VAHALA, Jiří. Založení evropské akciové společnosti. *Právní rozhledy*, 2005, roč. 17, č. 2, s. 589–595.

Norma Chicago Manual of Style:

VAHALA, Jiří. Založení evropské akciové společnosti. *Právní rozhledy*, 2005, roč. 17, č. 2, s. 589–595. (u daného zdroje tedy stejná jako ČSN ISO 690)

Norma MLA:

Vahala, Jiří. „Založení evropské akciové společnosti.“ *Právní rozhledy* 17 (2005): 589–595.

Norma Harvard Manual of Style:

Vahala, Jiří (2005). Založení evropské akciové společnosti. *Právní rozhledy*, 17(2), 589–595.

Norma OSCOLA

Jiří Vahala, 'Založení evropské akciové společnosti' (2005) 17 *Právní rozhledy*, 589.

3.5.6 Vytvoření vlastní normy

Konečně poslední možností je vytvoření si vlastního systému. Příkladem podobného přístupu je autor těchto řádek. Ačkoliv v průběhu této učebnice z pedagogických důvodů cituji dle normy ČSN ISO 690 a 690-2, jinak běžně používám systém, který neodpovídá ani normě ČSN ISO, ani výše zmíněným normám zahraničním. Při počátcích své vědecké „kariéry“ jsem totiž působil dlouhodobě na výzkumném projektu, který požadoval citování dle vlastní normy, ta se mi dostala do krve a již jsem u ní zůstal (je to jistá kombinace normy Harvard Manual of Style a Chicago Manual of Style). Tato norma pro citování ale stejně jako ostatní normy splňuje základní podmínku – **vždy u všech citací musí být uvedeny všechny údaje nutné pro identifikace zdroje.** Je to tedy stejné jako u rozdílů mezi zahraničními normami. Ačkoliv jsou mezi nimi odlišnosti, poskytují stejné informace, rozdílnost tkví pouze v řazení údajů, typu písma či užití interpunkčních znamének.

Čtenář tohoto textu pravděpodobně s psaním odborných prací teprve začíná, a proto pro něj nemá vytváření vlastní normy žádný smysl. Sama učebnice rozsáhle přibližuje normu ČSN ISO, kterou doporučuji pro začátek využívat. Volnost ve využívání citační normy je ostatně výjimkou i ve vědeckém životě, většina nakladatelství a časopisů vyžaduje od autorů, aby ve svých příspěvcích využívali dopředu určený způsob i normu citování. Vám nezbývá než se přizpůsobit, není to ale obvykle nijak složité, rozdíly jsou opět spíše formálního rázu. Ve většině svých prací jsem také používal normu předepsanou vydavatelem místo výše zmíněné mé vlastní.

4 VYHLEDÁVÁNÍ ZDROJŮ

Z předchozích kapitol byste již měli odvodit jednu věc: **Žádná dobrá odborná písemná práce nevznikne tak, že si sednete a něco napíšete z hlavy.** Úvaha, esej, polemika, komentář a příbuzné textové útvary možná představují výjimku, ale ani ten největší odborník na světě si netroufne publikovat odborný článek či monografii, aniž by vycházel ze zdrojů a tedy na ně samozřejmě odkazoval. Tím spíše to potom musí platit pro studenty, jejichž okruh je nižší.

Vámi vybrané a využitě zdroje do značné míry determinují obsah vaší práce. Ti, kteří o tématu nevědí vůbec nic, z nich potřebují načerpat základní informace, aby se měli vůbec od čeho odrazit. Všichni pak musí najít zdroje, které podporují jejich argumentaci, případně poskytují specializovaná fakta nutná pro analýzu. **Není žádným přeháněním, pokud uvedu, že pro napsání dobrého odborného textu je výběr správných zdrojů naprosto klíčový.** Jak uvidíte v kapitole 8, **většina chyb v pracích se vyskytujících je do jisté míry spojena právě se špatně vybranými zdroji či jejich problematickým zpracováním.**

O současnosti se mluví často jako o informačním věku. A skutečně, dostupnost zdrojů je dnes díky počítačům a internetu daleko snazší než před 20 lety. **Ohromující míra informací, které jsou dnes k dispozici, je zároveň hrozbou, neboť klade velké nároky na pisatele, který musí vybrat ty správné zdroje, ať již co se týká kvality, tak i vhodnosti vzhledem k tématu.** Hledání zdrojů je skutečné umění, mnoho studentů si myslí, že Google poskytne odpovědi na vše, tak tomu ale zdaleka není. V této kapitole se vás pokusím nasměrovat správným směrem, abyste objevili, jaké možnosti vám dnešní doba nabízí. Platí však, že musíte mít chuť informace hledat a analyzovat, jestliže vaším primárním cílem bude pouze najít rychlé řešení, rozumného výsledku nedosáhnete.

4.1 Jednotlivé druhy zdrojů

V této části se pokusím načrtnout, které druhy zdrojů můžete ve své práci využít. Přístup k rozdělení zdrojů do kategorií je dvojí, jeden podle obsahu, druhý podle jejich faktické podoby. Oba okruhy blíže představím.

4.1.1 Primární a sekundární zdroje

Jedná se o klasické rozdělení vycházející z obsahu zdroje. **Mezi primární zdroje řadíme takové, které poskytují určitou informaci, ale samy ji nepracovávají, nevytváří k ní žádný normativní postoj.** Dá se to také přirovnat k odstupu od tématu: primární zdroj je originálním dokumentem nebo popisem dané věci, není založen na jiných zdrojích nebo datech. Mezi typické primární zdroje patří mimo jiné:

- právní předpisy a judikáty,
- dokumenty vydané různými institucemi (tiskové zprávy, volební programy),
- postoje a primární analýzy různých institucí (například zprávy výborů parlamentu, ministerstev),
- statistiky a průzkumy veřejného mínění,
- rozhovory, dotazníky s přímými účastníky událostí,
- prosté informace o událostech (většina novinových článků, televizní a rozhlasové zprávy, internetové servery),
- informace z archivů.

Sekundární zdroj je text, který **zpracovává jiné primární nebo sekundární zdroje a je tak na nich založen.** Zdroje tohoto typu se také neorientují pouze na sdělení informace, ale využívají je k vlastní argumentaci. Odborná písemná práce včetně té vaší bude například vždy textem sekundárním.

Uvedené odlišení vypadá na první pohled neprůstředně, **hranice mezi primárními a sekundárními zdroji je ale neurčitá a do značné míry je ovlivněna kontextem práce, kterou píšete.** Například když bude téma práce znít „Pojem evropanství v díle Tomáše G. Masaryka“, budou jeho knihy pro vás primárními zdroji, když budete psát práci „Evropská identita: mýtus či skutečnost“, jsou tyto knihy sekundárními zdroji. Rozdělení nijak nesouvisí s nosičem informace, například kniha může být primárním i sekundárním zdrojem. Stejně tak se nelze řídit původcem informace. Zdroje vydané Evropskou komisí většinou patří mezi primární, tato instituce ale publikuje též například odborné studie analyzující současné problémy, které jednoznačně řadíme do zdrojů sekundárních. Ve většině případů však nečiní v praxi rozdíl obtíže, poznáte ho intuicí.

Je vůbec rozlišování na primární a sekundární zdroje pro odborný text důležité? Samozřejmě ano, zejména proto, že **je dobré brát ohledy na specifika obou druhů zdrojů. Primární materiály poskytují informaci v původní nezkrácené podobě.** Jestliže budu chtít analyzovat smlouvu o neútočení mezi Německem a Sovětským svazem, bude výhodnější sehnat si její text, než se spoléhat na informace „z druhé ruky“. **Sekundární zdroje jsou však**

také důležité, zakotvují vaši práci v současném vědění, je dobré uvědomit si, co napsal o té samé věci někdo jiný. U příkladu se smlouvou by vypadalo zvláště, kdybyste použili pouze její zmiňovaný text a přehlédli, že na stejné téma vyšel před půl rokem podrobný článek v časopise „Dějiny a současnost“. Ideálním východiskem v této situaci je prostudovat sekundární zdroje, nějak se k nim postavit a dojít na základě analýzy primárních zdrojů ke svým vlastním závěrům.

Neexistuje žádný předpis, který by určoval, jaký poměr primárních a sekundárních zdrojů má v odborné práci být, vždy to závisí na tématu a zvolených metodách. Po mém soudu však najdeme jen velmi málo situací, kdy bude text založen pouze na primárních zdrojích. Znamenalo by to totiž, že se věcí dosud nikdo nezabýval a ani ji není možné zakotvit v předchozím výzkumu, což si dovedu představit stěží. Výjimkou nejsou ani naprosto aktuální věci: Pokud budete psát odbornou práci na téma výsledků voleb do Evropského parlamentu týden po jejich konání, vždy můžete v části textu diskutovat otázky založené na literatuře, například ohledně druhů voleb a volebních systémů nebo sekundární analýzy voleb předchozích. Naopak dobře představitelné jsou práce, které používají jen minimum nebo žádné primární zdroje a odkazují pouze na zdroje sekundární. **Neplatí tedy, že by sekundární zdroje byly jaksi méněcenné.** Svůj vlastní pohled na věc vyjádříte i s jejich pomocí, musí to ale být zdroje kvalitní a vhodně použité.

4.1.2 Formy zdrojů

4.1.2.1 *Knihy*

Knihy zůstávají ve většině oblastí lidské činnosti základním zdrojem poznání, v sociálních vědách to platí zvláště. Kniha jako rozsáhlý textový útvar obsahuje obvykle široké spektrum informací, do jisté míry lze očekávat též dostatečnou kvalitu, neboť napsání publikace vyžaduje značné množství času a úsilí a těmito veličinami osoby neschopné nechtějí plýtvat.

Zároveň je s knihami spojeno několik nevýhod. V českých knihovnách se s ohledem na jejich (ne)vybavenost bohužel obvykle budete muset omezit na publikace české provenience, zahraničních titulů je zde limitovaný počet a určitě tam nebudou všechny, které byste zvláště pro specializovaná témata mohli využít. Zadruhé, napsání a vydání knihy trvá delší dobu, a proto knihy nemohou postihnout nejnovější události. Často se také stává, že kniha napsaná na základě jedné situace je již v době vydání zastaralá. Některá menšinová témata nemusejí být knižně dosud zpracována, pak je třeba obrátit se na jiné druhy zdrojů. Knihy ale vždy mohou sloužit jako podklad pro obecná teoretická východiska.

4.1.2.2 Odborné časopisy

Ve světě jsou vydávány desetitisíce vědeckých časopisů, v ČR minimálně stovky. V akademické komunitě se s trochou nadsázky říká, že přiznání existence nového vědního oboru je spojeno se vznikem specializovaného časopisu, který se jím zabývá. Za takového stavu je zřejmé, že **odborné časopisy poskytují téměř nevyčerpatelný informační zdroj. Časopisy mají odlišné charakteristiky, například jsou rozlišovány dle:**

- **Šíře záběru:** Snad žádný odborný časopis se nezaměřuje na vše ve smyslu, že by řešil přírodní i společenské vědy dohromady. U přírodních věd jsou časopisy, jako je například *Nature* nebo *Science*, které pokrývají celé spektrum oborů, v sociálních vědách není zvykem ani to. Zde je nejvyšší „úroveň“ časopis publikující příspěvky související s jedním oborem, například právem (*Právník*, *Modern Law Review*) nebo politikou (*Politologický časopis*, *Political Studies*). V rámci oboru pak vychází časopisy s užším zaměřením, třeba na občanské právo (*Právní fórum*), ale též jen na jeho určitou část (*Journal of Intellectual Property Law*). Specializace nemá limity, kupříkladu existuje časopis, který se soustředí pouze na práce mladých badatelů věnující se problémům evropské integrace (*Journal for Contemporary European Research*).
- **Orientace na teorii/praxi:** Některé časopisy publikují delší články, obvykle s teoretickým či obecnějším přesahem (v právu *Právník*, v politologii *Mezinárodní vztahy*). Jiné se naopak soustředí na aktuálnější dění, které chtějí odborně okomentovat, články jsou pak kratší a většinou praktičtější zaměřené (v právu *Právní rozhledy*, v politologii *Mezinárodní politika*).
- **Aktuálnost obsahu:** Odstup mezi napsáním článku a jeho publikací je důležitým faktorem. V mnoha časopisech mají obsah zaplněný dlouho dopředu, určitou dobu trvá recenzní řízení, je nutné texty přepisovat dle připomínek redaktora a recenzentů. Především v zahraničí není výjimkou, že od prvního odevzdání článku k jeho vydání uplynou dva roky. Poté již mohou nastat obtíže zmiňované výše u knih. Částečně se faktor aktuálnosti překrývá s předchozí kategorií. Časopisy teoretičtější zaměřené mají obvykle odstup delší než ty orientované na aktuální dění.
- **Dostupnost:** Velmi se liší fyzická dostupnost jednotlivých časopisů. Česky psané najdete samozřejmě v knihovnách, naopak zahraniční se v tištěné verzi v ČR vyskytují jen velmi omezeně. Mnoho časopisů navíc dnes volně dostupných na internetu a pravým darem z nebes jsou elektronické informační databáze (viz dále).

Bez použití vědeckých časopisů je v současnosti psaní odborných prací nepředstavitelné. Výmluva, že nějaké téma nebylo nikdy pokryto, nemůže

s ohledem na širší nabídky uspět. Otázkou není, zda nějaký článek o požadované problematice existuje, ale kde se nachází a jak se k němu dostat. Více o těchto záležitostech se dozvíte v dalších částech této kapitoly.

4.1.2.3 *Working papery, příspěvky z konferencí*

Výzkum je záležitost dlouhodobá a systematická. Málokdy se stane, že by vědce něco náhle napadlo, během pár dní napsal a odevzdal text a po pár týdnech se těšil z vytištěného článku. Je nutné shromažďovat data, hledat (často slepé) uličky a především získat zpětnou vazbu při vývoji konečné verze textu. Ten, jako finální výsledek svého výzkumného projektu, většinou zveřejníte jako knihu nebo článek v odborném časopise.

Postupné výsledky výzkumu musíte konfrontovat ve vědeckém prostředí, abyste mohli získat již zmíněnou zpětnou vazbu. Jednou z možností je reflexe v rámci vnitřního kolektivu, daleko efektivnější je reakce od vnějších, s vaší osobou nijak nespojených osob. **Tu můžete získat představením svých aktuálních závěrů na vědeckých konferencích nebo publikovat v tzv. working paperech** (volně přeloženo jako pracovní verze textu). Working paper je text, který je zveřejněn nejčastěji na internetu⁴⁸⁾ a obsahuje ne zcela konečnou verzi vaší práce. Kdokoliv vám může zaslat k němu připomínky, aby mohla být finální verze textu dovedena k dokonalosti. Podobně fungují rovněž záznamy z konferencí a různých workshopů. V některých working paperech autor vyjadřuje skutečně počáteční nápady a jde mu hlavně o komentáře ostatních, pak v nich může být například i žádost, aby nebyly citovány.⁴⁹⁾ U většiny z nich jde ale již o pokročilou verzi textu a lze je pokládat za plnohodnotné a velmi snadno přístupné zdroje pro vaše práce. Working papery jsou obvykle koncentrovány podobně jako časopisy dle oborů a zaštiťovány vědeckými pracovišti nebo vysokými školami, například soupis working paperů souvisejících tématicky s evropskou integrací poskytuje služba European Research Papers Archive (<http://eiop.or.at/erpa/>).

4.1.3 Internet jako zdroj

V době lineární informační expanze elektronických zdrojů se mnoho studentů domnívá, že pro získání zdrojů pro jejich písemnou práci již není potřeba nic jiného než 30 minut na počítači připojenému k internetu a pár dobře zvolených klíčových slov ve vyhledávači. Bohužel tak jednoduché to stále není. Odhléd-

⁴⁸⁾ Internet zajišťuje aktuálnost, není třeba čekat mnoho měsíců či let jako například u odborných časopisů.

⁴⁹⁾ Obvykle jako „Preliminary draft: Please do not cite“ nebo „To be cited only with the permission of the author“ atd.

něme teď od hrozby, která byla popsána hned na počátku publikace (tedy úplný plagiarismus ze zdrojů typu <http://www.seminarky.cz>). **Internet může být pro vědecký výzkum dobrý** (mnohdy dokonce nepostradatelný) **sluha, ale vy musíte být jeho ještě lepším pánem**, jinak se řítíte do katastrofy.

Hlavním problémem internetu, jenž naneštěstí stále přetrvává, **je kvalita informací**, které je obyčejný uživatel neznalý postupů efektivního vyhledávání zdrojů schopen najít. Pro odbornou práci potřebujete materiály, které mají určitou úroveň, nikoliv neověřené stránky. Takových je ovšem většina, což dokládají i mé zkušenosti se studenty odevzdávanými pracemi.

Co tedy není z internetu vhodné ve vědecké práci citovat?

- **Neověřené stránky ostatních studentů či různé „výpomocné“ servery:** Jejich použití vede často pouze k plagiarismu. Nezapomeňte, že když převezmete text, jenž byl předtím bez přiznání citace převzat z jiného zdroje, dopouštíte se plagiarismu i vy, byť možná nevědomky.
- **Encyklopedie a různé chronologické či výčtové přehledy:** Jestliže dostanete zadáno nějaké téma pro odbornou práci, obecné informace z těchto zdrojů asi nebudou dostatečné, mohou ale sloužit jako prameny pro uvedení do problematiky, pokud o ní nic nevíte (viz dále). To platí i pro „studnice vědomostí“ typu wikipedie, zvláště v české verzi.
- **Informace, u nichž nelze dohledat jejich zdroj:** Do této kategorie bohužel patří hodně na internetu nacházejících se stránek. Důsledek je stejný jako u odrážky č. 1. Je na vašem posouzení, zda autor na stránce uvedeného textu či dat je mohl napsat sám či jej jen odněkud okopíroval.

Co naopak můžeme na internetu najít a je to pro naši práci přínosem?

- **Primární dokumenty:** Právní předpisy, judikáty, dokumenty státních i mezinárodních institucí jsou běžně k dispozici online a nelze pochybovat o jejich autentičnosti. Například pokud něco pochází ze stránek Úřadu vlády ČR nebo Evropského parlamentu, lze to pokládat za informaci potvrzenou.
- **Primární data:** Státní správa a samosprávy, stejně jako firmy a nevládní organizace vydávají množství údajů a statistik, které jsou volně dostupné, rovněž v tomto případě se nemusíte většinou bát o jejich důvěryhodnost.
- **Archivní zdroje:** V dnešní době jsou na internetu v digitalizované formě již celé archívy primárních dat. Pro příklad toho, co je v současnosti možné, se podívejte na stránku <http://www.ena.lu>. Najdete zde snad všechny dokumenty vážící se k vývoji evropské integrace od roku 1951,

ale též ohromné množství zvukových, fotografických nebo filmových záznamů, rozhovorů s pamětníky či třeba dobových kreslených vtipů.

- **Databáze vědeckých textů:** Jedná se o již diskutované working papy, příspěvky z konferencí či celé elektronické knihy. Většinou jsou zveřejňovány ve formátu Adobe Acrobat (PDF), což znamená, že texty vypadají a jsou zpřístupněny ve formě tištěné verze.

Co stojí na pomezí:

- **Specializované internetové servery:** V některých oborech fungují weby zaměřené na danou profesní skupinu. Příkladem jsou servery s právní tematikou jako <http://www.ipravnik.cz> nebo <http://www.epravo.cz>. Obsahují stručné osvětové články, texty rozsudků a jejich komentáře, právní předpisy, praktické právní rady, obsahy právních časopisů nebo třeba právně zaměřený monitoring tisku. Jde tedy o dobrý zdroj primárních materiálů, nikoliv však vědeckých textů.
- **Blogy a jiné podobné útvary:** V současnosti stále více se rozmáhající forma komunikace. Většina z nich je pro psaní nepoužitelná, ale některé jsou odborně zaměřené a najdete na nich nečekané množství zajímavých myšlenek, které můžete citovat, především ale rozšíří vaše obzory a třeba je využijete jako pobídku k výběru zajímavých témat. Autoři na blozích publikují předběžné informace ze svých výzkumů, komentují aktuální události v oboru, pod většinou příspěvků probíhají žhavé a poutavé diskuze. Například v právním prostředí mezi nejzajímavější blogy patří v zahraničí Balkinization (<http://balkin.blogspot.com/>) nebo Opinio Juris (<http://opiniojuris.org/>), v ČR Jiné právo (<http://jinepravo.blogspot.com/>).

Obecně lze prohlásit, a vyplývá to ostatně též z důležitosti knih a odborných časopisů pro vědeckou práci, **že text založený pouze na internetových zdrojích nebude s největší pravděpodobností splňovat podmínky pro kvalitní práci. Zvláště to platí tehdy, jestliže se spolehnete na čerpání jen z českého internetu.** Snad jedinou představitelnou výjimkou by mohlo být téma z natolik žhavé současnosti, že ještě není v papírové podobě zpracováno. Je ale otázka, nakolik je v takových případech vůbec možné mluvit o odborné práci. Upozorňuji, že častá taktika studentů, kteří formálně citují několik učebnic nebo obecných publikací a ve zbytku práce spoléhají na internet, není dostatečná.

4.1.4 Jak zhodnotit kvalitu zdroje

Pro odbornou práci je nezbytné používat pouze kvalitní zdroje vědeckého charakteru. Již jsem varoval před materiály, které neplní podmínku odbornosti na první pohled, ty do vašich prací patří jen zcela výjimečně a jejich

zařazení musíte dobře zdůvodnit. Také mezi odbornými texty se ale vyskytují rozdíly, pak lze zvážit následující kritéria:

- **Původ:** Některá nakladatelství a časopisy mají větší prestiž než jiné. Texty v nich vydávané procházejí důkladnými externími recenzemi, pracují na nich skupiny korektorů a redaktorů. Kniha vydaná v Cambridge University Press bude s velkou pravděpodobností dostatečně vhodná k ocitování. U working paperu z neznámé univerzity je třeba být opatrnější, stále se ovšem logicky může jednat o kvalitní text.
- **Autor:** Pro svou práci určitě budete chtít využívat zdroje napsané někým, kdo je na danou věc odborníkem. Když kvality někoho znáte osobně, máte vyhráno, jestliže ne, existuje stále několik pomocných vodítek. Napsala například daná osoba více publikací zabývajících se vámi požadovanou oblastí? Je v dané věci citována jinými autory? Publikuje v dobrých nakladatelstvích a časopisech? Čím vícekrát odpovíte ano na uvedené otázky, tím vyšší pravděpodobnost, že autor zdroje je autoritou na pokrývanou problematiku. Naopak indikátor počtu nebo hodnoty akademických titulů vám toho mnoho nenapoví.
- **Stáří:** Rok vydání zdroje je důležitým hlediskem. Zvláště v oblastech, kde dochází k rychlému posunu vědění, není možné spoléhat (jen) na neaktuální zdroje, tvrzení v nich uvedená již mohou být zastaralá. U témat se vztahem k minulosti jsou však samozřejmě dobové zdroje nepostradatelné (když budete psát o politickém systému Rakouska-Uherska, měli byste používat též materiály z té doby) nebo dřívější datum vydání není na škodu (kniha o středověkém malířství z roku 1952 může být jistě velkým přínosem). Nad těmito záležitostmi není třeba příliš přemýšlet, použijte intuici. Pamatujte však, že klíčovým faktorem zůstává kvalita zdroje, kniha o česko-německých vztazích z roku 2005 může být daleko cennější a užitečnější než titul s obdobným obsahem z roku 2009.

4.2 Metody nalezení zdrojů pro výzkum: základy heuristiky

Existuje několik způsobů, jak můžete začít hledat výše uvedené zdroje (knihy, články z odborných časopisů, internetové stránky) **potřebné pro váš výzkum**. Každá z nich má své výhody a nevýhody. Dopředu si uvědomte, že **ne každý text, který pro svůj výzkum naleznete, bude automaticky vhodný pro použití**. Některé z nich nebudou dostatečně kvalitní, případně se nemusí zcela protínat s tématem, kterému se chcete věnovat. Proto **není dobrou**

volbou pokoušet se využít vše, co se vám dostane do rukou, jinak se stane, že zdroje budou řídit vás, místo aby tomu bylo naopak. V případě autora řízeného zdroji následně obvykle práce nedává smysl a hrozí syndrom koláže či souboru nesouvisejících faktů (viz podkapitola 8.7). **Nalezené materiály je třeba analyzovat a zpracovat. Mnohdy není třeba číst celý text**, stačí se podívat na obsah, shrnutí (abstrakt), knihu či článek prolístovat. Teprve až zjistíte, že zdroj je skutečně pro váš záměr velmi vhodný, pusťte se do podrobnějšího zpracování, jinak ho odložte a neztrácejte s ním čas, vrátit se k němu můžete vždy.

4.2.1 Máte základní informace

Pokud o zadaném nebo vybraném tématu nevíte vůbec nic, není dobré se okamžitě vrhnout na vědecké, specializované texty. V lepším případě vás takové zdroje zmatou, protože jim nebudete rozumět a celá problematika by se vám mohla znechutit. Stejná diagnóza může vést k horší variantě, totiž že materiály nepochopíte, nezpracujete a v konečném důsledku bude kvalita práce velmi nízká.

Potřebujete jednoduše vytvořit základy, na kterých můžete dále stavět, jinak řečeno, **načerpát** v úvodní kapitole diskutované **obecně známé informace**. Například pokud chcete (máte) psát delší seminární práci o roli Komise při vyjednávání rozvojového kola z Douhá, neobejdete se bez výchozích znalostí o pravomocích Komise v realizaci společné obchodní politiky EU či pochopení cílů a průběhu kola z Douhá. V takových případech **doporučuji začít s učebnicemi, encyklopediemi** (včetně wikipedie), **různými přehledy či základními informačními internetovými zdroji**. Zde se dozvíte fakta potřebná pro postoupení na vyšší odbornou úroveň požadovanou ke psaní.

K předchozímu postupu je nezbytné dodat jedno upozornění. Jeho cílem je získat obecně známé informace, **je to pouze odraz k dalšímu psaní, nejedná se o psaní samotné.** Jak již bylo řečeno, text složený pouze z obecně známých informací nemůže splnit podmínky kladené na odborný text. Opět si vypomohu praxí studentů. Když se vrátím k tématu z předchozího odstavce, mnoho z nich by 70 % textu věnovalo právě informacím o pravomocích Komise a popisu cílů kola z Douhá získaných z obecných zdrojů a pak by na pár stranách analyzovalo úlohu Komise v něm. Poměr by ale měl být přesně obrácený. Chyba je ve špatném rozlišování mezi informativními a vědeckými zdroji. Odborný text by měl vycházet a odkazovat především na ty druhé.

4.2.2 Obecné vyhledávání versus metoda kaskády z jiných zdrojů

Po získání základních informací nutných pro vaše pochopení základů problematiky stojte podobně jako kreslená postavička z titulků filmu o Básnících

před další překážkou: musíte nalézt kvalitní zdroje pro svou práci. Existují dvě obecné možnosti, jak k celé věci přistoupit. První je vyhledávání **naslepo: zadáváním požadovaných údajů do vyhledávacích oken** katalogů knihoven, internetových vyhledávačů či různorodých databází. Následně vyhodnotíte výsledky a budete doufat, že ve vaší síti uvíznou použitelné zdroje.

Druhou možnost nazývám pracovně **metodou kaskády z jiných zdrojů**. Východiskem je již mnohokrát zdůrazňovaná skutečnost, že **vědecké práce zásadně citují jiné zdroje**. Je asi logické, že citovány budou zdroje, **kteří nějak souvisí s tématem, jímž se jeho autor zabývá**. Toho můžete využít. Máte psát o již shora zmíněné roli Komise při vyjednávání rozvojového kola z Douhá. Po nastudování základních informací naleznete za použití v počátku podkapitoly diskutované metody vhodný odborný text o dané problematice a **podíváte se, kterou další literaturu či jiné zdroje tato publikace cituje**. S velkou pravděpodobností hraničící s jistotou budou tyto citované publikace zajímavé též pro vás a vy tak bez větší námahy získáte přesné citace, které vyhledáte snadněji než s použitím obecného vyhledávání. Navíc se autor obvykle k citovaným zdrojům bude nějak stavět (pamatujete na návodové značky?), používat je v jistých souvislostech, takže vás do jisté míry nasměruje rovněž co se týče obsahu materiálů. Nově nalezené publikace znovu budou citovat zase další materiály a vy tak můžete rozmotávat klubíčko a postupně objevovat nekonečný počet zdrojů, které budou mít bližší či vzdálenější souvislost s diskutovaným problémem.

Popisovaným způsobem postupují také vědci. Jestliže zjistí, že v rámci jimi pokrývané problematiky je často citován některý článek nebo kniha, tak si ji pořídí, aby jim daný názor neunikl, potažmo se nezabývali něčím, co napsal někdo před nimi. Existují dokonce elektronické databáze, které shromažďují údaje pouze o tom, kolikrát byl který text citován a kde a tak vzájemně ukáží vazby mezi články v rámci jednotlivých témat.⁵⁰ **Využíváním metody kaskády si do jisté míry ulehčíte práci, protože budete rovnou pracovat se skutečně relevantními zdroji** (nekvalitní odborníci necitují), nemusíte se probírat neužitečným balastem, který byste jinak přečetli (nebo alespoň prolistovali), ale již jej nevyužili.

V praxi budete pravděpodobně kombinovat oba přístupy: kaskádu i obecné vyhledávání. V další části podkapitoly se podíváme na aplikaci vyhledávacích metod v hlavních místech, kde je možné informace o zdrojích či přímo jejich plné texty získat. Ve všech případech využijete jak metodu kaskády (znáte pak přesný zdroj), tak obecného vyhledávání.

⁵⁰ Takovou databázi je například Web of Science (ISI Web of Knowledge), dostupná na adrese <http://isiknowledge.com> (jedná se o databázi dostupnou pouze v rámci univerzitních počítačových sítí, viz dále).

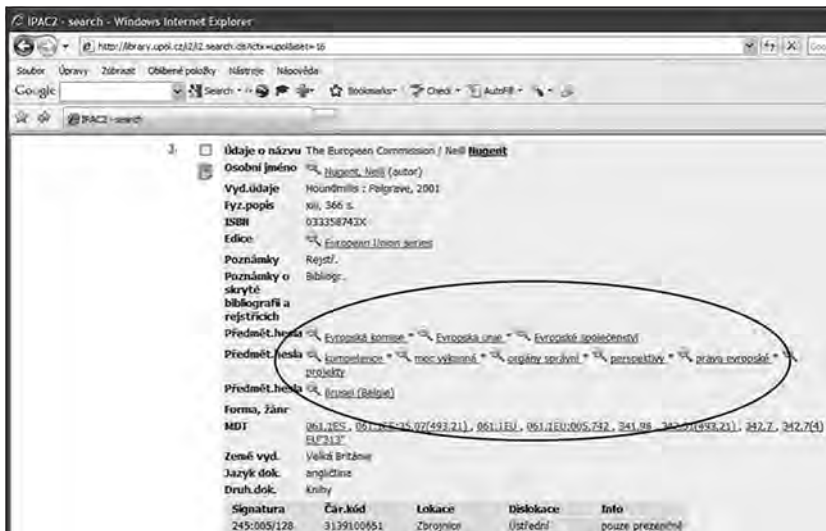
4.2.3 Vyhledávání v knihovně

Dříve základní a vlastně jediný přístup k získání zdrojů, který studenti neštěstí využívají stále méně, neboť kdo by se přece dnes obtěžoval do knihovny a tam listoval zasmrádlým papírem? Jednoduchým dotazem v kolokviálním testu jsem například zjistil, že téměř 20 % studentů na Právnické fakultě UP po prvním semestru stále nevědělo, kde se nachází fakultní knihovna. **Knihovny však, ať se to komu líbí nebo ne, zůstávají nepostradatelnými základnami vzdělanosti. V knihovně máte několik možností, jak dojít k požadovaným zdrojům, postup se liší podle toho, zda známe přesnou citaci.**

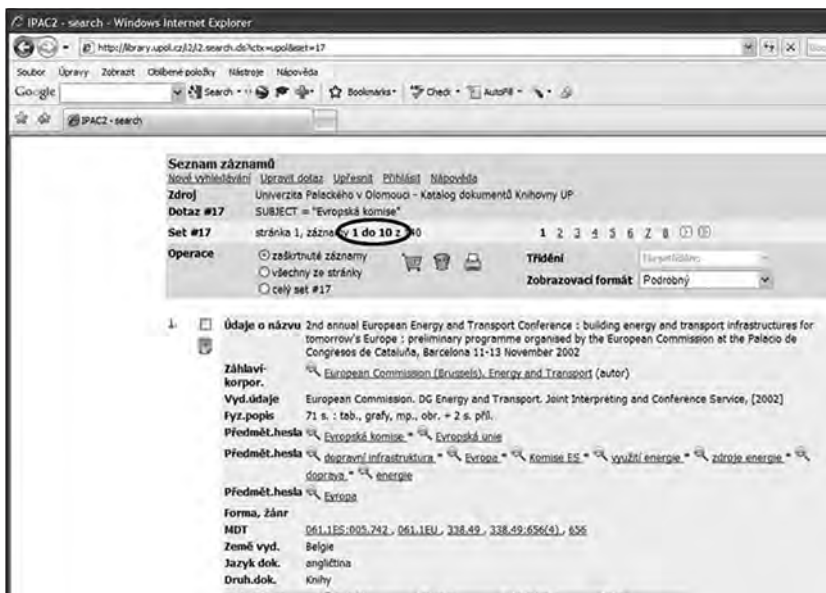
- **Ano, známe:** Každý student vysoké školy doufám umí vyhledat v katalogu požadovaný výtisk publikace, a ten si poté podle signatury najít na polici nebo si ho objednat u výpůjčního pultu. Stejně postupujete u prezenčně dostupných časopisů: buď najdete článek přímo ve vystaveném časopise (obvykle aktuální ročníky), nebo požádáte knihovníka o přinesení příslušného ročníku.
- **Ne, neznám:** V tomto případě nehledáte přesně určenou položku, ale literaturu vážící se k určitému široce či úzce vymezenému tématu. Nejvhodnější je v takovém případě využít služeb katalogu. Knihám a článkům v něm obsažených jsou přiřazena klíčová slova (někdy také zvaná předmětová hesla), která se snaží co nejlépe vystihnout obsah publikací. Můžete tak vyhledat třeba všechny texty týkající se Evropské komise, které knihovna vlastní. Je to lepší způsob než vyhledávání v názvech knih, je totiž logické, že může existovat kniha, která se obsáhle věnuje Komisi, aniž by tento termín nutně musel být uveden v titulu knihy. Podívejte se na obrázek, jak vypadá plný katalogový záznam o knize.

Předmětová hesla popisující danou knihu jsou označena. Dejme tomu, že chcete identifikovat další položky spojené s předmětovým heslem „Evropská komise“, stačí na něj kliknout a získáte výsledky. Z obrázku 3 je zřejmé, že knihovna UP v Olomouci vlastní 140 kusů publikací odpovídajících požadavku (označeno), je již jen na vás, které z nich se budou hodit pro vaši práci a které budete považovat za dostatečně kvalitní.

O něco méně přesnou variantou předchozího postupu, která je ale na druhou stranu zábavnější, je **procházení samotných regálů knihovny**. Prezenčně dostupné tituly jsou obvykle přidělovány do polic dle svého obsahu, takže když chcete psát práci týkající se Rakouska-Uherska, není nic snadnějšího než najít část knihovny obsahující regál pod hlavičkou například „Moderní dějiny 1789–1914“, kontrolovat názvy knih na hřbetech a ty publikace, co vás zaujmou, si prolistovat, pročíst nebo z nich udělat poznámky. Metoda to není

Obrázek 2: Záznam o knize v elektronickém knihovním katalogu

Obrázek 3: Seznam záznamů v elektronickém knihovním katalogu

příliš efektivní, jestliže požadujete rychlé nalezení zdrojů, protože v knihách je tolik poutavých věcí, že si obvykle vyberete a začnete číst něco, co vůbec nesouvisí s vaším tématem (místo Rakouska-Uherska třeba japonsko-ruská válka) a strávíte v knihovně mnoho hodin, aniž byste se nějak posunuli dál. Z vlastní zkušenosti ale mohu říci, že jedny z nezapamatovatelnějších dní, které jsem kdy v knihovnách zažil, jsem strávil právě takto.

Listovat můžete též časopisy, ty prezenčně dostupné ale obvykle bývají obecněji zaměřené a vy procházením obsáhnete ještě širší pole působnosti než u tématicky rozříděných knih. Kompromisním řešením mohou být **soupisy článků, které byly v časopise otištěny v daný rok**. Tento seznam je zařazen buď v posledním čísle daného roku, nebo prvním čísle roku následujícího. Není nutné procházet obsahy každého čísla jednotlivě, postačí si prohlédnout seznam a učinit základní analýzu podle názvů článků (některé časopisy mají seznam i podle předmětových hesel). Vyhledání konkrétního textu je již pak otázkou okamžiku.

4.2.4 Google jako nástroj vyhledávání

Téměř všichni dnes považují Google málem za spásu vysokoškolského studenta. Podobně jako u internetu ale platí, že **pro ty, kteří vědí, jak ho využít, může být vyhledávač výborným nástrojem, pro neznalé spíše pastí**. V první řadě je třeba upozornit, že **ani Google přes téměř každodenní rozšiřování záběru neprohledává všechny stránky a informace, které jsou na internetu k dispozici**, zvláště je mimo jeho dosah tzv. hluboký (neviditelný) web.

U Googlu navíc velmi záleží (stejně jako u databází, viz dále), **jakým způsobem se zeptáte**. Na první pohled vypadá nabídka Googlu jednoduše, ale ve skutečnosti se jedná o vysoce sofistikovaný a robustní nástroj, který není jednoduché plně využít. **Prozkoumejme nejprve běžné hledání**. Dostali jste za úkol napsat seminární práci na téma „Důležitost konsenzu v Radě Evropské unie“.⁵¹⁾ Zadáte téma do vyhledávače a získáte výsledky podobné těm na obrázku 4.

Již letný pohled postačí ke zkonstatování, že ačkoliv nabídnuté stránky obsahující uvedená klíčová slova, nejedná se většinou ani o odborné zdroje. Po bližším zkoumání byste zjistili, že nejsou vhodné dokonce ani pro získání obecně známých informací. Způsobeno to je tím, že ani jedna z položek se jednoduše netýká zadané problematiky. Dejme ale tomu, že z jiného zdro-

⁵¹⁾ Upozorňuji, že velká část dále uvedených příkladů na využití internetu i elektronických informačních zdrojů je aplikovaná na anglický jazyk. Pravdou totiž je, že počet v češtině dostupných kvalitních informací na internetu je blízky nule, české internetové zdroje můžete obvykle využít pouze na onen základní výzkum k tématu, načerpání počátečních informací.

Web [Obrázky](#) [Skupiny](#) [Zprávy](#) [Novinka](#)

Google [Položte vzhledávání nastavení](#)

Prohledat Web Stránky pouze česky

Web Výsledky 1 - 10 z

Tip: [Hledat pouze výsledky psané česky](#). Na stránce [Nastavení](#) můžete určit svůj jazyk hledání.

Evropský parlament - Zpravodajství - Servis pro novináře - Info ...
 European Parliament President Hans-Gert Pöttering has welcomed the result of the EU summit as an **important** step towards the necessary reform of the **European ...**
[www.europarl.europa.eu/.../004-8229-172-06-25-901-20070625IPR08227-21-06-2007-2007-false/default_cs.htm](#) - 27k - [Archiv](#) - [Podobné stránky](#)

Evropský parlament - Zpravodajství - Servis pro novináře - Info ...
 The **European Consensus** on Humanitarian Aid is likely to be signed by the ... for negotiation with the **Council of Ministers** and the **European Commission**. ...
[www.europarl.europa.eu/.../028-11138-275-10-40-903-20071003IPR11137-02-10-2007-2007-false/default_cs.htm](#) - 22k - [Archiv](#) - [Podobné stránky](#)
 [Další výsledky z [www.europarl.europa.eu](#)]

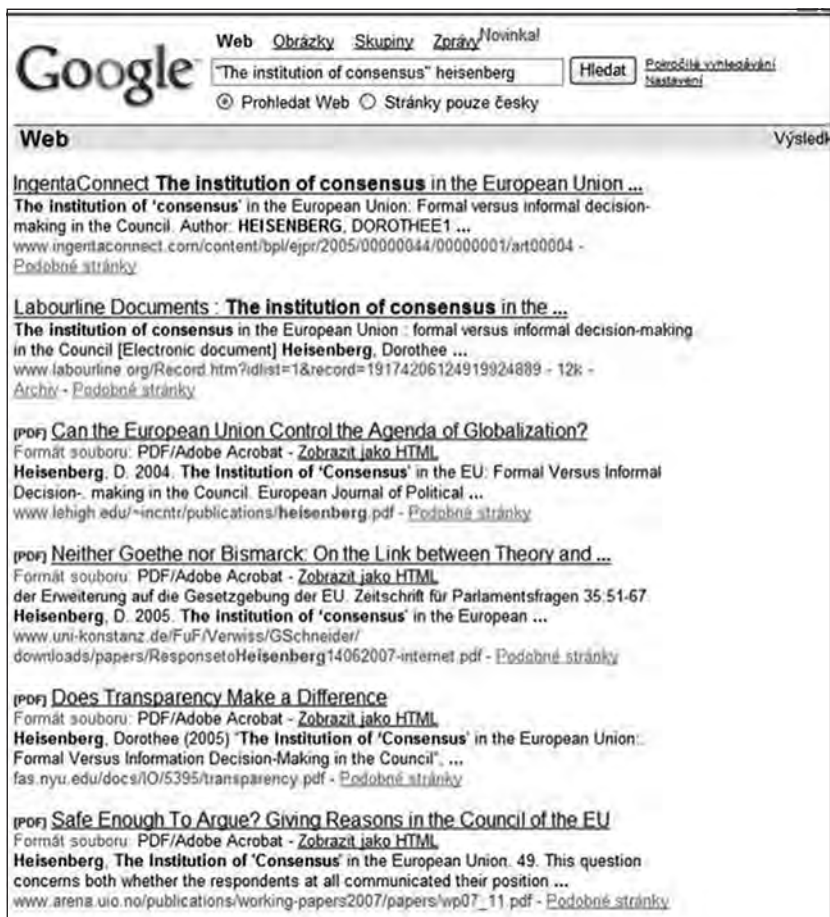
CONSENSUS - COUNCIL DIRECTIVE 96/34
 THE **COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION**.. Having regard to the Agreement on social policy, ... the **importance** of the fight against all forms of discrimination, ...
[www.legalextext.ee/text/en/T1151.htm](#) - 29k - [Archiv](#) - [Podobné stránky](#)

ECHO - Towards an EU consensus on humanitarian aid
 It will pave the way for the adoption of a Joint Declaration on an **EU consensus** on humanitarian aid by the three **European** Institutions namely the **Council**, ...
[ec.europa.eu/echo/whatsnew/consensus_en.htm](#) - 18k - [Archiv](#) - [Podobné stránky](#)

Evropská komise - Rozšíření - Tato internetová stránka vysvětluje ...
 We welcome the broad **consensus** on the process of accession to the **European Union** which exists among all the main political actors. ...
[ec.europa.eu/enlargement/index_cs.htm](#) - 36k - [Archiv](#) - [Podobné stránky](#)
 [Další výsledky z [ec.europa.eu](#)]

Obrázek 4: Výsledky vyhledávání v Googlu při zadání běžného dotazu

je či z předchozího obecného hledání víte, že existuje zdroj, který o otázce pojednává, v tomto případě článek Dorothee Heisenbergové nazvaný „The Institution of Consensus in the European Union: Formal versus Informal Decision-making in the Council“. Do okénka vyhledávače potom zadáte přesnou část z názvu tohoto článku (zde „The Institution of Consensus“) a dáte ji do uvozovek, čímž Googlu naznačíte, že chcete najít pouze takové stránky, na kterých se vyskytuje tato přesná vazba slov. To samozřejmě velmi významně omezí okruh výsledků. Aby bylo jasné, že chcete získat jen ty, které se týkají článku, za uvozovky napíšete jméno autorky – „Heisenberg“. Jak vidíte

Obrázek 5: Výsledky vyhledávání v Googlu při zadání specifického dotazu

ve výsledku (viz obrázek 5), rázem se na první místo dostaly zdroje, které citují uvedený článek a budou pravděpodobně daleko prospěšnější pro vaši práci než ony z předchozího seznamu.

V praxi tímto postupem kombinujete metodu kaskády a obecného hledání. Nevíte přesně, které zdroje citují vámi požadovaný zdroj a necháte proto práci na Googlu. Výhodou také je, že můžete pokrýt zdroje ča-

sově aktuální. Když totiž budete mít zdroj například z roku 2000, ten logicky může citovat pouze materiály staršího data a ty opět citují publikace jdoucí ještě více do minulosti. Google vám však prozradí, které texty citovaly zdroje následně. Vyberete si ten nejnovější, třeba z roku 2008, podíváte se, co tento zdroj cituje, a pokračujete stále dokola, dokud nemáte k dispozici podle vás dostatečný počet podkladů pro vaši práci. Povšimněte si také, že většina odkazů na internetové zdroje v ukázce je v již několikrát zmíněném formátu PDF, což je též jistá indikace kvality zdroje. Málokdy jsou odborné texty uveřejňovány jako internetové stránky ve formátu HTML.

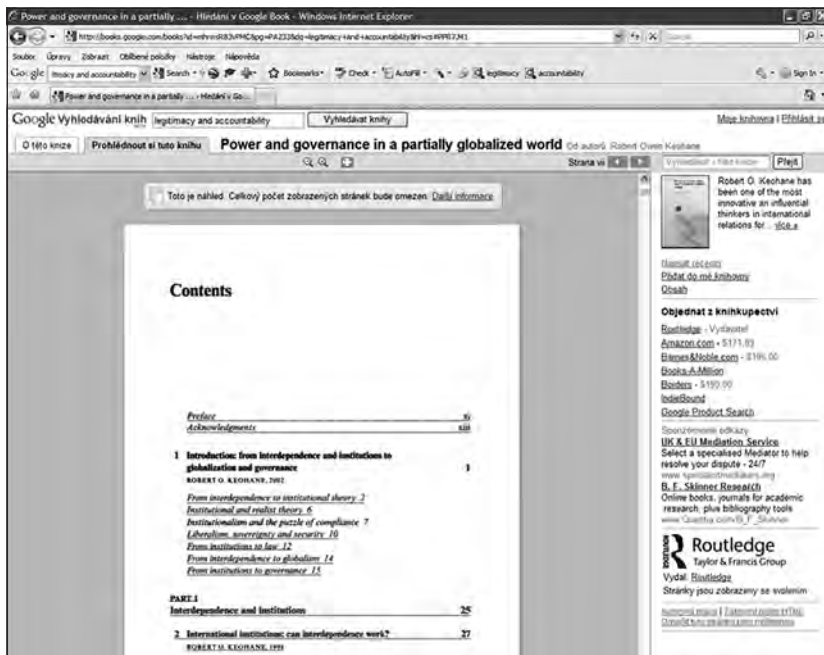
Kromě jednoduchého vyhledávání Google obsahuje též pokročilou verzi, kde můžete okruh prohledávaných informací zúžit třeba na konkrétní jazyk, formát (třeba právě PDF), zvýšit počet položek výsledků na jedné stránce na více než deset či další možnosti. Google nabízí také překládání stránek mezi mnoha jazyky, tento nástroj ale rozhodně nepovažujte za dokonalý, v tomto směru jsou počítače stále v počátcích i pro nejrozšířenější světové jazyky, natož pro globálně marginální a ještě složitou češtinu.

Google není pouze vyhledávačem, poskytuje široké spektrum dalších služeb. Některé z nich jsou přímo určeny pro vědeckou práci. Stručně zmíním dvě hlavní:

- **Google Books** (dostupné na <http://books.google.cz/>). Nástroj obsahuje texty velkého počtu knih včetně odborných, které jsou digitalizovány. Jestliže chcete zkonzultovat nějakou knihu (máte citaci), která není v knihovně, zkuste právě Google Books. Služba dovoluje dokonce obecné vyhledávání, takže bude prozkoumán výskyt vámi požadované fráze ve všech v databázi obsažených publikacích. Vše vypadá téměř dokonale, bohužel je zde několik nevýhod:
 - **Dostupnost:** Služba nezahrnuje zdaleka všechny kdy vydané knihy. Dominuje angličtina (česky psané stojí zcela mimo), ale i zde je to často tak, že zrovna ta publikace, o kterou se zajímáte, k dispozici není.
 - **Plné texty:** Google Books obsahuje plné texty knih, ale z logických důvodů (kdo by jinak za knihy platil) má oproti koupěným knihám jistá omezení. U některých publikací je možné nechat si zobrazit například pouze určité množství knihy (deset libovolných stran, dále vás program nepustí) nebo jste oprávněni procházet celou knihu, ale její určité části zůstávají skryté, takže vám třeba Google oznámí, že stránky 172 až 196 nejsou k dispozici. Obvyčejně se uplatní Murphyho zákony stejně jako v předchozím bodě, tedy že když hledáte vybranou informaci nebo konkrétní stránku citace, bude se nacházet zrovna v části, která není zahrnuta.

- **Další využití:** I když jsou publikace digitalizovány a lze v nich vyhledávat, Google je ukazuje jako stránku tištěné knihy ve formě obrázku. Nemáte žádnou možnost si text zkopírovat, vytisknout nebo uložit pro další zpracování, jste oprávněni ho pouze číst. Dá se to obejít,⁵²⁾ ale k pohodlné práci se zdroji to má daleko.

Google Books je působivý nástroj, ale i když obsahuje hledanou knihu, je vhodný spíše k shlédnutí jejího podrobného obsahu na prvních stránkách (viz obrázek 6) nebo kontrolu informace z jiné citace. V současné podobě nedokáže nahradit reálné knihy a z důvodu ochrany autorských práv a zachování zisků vydavatelů to ani nelze v brzké budoucnosti očekávat.

Obrázek 6: Obsah knihy zobrazený ve službě Google Books

⁵²⁾ Tím nejprimitivnějším způsobem, tedy sejmutím obrazu monitoru pomocí klávesy Printscreen a následným zkopírováním a úpravou obrazu (ořezáním) v jiném programu.

- **Google Scholar** (<http://scholar.google.cz/>). Stránka vypadá a funguje jako běžný vyhledávač, ale omezuje okruh prohledávaných informací jen na zdroje vědeckého původu, zejména knihy, články z časopisů a working papery. Po zadání dotazu zobrazí výsledky srovnané podle citovanosti, u každé publikace se ukáže, kolikrát byla citována. Když na údaj kliknete, zobrazí se identifikační údaje o citujících publikacích. Jistě již každý rozpoznal kaskádu, kterou můžete procházet téměř donekonečna a zejména velmi rychle a pohodlně. Nevýhodou je, že Google Scholar prozatím neindexuje zdaleka všechny vědecké zdroje a neobsahuje plně texty publikací, pokud nejsou k dispozici někde na internetu. Druhá námítka je částečně zhojena alespoň tím, že nově jsou uvedeny odkazy na elektronickou informační databázi, ve které je plný text obsažen. Na příkladu dole vidíte seznam publikací, ve kterých byl citován uvedený článek D. Heisenbergové. Všimněte si rozdílu ve výsledcích oproti běžnému oknu vyhledávače (obrázek 7 proti obrázku 5).

Heisenberg: The institution of consensus in the European Union: Formal versus informal decision - Windows Internet Explorer

http://scholar.google.cz/scholar?hl=cs&as_sitemap=2063785631019298320

Google Scholar

institution of consensus

Heisenberg: The institution of consensus in the Euro...

Scholar Výsledky 1 - 10 z asi 35 citujících Heisenberg: The institution of consensus in the European Union: Formal versus info

When and why the EU Council of Ministers votes explicitly - EBSCOhost Full Text
 F Hayes-Renshaw, W Van Aken, H Wallace, F Italy, R ... - Journal of Common Market Studies, 2005 - papers.assu.edu
 This article presents newly collected empirical data sets on explicitly contested voting at ministerial level in the Council of Ministers of the European Union. These data sets cover the period 1994-2004, with greater ...
 Počet citací tohoto článku: 31 - Související články - Hledání na webu - Všechny verze (počet: 7)

Survival analysis and European Union decision-making
 J Golub - European Union Politics, 2007 - eui.sagepub.com
 Practitioners as well as scholars of European integration have for decades debated why it takes so long for the European Union (EU) to adopt legislation and how to improve decision-making efficiency. Four studies have ...
 Počet citací tohoto článku: 14 - Související články - Hledání na webu - SFM@SUF

When and Why the Council of Ministers of the EU Votes Explicitly - eu.eu (nov)
 F Hayes-Renshaw, H WALLACE, 2005 - radsrds.eu.eu
 Page 1. EU WORKING PAPERS When and Why the Council of Ministers of the EU Votes Explicitly Fienna Hayes-Renshaw, Wim van Aken and Helen Wallace EUROPEAN UNIVERSITY INSTITUTE Robert Schuman Centre for Advanced Studies RSCAS No. 2005/25 ...
 Počet citací tohoto článku: 9 - Související články - Hledání na webu - Všechny verze (počet: 5)

Do membership benefits buy regulatory compliance? An empirical analysis of EU directives 1978-1999 - lse.ac.uk (nov)
 R Perkins, E Neumayer, H Street - papers.asu.com
 Page 1. Do Membership Benefits Buy Regulatory Compliance? An Empirical Analysis of EU Directives 1978-1999 * REVISED VERSION - July 2006 Richard Perkins, rmp@lse.ac.uk, Eric Neumayer, e.neumayer@lse.ac.uk ...
 Počet citací tohoto článku: 5 - Související články - Hledání na webu - Všechny verze (počet: 6)

Small States in the European Union: What Do We Know and What Would We Like to Know? - EBSCOhost Full Text
 B Theofanis, A Weyel - Cambridge Review of International Affairs, 2005 - informaworld.com

Obrázek 7: Výsledky z kaskády při použití služby Google Scholar

4.3 Databáze a elektronické informační zdroje

V databázových programech nebo ve specializovaných neveřejných databázích na internetu je k dispozici ohromné množství informací, které jsou pravým rájem pro hledače zdrojů. Vždyť například databáze EBSCO obsahuje milióny článků, čítajících miliardy slov. Podobně jako u Googlu však těž v těchto případech platí, že ohromující základna dat není automaticky zárukou použitelného výsledku. **Musíte vědět, co hledáte, kam se obrátit a jak dotaz podat.** První problém je určen tématem vaší práce, další budu řešit v druhé části podkapitoly a do třetího se pustím hned.

4.3.1 Vyhledávání v databázích

V objemech dat, které databáze uschovávají, je **naprosto klíčové vysvětlit počítači, co požadujete, aby vám mohl poskytnout správnou odpověď.** Přes určité pokroky v umělé inteligenci při hledání (ptáte se běžnou větou jako knihovníka) nejsou dosavadní výsledky této metody uspokojivé a postup při vyhledávání zůstává stejný jako na počátku informačního věku. Ačkoliv vyhledávací formuláře (interface) jsou u různých databází v detailech odlišné, vnitřní logika práce a jejich možnosti jsou víceméně shodné. Konkrétně jde o následující prvky:

- **Jednoduchý dotaz (simple search).** Skládá se z okénka stylu Googlu, do něj zadáte jedno slovo (například „ústava“, „policie“). Získáte následně všechny články, které slovo obsahují. Výhodou je jednoduchost dotazu, nevýhoda je také zřejmá, počet výsledků je obvykle neúnosný a i když je můžete srovnávat například podle data vydání nebo relevance, orientace v několika tisících výsledcích je složitá. Naopak vhodné to může být tehdy, když nehledáte něco obecného (třeba právě téma „ústava“), ale naopak velmi specifického, typicky příjmení osoby, které není příliš časté a váže se na jednu konkrétní věc. Jednoduchý dotaz lze zpřesnit v některých databázích omezením výběru, kdy zatrhnete v nabídce, kde by se mělo konkrétní slovo vyhledávat (například se omezíte jen na určitou část databáze).
- **Fráze.** Jedná se o kombinaci slov v přesném pořadí, kdy chcete, aby program vyhledal všechny články, které obsahují dané sousloví přesně tak, jak jste ho napsali. Počítači naznačíte přítomnost fráze jejím uvedením do uvozovek. Příklad jsem již uvedl výše u Googlu. Použití fráze velmi omezí (zpřesní) okruh odpovědí, nevýhodou je, že pokud učiníte chybu či je v textu článku v sousloví něco trochu jinak, zdroj vám unikne (databáze ho nenabídne). Například při vyhledávání termínu „Univerzita Palackého“ se vám nezobrazí texty obsahující „Palackého

univerzita“ nebo „Universita Palackého“. Je možné se hrozby částečně vyvarovat využíváním tzv. žolíkových znaků. „?“ nahrazuje jeden znak (například „Univer?ita Palackého“), „*“ skupinu více znaků nebo celé slovo (například Univer* Palack*“).⁵³

- **Pokročilé vyhledávání (advanced search).** Tento postup umožňuje uživateli plně vytěžit potenciál databáze. Existují dvě varianty, jak ke složitějšímu vyhledávání přistupovat.
 - **Zúžení výběru.** Zadáte sice jednoduchý dotaz (jedno slovo nebo frázi), ale omezíte výběr v rámci jiných skutečností, například časově (jen články od 1998 do 2000), na určitý obor nebo přímo časopis; zaškrtnete, zda prohledávat celý text článků, jen názvy, jen autory, možností je obvykle poskytnuto velmi mnoho. Výhodou je, že vyhledávání je stále poměrně jednoduché a pochopitelné, pouze vybíráte myši z možností, nemusí se nic tvořit. Nevýhoda zní, že s každým zúžením výběru v rámci databáze se sice zužuje poskytovaný počet odpovědí, ale nikoliv na základě zpřesnění dotazu, ale zúžení základny, ze které je odpověď poskytnuta. Jinými slovy, dostanete sice místo 1000 výsledků 100, ale z celkového počtu miliónu záznamů jste jich prohledávali 20 tisíc. Jestliže však vymezíte výběr rozně, v těchto 20 tisících záznamech bude většina výsledků, které byste získali z úplného vzorku.
 - **Možnost upřesnění v rámci dotazu.** Existuje druhá varianta, kdy neomezujete oblast výběru, ale naopak zpřesníte dotaz. Pro to se využívají tzv. booleovské operátory, které využívají logických vztahů mezi částmi dotazu. Ten se tak stává složitější, ale zároveň dovoluje velmi detailně vyjádřit vaše preference. Operátory se vkládají mezi jednotlivé části dotazu, mezi hlavní patří AND (vyhledávají se texty, které obsahují všechna zadaná slova, zužuje se okruh odpovědí), OR (vyhledávají se texty, které obsahují některé ze zadaných slov, rozšiřuje se okruh odpovědí) či NOT (vyloučí se texty, které obsahují jedno ze slov dotazu v kontextu, který není pro nás zajímavý). Existují též tzv. proximitní operátory (NEAR, BEFORE, AFTER) dovolující dotaz ještě zpřesnit. Databáze umožňují rovněž postupně aplikování booleovských operátorů vedoucí k zúžení i upřesnění dotazu.

⁵³ Žolíky jsou využitelné obecně ve všech druzích vyhledávání. Některé databáze obsahují tzv. lemmatizátor, díky kterému databáze i bez žolíků poskytne odpovědi ve všech tvarech daného slova bez ohledu na tvar zadání.

4.3.2 Právní informační systémy

Právo pracuje se širokou škálou primárních dokumentů, jako jsou legislativní akty nebo judikatura. Jsou charakteristické svým velkým počtem, množstvím a různorodostí subjektů, které je vydávají. Zároveň jsou vzájemně provázány a velmi často se novelizují. **Pro málokterý obor jsou proto databáze natolik nepostradatelné jako pro právníky.** Český Ústavní soud ostatně přiznal v jednom ze svých rozsudků, že současný právní řád by bez pomoci elektronických systémů nebyl srozumitelný ani pro zkušené odborníky.⁵⁴⁾ Asi nejpoužívanějším programem je u nás ASPI, dále lze jmenovat Codexis, Beck-online nebo Lexgalaxy. Jelikož prostředí těchto programů i v nich obsažené informace jsou využitelné pouze pro jeden obor, nezapadá jejich vysvětlení do záměru této knihy. Odkazují alespoň na text, který podrobně problematiku zpracovává.⁵⁵⁾

4.3.3 Archívy českých novin

Pro mnoho prací **budete potřebovat faktické údaje o událostech kolem vás, nejlepším zdrojem v takových případech jsou noviny.** Naštěstí je na internetu k dispozici **archív plných textů všech článků, které vyšly v nejrozšířenějších českých novinách MF Dnes, a to od roku 1996** (včetně regionálních příloh). Služba je dostupná na adrese <http://www.newtonii.cz> a pro její využití je pouze nutné se zaregistrovat, žádné poplatky nejsou vyžadovány. Pro vyhledávání jsou k dispozici veškeré možnosti složitého vyhledávání včetně booleovských a proximitních operátorů. Na internetu najdete v plném znění i další tisk, většinou je to ale s určitými omezeními (limitovaný časový rozsah do minulosti, přístup jen k některým článkům, poplatky, jen jednoduché vyhledávací prostředí atd.).

4.3.4 Elektronické informační zdroje

Elektronické informační zdroje (EIZ) jsou specializované databáze obsahující data vhodná pro odborné účely, použitelná samozřejmě též pro vysokoškolské studenty. Naprostá většina EIZ není dostupná zdarma, poplatky za jejich použití se pohybují v stovkách tisíc korun ročně. Naštěstí univerzity nebo ministerstvo školství zajišťují k mnoha z nich přístup nákupem hromadných licencí, takže jsou k dispozici všem členům akademické obce.

⁵⁴⁾ Nález Pl. ÚS 77/06 ze dne 15. února 2007, bod 39 (získáno 30. června 2009 z databáze NALUS).

⁵⁵⁾ BARTOŇ, Michal. Zdroje informací o právu. In TOMOSZKOVÁ, Veronika, TOMOSZEK, Maxim (eds). *Kurz právnických dovedností*. Olomouc: Iuridica Olomucensis, 2008, s. 128-177.

Univerzita Palackého: Informační zdroje UP - Windows Internet Explorer

http://www.upol.cz/index.php?cis=3285

Univerzita Palackého: Informační zdroje UP

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

O univerzitě | Průběh UP | Struktura UP | Aktuality | Kontakty

Hlavní strana / Knihovna UP / Informační zdroje UP

KNIHOVNA UP

Elektronické informační zdroje (EIZ)

1) **Rešeršní systémy - online databáze přístupné v rámci univerzitní sítě UPONET**

Jedná se o licencované zdroje bibliografických záznamů i plných textů článků, knih atd.
Přístup je počítačů připojených k univerzitní počítačové síti, nebo sít UP je přístup možný prostřednictvím VPN, k tomu je potřeba získat heslo od správce sítě na fakultě a nakonfigurovat vlastní PC, viz výzvěma na Facebooku UP.

Při práci s databázemi je přísně zakázáno používat ke stahování dat jakéhokoliv robota (stahovací program). Porušení tohoto ustanovení licenčních smluv může vést k přísným sankcím.

Při problémech se vstupem do databází prosíme zkontrolovat svou IP adresu a kontaktovat oddělení bibliograficko-informačních služeb.

Multioborové zdroje | Humánní vědy | Přírodní vědy, lesnická, lékařství | Společenské vědy

České

- Česká národní bibliografie (ČNB)
- Databanka Justiciary
- Lexikon českých výtvarníků
- LexisLexis CZ
- Manscriptorium
- Monodictum
- Mediační databáze TAMTAM (Ampress) a Infobanka ČR

Zahraniční

- Art Full Text
- Art Index Retrospective
- ATLA Religion Database with ATLA Serials
- Bible Works
- Biological Abstracts
- BioOne Full Text
- Blackwell Synergy (- Wiley InterScience)
- Central and Eastern European Online Library
- Clinical Evidence
- EBSCOhost
- EMBASE (viz též přístup přes bránu Ovišů)
- ENVIROWEBASE
- Environment Complete (viz EBSCOhost)
- Environmental Sciences & Pollution Management Database
- ERIC (viz EBSCOhost)
- Evidence-Based Medicine Reviews (EBM Reviews)
- EAF International Film Archive Database
- Film & Television Literature Index with Full Text (viz EBSCOhost)
- Film Indexes Online
- GeoDance

Obrázek 8: Úvodní stránka přístupu k elektronickým informačním zdrojům na Univerzitě Palackého

Nese to s sebou jednu nevýhodu, totiž že **k přístupu buď potřebujete heslo** (obyčejně vám ho vydá pracovnice knihovny), nebo **nejčastěji je ochrana zajištěna automatickou kontrolou IP adresy počítače. Databáze jsou tak dostupné pouze z počítačů přihlášených na internet v rámci sítě dané univerzity.** Musíte se tedy nacházet v počítačových učebnách, knihovně, jiných zařízeních univerzity, ale třeba též na vlastních počítačích na kolejích, někde také prostřednictvím WiFi. Naopak neúspěšní budou ti, kteří by chtěli do EIZ přistupovat z domova.

EIZ dělíme do mnoha kategorií, tři nejobecnější jsou:

- **Bibliografické zdroje:** Obsahují bibliografické záznamy o člancích, knihách, jejich shrnutích, citovatelnost, vzájemné provázání citacemi atd.
- **Plnotextové databáze:** Obsahují plné texty článků či jiných prací (i knih), většinou jsou zpřístupněny ve formě PDF (po vytištění dostanete naprosto stejný výsledek, jako kdybyste měli před sebou tištěnou verzi časopisu).
- **Faktografické zdroje:** Různé slovníky, adresáře, encyklopedie atd.

Základní adresa pro přístup k EIZ je <http://www.upol.cz/index.php?id=3205>,⁵⁶⁾ kde naleznete všechny dostupné databáze, včetně základních informací o nich, a jejich rozdělení podle oborů. V současnosti poskytuje například Univerzita Palackého přístup do více než 40 různých druhů databází (viz obrázek 8).

Další důležitou adresou je stránka <http://www.infozdroje.cz/>, která vám po identifikaci vaší IP adresy prozradí, do kterých databází máte přístup. Jak již bylo řečeno, obecně se musíte nacházet na počítači napojeném do počítačové sítě vaší univerzity.

4.3.4.1 Vyhledávání v EIZ: známe přesnou citaci

Jednou z možností, jak dojít k vytouženému zdroji (řekněme článku), je jeho **nalezení na základě přesné citace, kterou máme k dispozici**, například z metody kaskády. **Poté se dá dorazit k cíli tzv. procházením (browse)**, kdy postupujeme od výběru časopisu k příslušnému číslu a článku.

⁵⁶⁾ Platí pouze pro Univerzitu Palackého v Olomouci. Dále budou všechny úkony prováděny na počítači připojeném přes síť UP. Na jiných vysokých školách může být okruh dostupných EIZ jiný (horší i lepší), v zásadě vše ale funguje naprosto shodně.

The screenshot shows the homepage of the Electronic Journals Library, National Library of the Czech Republic, Prague. The page features a navigation menu on the left with options like 'by subject', 'by title', 'Search', and 'quick Search'. The main content area is titled 'Fulltext Journals by Subject' and contains a table listing various subjects and their corresponding number of entries. The footer includes copyright information, contact details, and logos of funding organizations like DFG and ICS.

Subject	Entries
Agriculture, Forestry etc.	1693
Archaeology	387
Architecture, Civil Engineering	924
Art History	533
Biology	2903
Chemistry and Pharmacology	1791
Classical studies	179
Computer Science	1359
Economics	7730
Education	1474
Electrical Engineering, Measurement and Control Technology	830
Energy, environment protection, Nuclear Power Engineering	825
English, American Studies	614
Ethnic Sciences	816
General, Interdisciplinary	945
Geography	661
Geosciences	1222
German, Dutch and Scandinavian Studies	171
History	1919
History of Education	198
Information science and librarianship, Study of (ancient and medieval) manuscripts	933
Law	1997
Linguistics and Literary Studies	1264
Mathematics	1432
Mechanical Engineering	1334
Media resources and Communication sciences, Journalism	623
Medicine	9177
Musikology	350
Nature of Science, Research, Systems of Higher Education, Museum science	737
Philosophy	843
Physics	1733
Political Science	3805
Process Engineering, Biotechnology	526
Psychology	1521
Romance Studies	441
Sciences	595
Slavonic Studies	170
Sociology	2506
Sports Science	379
Technology	726
Theology and Religious Studies	906

Obrázek 9: Úvodní stránka Elektronické knihovny časopisů

Příklad:

Chcete získat a prostudovat následující článek: MANCINI, Federico. Europe: The Case for Statehood. *European Law Journal*, 1998, roč. 4, č. 1, s. 29–42. Nejprímější postup je následující:

- 1) Využijte nástroje **Elektronická knihovna časopisů** (ELJ: Electronics Journal Library), který vám prozradí, zda uvedený časopis je v databázích k dispozici. Nemusíte tedy procházet jednotlivé databáze jednu po druhé, tuto práci už někdo udělal za vás. Adresa služby je <http://rzblx1.uni-regensburg.de/ezeit/fl.phtml?bibid=NKP&colors=7&lang=en>⁵⁷⁾ Na obrázku 9 vidíte, že časopisy jsou rozřazeny podle tematiky, rychlejší cestou je ale využití okénka nalevo (quick Search), kam zadáte přímo název časopisu (European Law Journal). Stránka vám pomocí barevných puntíků jako na semaforu naznačí, zda je plný text článků z časopisu volně k dispozici (zelená na semaforu: volně na internetu, žlutá: dostupné pouze v rámci EIZ, červená: bohužel plný text časopisu není pro vás k dispozici).⁵⁸⁾ Klikněte na název časopisu European Law Journal (via EBSCO Host).
- 2) Dostanete se na stránku časopisu, na pravé straně vidíte, které ročníky jsou dostupné (obrázek 10), po kliknutí na ten, co hledáte (1998), se vám ukáží i čísla, vyberete to požadované (č. 1) a objeví se seznam článků.
- 3) Zvolíte podle názvu správný článek, kliknete na variantu v PDF a získáte celý text článku přesně ve stejném formátu, jako kdybyste měli k dispozici tištěnou verzi časopisu (obrázek 11). Soubor PDF si samozřejmě můžete buď vytisknout, nebo uložit pro další využití.

4.3.4.2 Vyhledávání v EIZ: známe téma, neznáme zdroje

Tato **varianta je již z mnohokrát výše diskutovaných důvodů méně příjemná, je náročnější na čas a nemáte zajištěno, že dostanete dobré výsledky, pokud nevíte, jak přesně postupovat.** Ono zadat do vyhledávacího okénka obecný dotaz, když se prohledávají miliardy slov, znamená očekávat ohromné množství odpovědí, přičemž pouze mizivá část z nich bude užitečná. Alespoň rámcově je třeba dodržovat při této variantě následující pravidla:

- 1) Zvolit správnou databázi, která řeší námi požadovanou tematiku (přírodní vědy, humanitní vědy atd.).
- 2) Zvolit správnou poddatabázi (právo, ekonomie atd.).
- 3) Zvolit správný způsob vyhledávání (jednoduché, složité) a správně zadat dotaz včetně operátorů.

⁵⁷⁾ Adresa bude také dostupná přímo ze stránek vaší knihovny, na UP Olomouc to je <http://www.upol.cz/fakulty/zarizeni-a-sluzby/knihovna-up/informacni-zdroje-up/ezb/>.

⁵⁸⁾ Při zobrazení červené barvy nerezignujte. Budete třeba odkázáni alespoň na shrnutí článku (abstrakt). Jestliže pro vás bude článek skutečně důležitý, objednejte ho pomocí meziknihovní výpůjční služby. To samé platí, když program časopis vůbec nezná (ani s červeným světlem).

The screenshot displays the EBSCO Research Databases interface. At the top, there are navigation tabs for 'Basic Search', 'Advanced Search', 'Visual Search', and 'Choose Databases'. Below this, the database is identified as 'Academic Search Premier Publications'. The main content area is titled 'Publication Details For "European Law Journal"'. It provides the following information:

- Title:** European Law Journal
- ISSN:** 1351-5993
- Publisher Information:** Blackwell Publishing Limited, 9600 Garsington Road, Oxford OX4 2DQ, United Kingdom
- Bibliographic Records:** 03/01/1995 to present
- Full Text:** 03/01/1995 to present (with a 32 Month delay). Full text delay due to publisher restrictions (newspaper).
- Publication Type:** Academic Journal
- Subjects:** Law & Criminology; Law; Sociology; Society & Social Work
- Description:** Peer reviewed articles published with the goal of expressing and developing the study and understanding of European law in its social, cultural, political, and economic context.
- Publisher URL:** <http://www.blackwellpublishers.co.uk/asp/journal.asp?ref=1351-5993&site=pub>
- Frequency:** G
- Peer Reviewed:** Yes

On the right side, there is a list of 'All Issues' with years and specific issue information, such as 'Vol. 4 Issue 4 - Dec 20' and 'Vol. 4 Issue 1 - Mar 1998'. The Blackwell Publishing logo is visible at the bottom of the page.

Obrázek 10: Karta časopisu v databázi EBSCO

The screenshot shows a PDF document titled 'Europe: The Case for Statehood' by G. Federico Mancini. The document is displayed in a web browser window. The title and author information are prominently displayed. The text of the document is visible, starting with the section '1 Introduction'. The first paragraph of the introduction reads: 'In principle' – writes Jürgen Habermas – 'the rule of law can exist without the concomitant existence of democracy', that is to say without political rights empowering the citizen to bring influence to bear on changes of his own status. The model of less than democratic governance which the German philosopher has in mind is probably the British Raj or something akin to it: a 'paternalistic authority', as he puts it. Yet Habermas' remark seems to apply no less accurately to a polity which, both in its conception and operation, has little that is paternal about it: the polity

Obrázek 11: Text článku z časopisu ve formátu PDF v databázi EBSCO

4) Správně vyhodnotit databázi poskytnuté odpovědi (výsledky).

4.3.4.3 Nejvýznamnější databáze pro sociální vědy a právo zvláště

Charakteristika oboru a jeho „mezinárodnost“ je přímo úměrná jeho zastoupení v databázích. Zatímco přírodní vědy, ale též některé sociální (ekonomie, politologie), jsou v celém světě zkoumány podobně, jiné obory nebo jejich části (právo, národní kultura, historie atd.) jsou hodně navázané na české prostředí, takže využitelnost EIZ v těchto oblastech je menší než třeba v chemii. Přesto mohou být i v těchto případech zahraniční EIZ užitečné (komparace), **navíc se rozmáhají v poslední době rovněž české EIZ. Vaši pozornost si zaslouží zejména následující databáze:**

- **EBSCO Host (eIFL Direct)** (<http://search.ebscohost.com>). Jedná se o nejrozsáhlejší plnotextovou databázi zabývající se sociálními vědami, dělí se do velkého množství sekcí, pro vás budou asi nejzajímavější tyto: Academic Search Premier (4600 časopisů, 3600 v plném znění), Business Source Premier (2300 časopisů, 1100 v plném znění).
- **Česká národní bibliografie** (<http://aip.nkp.cz/>). Neobsahuje plné texty článků, ale bibliografické údaje o téměř veškerých písemných zdrojích, které za poslední dobu v ČR vyšly, včetně 800 tisíc knih, přes milión článků, ale také disertace a další. Vyhledávání není příliš intuitivní, prozkoumejte pozorně nápovědu. Tato databáze vám při dobře položeném dotazu může ušetřit spoustu času v knihovně, neboť z ní získáte přesné citace a můžete následně jít „najisto“.
- **Databáze časopisů společnosti Lexis-Nexis** (<http://www.lexisnexis-online.cz/index.php>). Obsahuje plné texty časopisů: Daně a finance, Ekologie a právo, Právo pro podnikání a zaměstnání, Soudce, Státní zastupitelství, Trestní právo, Zdravotnictví a právo. Přístup je zajištěn heslem, které získáte v knihovně.
- **Databáze společnosti C.H. Beck (Beck-online)** (<http://www.beck-online.cz/>). Kromě judikatury a legislativních předpisů obsahuje plné texty článků mimo jiné z těchto právních časopisů: Právní rozhledy, Soudní rozhledy, Trestněprávní revue, Ad Notam, Právní zpravodaj. Přístup je zajištěn heslem, které získáte v knihovně.
- **Databáze JSTOR** (<http://jstor.org>). Působivá především svým časovým záběrem, plné texty časopisů běžně sahají až do 19. století, naopak obvykle chybí nejnovější ročníky. Zaměřuje se na periodika z amerického prostředí, ta však mají ve většině případů celosvětový dopad.
- **Oxford Scholarship Online** (<http://www.oxfordscholarship.com/oso/public/index.html>). Nakladatelství Oxford University Press je jedno z nejlepších akademických nakladatelství na světě, vydává širokou škálu knih z různých oborů. Databáze obsahuje plné texty vybraných knih,

služba trochu připomíná Google Books, knihy jsou však kompletní a lze vytisknout jednotlivé stránky nebo texty kopírovat.

- **Hein Online** (<http://heinonline.org/>). Mohutná kolekce zdrojů z právní oblasti, obsahuje judikáty, sbírky právních předpisů i odborné texty z mnoha států světa, byť hlavní důraz je kladen na anglosaský region a mezinárodní právo. Databáze sahají hluboko do minulosti. Podobně strukturu i obsah má databáze **Westlaw** (<http://www.westlaw.com/>). Obě jsou v ČR dostupné pouze velmi obtížně.

Dostupnost databází a jejich obsah se mění, obvykle pozitivně ve smyslu rozšiřování nabídky. Pro podrobnější informace o jednotlivých databázích a dalších EIZ zde nejmenovaných navštivte stránky své univerzitní knihovny nebo do ní přímo zajděte.⁵⁹⁾ Knihovny nabízejí též praktická školení o práci s EIZ, účast na nich lze jen doporučit. **Vyhledávání je ale třeba především vyzkoušet, očekávat požadované výsledky při prvním pokusu není reálné.** Projděte si jednotlivé databáze, uplatňujte různé strategie hledání, kriticky vyhodnocujte výsledky a uvidíte, že s přibývajícím časem a zkušenostmi dosáhnete stále lepších výsledků.

⁵⁹⁾ Starší, přesto stále užitečnou publikací, která hlouběji odhalí zásady vyhledávání v databázích může být SLEZÁKOVÁ, Ludmila. *Jak pracovat s elektronickými informačními zdroji přístupnými na Univerzitě Palackého v Olomouci se zaměřením na společensko-vědní a humanitní databáze*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005.

5 KUCHAŘKA K PSANÍ PÍSEMNÝCH PRACÍ

5.1 Než se do psaní pustíte

Ať již budete psát jakoukoliv odbornou práci, **některé důležité faktory je nutné vzít v úvahu na samotném začátku. V kostce se jedná o druh textu, jeho účel a zaměření.** Písemných prací existuje mnoho druhů: můžete psát seminární práci, práci kvalifikační (bakalářskou, diplomovou), článek do časopisu, recenzi, recenzní esej nebo třeba polemiku. Rozdíly mezi nimi jsou dle mého zřejmě a v praxi nečiní obtíže. Tato publikace se zaměřuje především na první dva okruhy prací, ty se od sebe liší zejména délkou. Samotné odborné texty se však liší nejenom navenek formálními prvky, ale též vnitřně podle svého účelu.⁶⁰ **Obecně lze podřadit účel práce pod tři kategorie:**

- **Analytické práce:** Vaším cílem bude určité téma (problém) rozebrat na jednotlivé části, ty podrobně představit na základě současného stavu vědění a nakonec vše spojit a poskytnout určité nové pohledy a řešení. Máte napsat práci o důchodovém systému u nás. Na začátku postupujte položením výzkumné otázky, například „Je dnešní důchodový systém v ČR udržitelný?“ U analytických textů byste v této chvíli neměli mít na diskutovaný problém žádný pevný názor, postupujete nestranně, dáváte prostor protichůdným pohledům a názor si tvoříte až při samotném psaní. U daného příkladu byste představili ekonomický i sociální rozměr otázky, priority jednotlivých politických stran a jiných aktérů atd. Nejedná se však o pouhý přehled faktů, absolutně nezbytné je kritické hodnocení zdrojů, rozebíráte názory ostatních a konfrontujete je. Na základě provedené analýzy dojdete k odpovědi na výzkumnou otázku (například důchodový systém je udržitelný jen do roku 2020, ale v ČR není konsenzus na jeho reformě) a navrhnete možné kroky k adresování této situace.
- **Argumentační (normativní) práce:** Největší rozdíl od předchozí kategorie je v tom, že vaším cílem je v práci obhájit již předem definovaný názor. U tématu důchodový systém v ČR si nepoložíte výzkumnou otázku, ale máte již odpověď, například „Důchodový systém je dlouho-

⁶⁰ K jinému dělení, včetně dobrého vysvětlení problematiky tzv. kompilátu, srv. ŠANDEROVÁ, Jadviga. *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách*. Praha: Slon, 2006, s. 61–84.

době neudržitelný, a proto je nutné zvýšit hranici odchodu do důchodu na 70 let“. Ve zbytku práce se snažíte čtenáře přesvědčit o platnosti svého názoru. Číníte tak samozřejmě mimo jiné na základě podpory jiných zdrojů. Je vhodné představit též konkurenční varianty řešení, nečiníte tak ale neutrálně, snažíte se poukázat na jejich slabá místa či je zcela vyvrátit. Není možné, abyste na konec došli k závěru, že jste neměli pravdu a věk stačí udržet na 65 letech, když přilákáme více imigrantů.

- **Popisné práce:** Cílem je pouze shromáždit informace o problému, na rozdíl od analytických prací se neočekává kritické hodnocení situace (a zdrojů) ani poskytnutí nějakých řešení vycházejících z předchozí analýzy. Zhodnotíte jen, která fakta ze kterých zdrojů jsou důležitá pro sdělení o důchodovém systému v ČR a ty srovnáte do logických vztahů tak, aby přenos informací k čtenáři byl co nejefektivnější. Odborné texty by se měly čistě popisnosti vyhnout, doporučuji vždy alespoň částečně vložit analytický prvek.

Faktorem rozlišujícím od sebe práce stejného druhu je jejich cílová skupina. Odborné texty nepíšete (výjimky se najdou) pro sebe, ani do šuplíku, **snažíte se zaměřit na určité čtenáře.** Chápu, že třeba u seminárních prací to je někdy těžké přijmout, ale **texty byste neměli psát pouze pro hodnotitele.** Nepíšete je ani pro lidstvo jako celek. Jinak bude vypadat forma i obsah textu týkajícího se problematiky sousedských vztahů, pokud budete psát pro soudce, jinak pro advokáty, jinak pro laiky, kteří se chtějí právnímu řešení sporů zcela vyhnout. **Nejčastější praktickou chybou studentů je podceňování čtenářů.** Mají psát o specifickém tématu, protože ale sami nejdříve musejí načerpat obecné informace, začlení je do textu, aby pak hlavní otázce věnovali pouze marginální prostor. Tato taktika je chybná. Rozhodně ne každý text tématicky zaměřený například na problematiku související s Evropskou unií musí začínat popisem historie integračního procesu a přehledem hlavních institucí. Odborník se chce dozvědět to, co mu název příspěvku slibuje!

5.2 Přípravná fáze

5.2.1 Výběr tématu

Obsah práce je nesporně determinován výběrem tématu. Pokud si zvolíte špatně, budete s ním v dalších fázích přípravy a psaní bojovat a výsledek pravděpodobně nebude odpovídat vašim očekáváním. **Jedná se proto o možná nejdůležitější rozhodnutí, které je s kteroukoliv písemnou prací spojeno.** V praxi jsou studenti postaveni před následující varianty:

- Téma je zadáno vyučujícím, studenti jsou nuceni vypracovat text přesně na danou problematiku.
- Téma je vymezeno vyučujícím, ale jen rámcově. Student je oprávněn navrhnout téma práce třeba užšího rázu, jestliže bude souviset s předepsanou problematikou.
- Student má úplnou volnost ve výběru tématu, omezen je například pouze předmětem, do kterého je práce určena.

Ve všech případech máte prostor pro uvážení, a to včetně první varianty, neboť málokdy je přesné téma dáno výhradně jedno. Z obecného hlediska **volte jednoduše takové téma, které vás zajímá**. Třeba už jste někdy psali nebo se blíže zabývali problematikou podobnou, budete tak mít usnadněnou počáteční fázi. Pokud jste se například zúčastnili exkurze do Evropského parlamentu, proč nepsat práci týkající se této instituce? Volba může být vedena též opačnou motivací. O tématu sice nic nevíte, ale chcete to změnit, například protože se daným směrem chystáte uplatnit v budoucí praxi. Jestliže zamýšlíte stát se státním zástupcem, dává smysl psát diplomovou práci na téma zaměřené na tuto profesi. **Vždy je nutné mít k tématu nějaký vztah**. Tím rozhodně nemyslím, že se vám téma zdá nejjednodušší či už víte, odkud byste ho co nejsnadněji opsali.

Předchozí odstavec konstatoval doufám notoriety, následující rada již tak samozřejmá není. Týká se vymezení tématu práce co do obecnosti. Platí, že **příliš široká témata je daleko složitější rozumně zpracovat než témata specifická**, i když si možná myslíte opak. Pravda to je tím větší, čím kratší má být výsledný text. Připomeňte si, že **odborný text by měl přinést něco nového, nejde jen o souhrn obecně známých informací**. Nyní si představte, že byste měli napsat smysluplnou seminární práci o délce 3000 slov na téma „Druhá světová válka“. Podle mého soudu to je absolutně nemožné a tento úkol by nezvládl ani sebevětší odborník. Práce tohoto typu jsou předem odsouzeny k nezdaru. Jestliže vám někdo takové téma zadá, nebojte se mu říci, že jde o zbytečnou práci.

Z tohoto důvodu **potřebujete blíže téma specifikovat**. Zúžení tématu není nijak složité, postupujte od obecného ke konkrétnějšímu. **Možností je omezení geografické, časové, tématické** atd. U druhé světové války to může být třeba v posloupnosti Pacifik, rok 1944–1945 a letectvo. Rázem získáte téma „Použití letectva na pacifických bojištích v závěru 2. světové války“. To už zní mnohem nadějněji. Stejně **rozumným postupem je včlenit téma do nějakého problému, který nejlépe vymežíme výzkumnou otázkou nebo jejich souborem**. Například „Mělo by dřívější zapojení Spojených států do války vliv na délku jejího trvání?“, „Přispělo mohutné bombardování Německa

k urychlení konce války?“. Pořád se vejdete pod hlavičku druhá světová válka, ale vaše práce získá význam a vám se bude postupovat daleko snadněji. Vyučující by i při předem zadaných tématech měl vždy souhlasit, jestliže ho požádáte o možnost věnovat se specifické (ale nosné) části tématu.

Studenti se mnohdy hrozí délkou práce a dopředu vyjadřují obavu z neaplnění požadovaného rozsahu. Pomáhají si následně zvětšováním písma, řádkováním a podobnými zakrývacími manévry. V naprosté většině případů je ale tento stav způsobem jejich neznalostí tématu, neschopností získat vhodné zdroje a v konečném důsledku je to následek jejich lenosti. Napsání práce totiž vyžaduje úsilí, musíte informace najít, zpracovat a náležitě využít. Je přirozené, že na začátku o tématu nevíte mnoho, to je ale účel, přece by vám někdo nezádal písemnou práci, kterou byste napsali za hodinu. Jestliže nepodceníte přípravu, **vždy budete čelit opačnému problému, totiž že vám předepsaný rozsah nebude postačovat.** Přesto se může stát, že se setkáte s tématem definovaným příliš úzce. Asi by pro vás bylo obtížné napsat 100 stran o vlivu zemědělského výboru Sněmovny na reformu trhu s mlékem. K tomu byste potřebovali být součástí daného výboru nebo mít jiné vnitřní informace. Řešením je zobecnění, postupujete opačně než u zúžení, takže například byste téma definovali jako „Reforma trhu s mlékem z pohledu Parlamentu a vlády“.

Na závěr **několik dodatečných rad k volbě tématu:**

- **Vyhnete se některým tématům I:** Pokud nemusíte, nepište o tématech typu rozumnosti trestu smrti, legalizace marihuany nebo morálnosti potratů. Jsou prodiskutovány ze všech stran a těžko přijdete s něčím novým. Každý ve společnosti taky má na tyto otázky ostrý názor a bude pro vás obtížné neuchýlit se k neodborné argumentaci.
- **Vyhnete se některým tématům II:** Některé věci možná nejsou tolik kontroverzní, ale zabývá se jimi mnoho lidí. Jestliže vy mezi ně nepatříte, dostáváte se do nevýhody. Nemáte příliš šancí dosáhnout očekávané úrovně a navíc každá vaše chyba bude okamžitě viditelná. Opět je lepší orientovat se na něco méně probíraného nebo si zvolit (pomocí otázky) alespoň netradiční pohled na daný problém.

5.2.2 Základní výzkum a bližší vymezení tématu

Výběrem tématu si vykolíkujete hřiště pro hru. Nyní potřebujete získat hráče.⁶¹⁾ **Pro každý odborný text je třeba najít dostatečné podklady, na kterých bude práce založena.** Jestliže o něm nevíte mnoho, musíte nejprve na-

⁶¹⁾ Vyžadována pro hru jsou rovněž pravidla, která si můžete představit jako metody a normy citování diskutované v kapitole 3.

čerpát základní informace, na nichž budete stavět (nikoliv z nich ovšem psát práci). Použijte encyklopedie, učebnice nebo internet. Už v této fázi si pište poznámky, srovnávejte si je, klidně si na zvláštní papír vypisujte myšlenky, které by stály za rozpracování.

Nastává čas **blíže definovat práci a její cíle**. Výzkumnou otázku již máte, její určení patří do fáze výběru tématu. Kupříkladu zní následovně: „Proč padla v březnu 2009 vláda Mirka Topolánka, i když probíhalo české předsednictví?“. Otázka je zdánlivě jasná, avšak **v mnoha případech i zdánlivě jednoduchý problém může mít několik dimenzí**. U dané otázky lze rozlišovat mezi situací v Poslanecké sněmovně, uvnitř jednotlivých politických stran, (ne)důležitosti fenoménu předsednictví, postojem veřejnosti nebo médií, rolí Václava Klause atd. V seminární práci se můžete věnovat pouze jednomu z těchto aspektů, jejich libovolné kombinaci nebo třeba všem najednou, musíte v tom ale mít jasno. Měli byste identifikovat nejdůležitější dimenze toho, co vysvětlujete a objasnit, proč jste se rozhodli na ně soustředit.

Příklad vymezení tématu:

Základní výzkumná otázka: Proč padla v březnu 2009 vláda Mirka Topolánka, i když probíhalo české předsednictví?

Na co se chci soustředit (odborně tzv. závislá proměnná): Vliv vnitřních rozporů ve vládních politických stranách na vyslovení nedůvěry vládě.

Hypotézy:

1. Poslanci z materiálních důvodů upřednostňují dokončení čtyřletého mandátu.
2. Topolánkova vláda nedokázala prosadit důležité body volebních programů některých vládních stran.
3. Osobní spory mezi vládou a některými poslanci koalice překročily racionální mez.

Uvedený rámec je dostatečně určitý na to, abyste si byli jisti, o čem chcete psát. **Hypotézy testujete**, neboli se je pokoušíte potvrdit či vyvrátit, což následně ovlivní závislou proměnnou. Uvědomte si též, že některé analytické dimenze textu (dokázala prosadit vláda priority programů stran?) mají empirické základy, ke kterým musíte přihlížet či je zodpovědět (jsou vůbec volební programy důležité?).

Nedílnou součástí základního výzkumu je vyhledání specifických odborných zdrojů vhodných pro váš záměr. Počet a složení zdrojů bude samozřejmě záviset na vašich znalostech tématu a ambicích. Pro strategii vyhledávání a druhy zdrojů odkazují na kapitolu 4. Získané materiály procházejte, zazname-

návejte si poznámky, myšlenky, vždy samozřejmě nezapomeňte, odkud jste kterou informaci převzali, ať nemáte obtíže s dohledáním citací v pozdějších fázích.

Podrobné vymezení tématu a vyhledávání a zpracovávání zdrojů jsou vzájemně provázané. Není to tak, že byste si nejdříve určili hypotézy a rámec práce a následně jednorázově vyhledali X zdrojů a ty zpracovali. **Zdroje částečně mohou** v této rané fázi **zpětně ovlivňovat váš plán.** Například lze přeformulovat hypotézy, pokud zdroje naznačí jejich nerealističnost. Změna následně ovlivní výběr dalších zdrojů a jejich zpracování. Zároveň zjistíte, že není nutné použít vše, co jste vyhledali a třeba i zpracovali. Studentům je často líto si připustit, že zdroj, jehož čtením strávili cenné chvílky, je vlastně k ničemu a pro obsah a záměr práce vlastně nic nepřináší. Je však zcela normální, že ne vše, co nastudujete, bude v práci použito, před obvyklými následky opačného postupu jsem již varoval. Předpokládá to samozřejmě studium většího počtu zdrojů. Pokud si přečtete dva články, tak vyřazení jednoho z nich jako nevhodného nedává smysl. Stejně mylná je samozřejmě samotná myšlenka, že vám někdy budou na práci stačit pouhé dva zdroje. Míru nevhodných zdrojů můžete snížit jejich výběrem a následnou analýzou (čtení shrnutí atd.) před jejich důkladným studiem, není třeba číst podrobně naprosto všechno, co má být jen omezenou relevancí pro téma. Zde představená etapa může trvat poměrně dlouho, dalo by se říci, že výsledná podoba práce je do značné míry propojena právě s úspěchem v popsaných činnostech.

5.2.3 Osnova a její tvorba

Osnova je nedílným krokem při psaní každého textu bez ohledu na jeho délku, u rozsáhlejších prací je samozřejmě její důležitost ještě zvýrazněna. Osnova vás bude vést v průběhu psaní, má ale též další účely. Zejména napomůže při organizování myšlenek, naznačí logické vazby mezi kapitolami a určí, které otázky zůstanou mimo rámec práce. Na první pohled by se mohlo zdát, že vytvoření osnovy není nijak složité. Musíte si však uvědomit, že výsledná **osnova není jen nesouvislý tok myšlenek řazených za sebou, ale dokládá systematiku textu,** již konkrétně provádí záměry z fáze bližšího vymezení tématu. Hypotézy mohou být obecné pro celou práci, osnova je zcela určitá. Kterýkoliv hodnotitel by měl být po jejím shlédnutí schopen určit, zda má vaše práce smysl. Na následujících řádcích se pokusím stručně vymežit některá obecná doporučení pro vytváření osnovy.

Napište si soupis hlavních myšlenek a skutečností, které pokládáte ve vaší práci za nezbytné pokrýt. Ty se snažte zorganizovat dle obsahové nebo jiné příbuznosti do skupin. V rámci skupin znovu srovnajte všechny položky do vyšších a nižších úrovní od obecného ke konkrétnímu, jinými slovy, dodržujte úroveň důležitosti. Mějte na paměti dva následující prvky:

- 1) **Rovnocennost:** Při tvorbě osnovy musí být části (nadpisy) stejné úrovně podobně důležité. To vám dovolí držet konzistenci textu.
- 2) **Podřízenost a nadřízenost:** K rozlišení mezi obecnými a konkrétnějšími částmi používáme kapitoly a podkapitoly jako různé úrovně osnovy. Opět nám to umožňuje zachovat logiku textu a vztahy mezi jeho jednotlivými úseky.

Příklad:

Téma práce zní „Reforma společné zemědělské politiky Evropské unie“⁶²⁾

Varianta č. 1 (správně):

- 1 Nástroje zemědělské politiky
 - 1.1 Přímé platby
 - 1.2 Vývozní subvence
 - 1.3 Garantované ceny
 - 1.4 Kvóty
- 2 Zájmy hlavních aktérů
 - 2.1 Členské státy
 - 2.1.1 Francie
 - 2.1.2 Ostatní velké země
 - 2.1.3 Malé a střední země
 - 2.2 Komise
 - 2.3 Světová obchodní organizace

Varianta č. 2 (špatně):

- 1 Nástroje zemědělské politiky
 - 1.1 Přímé platby
 - 1.2 Vývozní subvence
- 2 Kvóty
- 3 Zájmy hlavních aktérů
 - 3.1 Francie
 - 3.2 Členské státy
 - 3.2.1 Ostatní velké země
 - 3.2.2 Malé a střední země
- 4 Komise

Když srovnáte dvě varianty vytvořené osnovy, jsou doufám už má doporučení zřejmější. Ve variantě č. 1 jsou jasně rozlišeny dvě kapitoly nejvyšší úrovně zhruba stejné důležitosti, obsah jednotlivých podkapitol je jasně lo-

⁶²⁾ Příklad naznačuje pouze systematiku kategorií bez ohledu na smysl práce.

gicky podřazen vyšším úrovním. U varianty č. 2 se logika úplně vytrácí, kvóty nejsou co do obecnosti na stejné úrovni jako nástroje zemědělské politiky (jsou jedním z nástrojů), Francie je členský stát, tudíž musí být podřazena kapitole členské státy atd. Vše se zdá být naprosto jasné, ale divili byste se, kolik studentů tato pravidla v praxi nedodržuje (viz zejména podkapitola 8.5).

Nezapomeňte, že osnova neustále zůstává nástrojem pro autora, čtenáře zajímá až výsledný produkt. Tudíž záleží jen zcela na vás, jakou formu jí dáte. Může to být v bodech jako v příkladu, kdy se položky do určité míry překrývají s názvy budoucích (pod)kapitol, někdo si zpracovává osnovu v celých větách. Vymyslete si klidně jiný způsob, důležité je, abyste dali textu jasné uspořádání a přesně si vymezili, co chcete v práci pokrýt a v jaké systematice.

5.3 Vlastní psaní textu

Vypracováním osnovy sami sobě přiznáváte, že je čas pustit se do psaní první verze práce. Někteří se tohoto kroku bojí, a proto uměle prodlužují přípravné etapy, například hledají a zpracovávají stále více zdrojů. To není dobrá taktika, zvláště jestliže se díky ní dostanete do časového tlaku. Musíte sami vědět, kdy již není další vyhledávání a studium efektivní.

5.3.1 Strategie překonání autorského bloku

Z předchozích částí plyne, že **psaní se není třeba bát, rozhodně nezačínáte s prázdným stolem**: řídíte se rámcem práce, máte podrobnou osnovu, využijete poznámky. **Jestliže i tak máte problém začít psát a bílá plocha monitoru vás nepřestává děsit, záleží, z jakého to je důvodu**:

- 1) **Máte trému, cítíte obavu z psaní.** Jde o váš vnitřní pocit, že nejste schopni nic rozumného sepsat. Mezi možné strategie, jak s autorským blokem bojovat, patří:
 - Uvolněte se, jděte si zaběhat nebo do kina, možná přijdete na jiné myšlenky a pak se vám bude lépe pracovat, než když se snažíte vše vyřešit s pocitem, že „právě teď musím“.
 - Promluvejte si o vaší práci s někým jiným, kamarádem, partnerem, ale samozřejmě třeba i s vyučujícím. Mluvení je snazší než psaní, získáte externí pohled, lépe si utřídíte své myšlenky.
 - Vžijte se do role subjektu, o kterém píšete. U rozebíraného příkladu o pádu Topolánkovy vlády zkuste uvažovat jako přímý účastník, například Vlastimil Tlustý. Proč tolik nenávidím Mirka Topolánka? Skutečně mi jde pouze o plnění programu ODS? Počítám s kariérou v jiné politické straně?

- Začněte psát část, která vám přijde nejjednodušší. Nikdo nepíše od první do poslední strany. Pokud přesně víte, jak napsat podkapitolu 5.2, pusťte se do ní jako první. Uvidíte, že jakmile prolomíte ledy, máte vyhráno a další části budou přibývat (skoro) samy.
- 2) **Nevíte, co přesně psát**, nejste schopni ani s výše doporučenými technikami blok překonat. Důvodem může být:
- Nedostatečně pojatá příprava. Podcenili jste vymezení práce, okruh získaných zdrojů nebo máte chybně vypracovanou osnovu. V tomto případě bude nutné vrátit se zpět a problematiku aspekty doplnit nebo udělat znovu.
 - Zvolili jste si špatné téma, většinou velmi obecné. Tento problém byste měli zjistit již u vymezení práce a osnovy, může se ale stát, že to zjistíte až při samotném psaní. Opět je rozumné vrátit se zpět a zvolit buď jiné téma, nebo to své zpřesnit. Snažte se alespoň využít informací a myšlenek, které jste získali u předcházejícího „špatného“ tématu.

5.3.2 Fáze psaní

Když přejdete k psaní práce, přemýšlejte o ní z pohledu kapitol, podkapitol a odstavců. Všechny by měly obsahovat určitou jednotku informace, která se liší dle míry obecnosti. Tímto způsobem se donutíte psát jasně a bez zbytečného opakování. **Pokud hrozí riziko čtenářova zabloudění, napomožte mu umístěním „směrových ukazatelů“** přímo do textu. Jinými slovy, nebojte se vysvětlovat, proč píšete to, co právě píšete, k čemu to má vést a jak nějaké tvrzení přispívá k zodpovězení výzkumné otázky. Čím delší je práce, tím více by měla obsahovat podobných návodů. Na druhou stranu to ale nepřehánějte. Podobně jako na silnici je občasná dopravní značka užitečná, nadbytek značek řidiče spíše zmate a odvádí od klidné jízdy. Pokud se nemůžete rozhodnout, jak skutečnost, kterou právě popisujete, zapadá do celkového záměru práce, je to znamení, že tato skutečnost je stále buď nejasně vysvětlená, nebo nedostatečně přesvědčivá a měla by být tudíž přepracována nebo vynechána.

V průběhu psaní obvykle zjistíte, že si nevystačíte s výzkumem provedeným v počáteční fázi. Objevíte další zdroje, které bude vhodné přečíst a zpracovat, může se stát, že se dozvíte informace, které vaše původní představy o obsahu posouvají jinak. Uvědomte si, že **s tím, jak s tématem pracujete, se o něm budete dozvídat stále více (i z nových zdrojů) a to bude měnit váš pohled na danou problematiku.** Stává se, že postupem času přijдете na to, že vaše původní vymezení a osnova už neodpovídají znalostem, které o tématu máte v danou chvíli. Pak je **čas na úpravu osnovy a textu samotného.** Jestliže se ale nedozvíte opravdu podstatně nové informace, neměly by změny být zásadní. Studenti se často dopouštějí chyby, že se nechají příliš

ovlivnit posledním zdrojem, který zrovna zkoumají a který považují v tu chvíli za „nejlepší“, práci pak přepisují podle něho. Pamatujte, že se jedná o váš text, tudíž se snažte riziko ovlivnění snížit na minimum.

Po dokončení hrubého textu práce nepřistupujte k okamžitému odevzdání, ale **vše si znovu několikrát přečtěte**, uvažujte nad každou větou, odstavcem, kapitolou. Skutečně přispívá k cíli, který jste si v práci vytkli? **Vžijte se do role čtenáře**: věnovali byste se na jeho místě čtení s radostí, případně alespoň s pocitem získávání nových či zajímavých informací? Vypadá text podobně jako jiné vědecké práce? Pořád můžete dělat úpravy, některé části vypustit, jiné naopak dopsat. Reflexí napsaného textu je nezbytné činit s jistým časovým odstupem, není rozumné večer ve 23 hodin dokončit psaní a druhý den ráno začít s pročitáním. Minimálně doporučuji nechat text uležet týden, dělat mezitím něco zcela jiného a pak se pustit do revizí. V jistém slova smyslu jsou psaní, další výzkum a reflexe vzájemně propojeny a celý proces se může několikrát opakovat, než budete s konečným výsledkem zcela spokojeni.

5.3.3 Forma zapojení autora do textu

Při psaní práce se každý autor potýká s výzvou, jak sám sebe do textu promítnout a jak zapojit čtenáře. Zjednodušeně jde o **způsob slovního vyjadřování svého postupu a myšlenek v textu**. Čeština poskytuje několik variant:

- **Autor v 1. osobě**: Autor se hlásí ke svému autorství, píše o sobě v 1. osobě jednotného čísla.
- **Autorský plurál**: Autor se hlásí ke svému autorství, ale bere si virtuálně na pomoc další osoby, do kterýchto skupiny mohou být zahrnutí i čtenáři. Někdy se nazývá skromnostní plurál. Stylisticky shodně je tvořen někdy formálně odlišovaný inkluzivní plurál, kdy se autor snaží zapojit čtenáře do určité činnosti („nyní se přesuňme“).
- **Vyloučení sebe sama**: Článek jakoby nepíše autor, ale „píše se sám“ nebo ho píše obor jako celek. Kroky v textu nečiní autor ani nikdo jiný, ale jsou vyjadřovány opisem.

Tabulka 1: Příklady rozdílů mezi jednotlivými druhy zapojení autora do textu

Autor v 1. osobě jednotného čísla	Autorský plurál	Odosobnění
Domnívám se, že...	Domníváme se, že...	Lze se domnívat, že...
Zvolil jsem koncepci...	Zvolili jsme koncepci...	Byla zvolena koncepce...
Pokusím se ukázat...	Pokusme se ukázat...	? (bez řešení)
Děkuji XXX za...	? (bez řešení)	Poděkování patří XXX za...

Volba mezi předloženými třemi možnostmi není zcela bez následků. Vyjadřování v 1. osobě jednotného čísla je jazykově nejlépe a nutno přiznat i nejlogičtější, zároveň se ale pokládá za velmi odvážné ze strany autora, až skoro neuctivé ke čtenáři. Zní zcela jinak, jestli napíšete „Věřím“ nebo „Lze věřit“. Proto ho studentům jako začínajícím pisatelům nedoporučuji. Autorský plurál je skromnější variantou 1. osoby jednotného čísla a jazykově také není těžký. Někdy však nedává v textu úplně smysl, podívejte se na druhý příklad: Text píše jeden autor, ale uvedl „zvolili jsme koncepci“. Kdo ji volil? Autor s vyučujícím, autor se mnou jako čtenářem? Volba je věcí osobní a neměli byste si brát někoho na pomoc, na rozdíl od činností jako „přejdeme nyní k...“ nebo „upravíme vzorec“ (vzpomínaný inkluzivní plurál). Odosobnění je možná ve vědě nejvíce používané, vyhnete se problémům s tím, že musíte někoho k činnostem přiřadit, na druhou stranu je jazykově složité, neobratné a některé prvky jím nelze vyjádřit vůbec.

Každý ze stylů má, jak už to bývá, své výhody a nevýhody. Vy **musíte především dodržovat konzistentně svou volbu**, nevypadá dobře psát v jednom odstavci v 1. osobě jednotného čísla a v dalším autorským plurálem. Podle mého názoru je nejlepší variantou využívat odosobnění a tam, kde nedává smysl nebo by svou složitostí příliš zatěžovalo text, zvolit autorský plurál. Chce to také trochu citu a intuice. A ano, zodpovím, proč tuto publikaci píš v první osobě. Jedná se totiž o učebnici, která nahrazuje přímý kontakt mezi učitelem (autorem) a posluchači (čtenáři). Na přednášce také neříkám „zklidněme se“ nebo „lze se zklidnit“, ale „zklidněte se“. Ve svých textech odborného rázu se v 1. osobě jednotného čísla nevyjadřuji.

5.3.4 Stylistika a srozumitelnost textu

Není cílem této příručky učit vás stylistice a jazykovému vyjadřování, nepokládám se k tomu ostatně ani za dostatečně kompetentní osobu.⁶³⁾ **Práce musí být samozřejmě bez pravopisných chyb**, geniální myšlenky napsané negramotou nebude brát nikdo vážně. Zvláštní **pozornost věnujte interpunkci**, někteří studenti píš, jako kdyby čárky neexistovaly. Kromě těchto samozřejmých záležitostí bych ale rád upozornil na jednu podceňovanou skutečnost. **Kvalita odborného textu není přímo úměrná složitosti vašeho vyjadřování.** Mnoho studentů (i vědců) si myslí pravý opak, jakoby se drželi názoru, že jejich textu musí porozumět pouze skutečný expert. Výsledkem jsou složitá souvětí dlouhá mnoho řádků, používání odborné terminologie bez účelu či včleňování cizojazyčných spojení a vět.

⁶³⁾ Odkazují na vybranou literaturu představenou na konci knihy.

Uvedená strategie naznačuje spíše exhibicionismus autora, než aby dokládala jeho odborné znalosti. Není problém podat jednoduché věci tak, aby zájemce vše musel třikrát pomalu přečíst se slovníkem cizích slov u ruky.⁶⁴⁾ Naopak. **Největším uměním je objasnit složité odborné záležitosti srozumitelným způsobem.** Proto: **Pište jednoduše.** I velmi komplikované teze mohou být vyjádřeny v krátkých větách. Ujistěte se, že se nesnažíte sdělit příliš mnoho informací v jedné větě. V případě že ano, nebojte se ji rozdělit. Zkontrolujte každou větu ve vaší práci. Rozuměl by jí spolužák nebo rodiče? Pokud ne, větu upravte. Zamyslete se nad klíčovými slovy, která používáte. Jestliže se jedná o odborné výrazy, ujistěte se, že jim vy i čtenář rozumíte. Pokud by tomu tak nebylo, vysvětlete je v textu či poznámce pod čarou, či je nepoužívejte vůbec. Ostatně pokud to je jen trochu možné, **vyhněte se cizím výrazům** úplně, zvláště když nejsou součástí obvyklé mluvy.

5.3.5 Pojmenování práce

Po napsání práce budete mít tu čest ji nějak pojmenovat. Podle některých vyučujících musí název přímo odpovídat zadání, což po mém soudu nedává příliš smysl. Vždyť práci píšete podle sebe a teprve samotným vytvářením upřesňujete její směřování a obsah, je proto pouze přirozené, že na konci vám případně jiné pojmenování vhodnější než to původní. **Název nepodceňujte,** mnoho čtenářů si práci vybírá právě podle názvu. V době, kdy většina článků je pouze položkou v mnohačetném seznamu databáze, to platí tím vážněji. Obecně se držte následujících doporučení:

- **Výstižnost:** Název musí co nejpřesněji vyjadřovat obsah textu, nechte přece čtenáře nalákat a pak ho zklamat. Pamatujte na to, že mnoho lidí dnes vyhledává díla podle názvu na internetu nebo v databázích, je proto výhodné dát do nadpisu očekávaná rozhodná klíčová slova, aby se vaše práce ocitla na seznamu výsledků. Například když napíšete kritikou knihu o Evropské komisi, tak je možná zajímavé nazvat ji „Nevolený moloch řídící Evropu“, ale „Evropská komise: nevolený orgán řídící Evropu“ bude asi výhodnější.
- **Zajímavost:** Až po naplnění hlediska výstižnosti se můžete soustředit na vyšperkování názvu. Jednoduché nadpisy v prvním pádě („Nový občanský zákoník a odpovědnost za škodu“) se zdají mnoha lidem příliš nudné, proto používají otázky, slovní hříčky, podnadpisy (většinou za dvojtečkou) nebo výzvy ke čtenáři. Může to být důvod, proč zrov-

⁶⁴⁾ Mnoho prací tak totiž vypadá i bez snahy autora. Čtenář tak nemá šanci zjistit, zda píšete složitě úmyslně nebo se pouze neumíte vyjadřovat.

na k vašemu článku někdo sáhne, ale je třeba očekávání potvrdit samotným textem, pouze nadpis publikaci nezachrání.

- **Pozor na českou klasiku:** V českém prostředí i mnoho odborníků doplňuje název svého tématu o spojení jako „Několik poznámek k XXX“, „Na okraj XXX“ nebo „XXX: vybrané otázky“. Pravděpodobně to má naznačovat skromnost autora, který dopředu čtenáře upozorňuje, že nevyčerpá všechny úhly pohledu na problém. To se vám ale nepovede skoro nikdy, daleko výhodnější je proto jasně definovat, co chcete v práci pokrýt a proč. Když to dostatečně logicky zdůvodníte, nikdo by vám neměl vyčítat, že v práci něco chybí. Termín „několik poznámek“ spíše jakoby naznačoval, že nevíte jak téma pojmut a že jste si zvolili jeho části na základě náhody.

5.4 Finalizace práce

Na konci předchozí fáze budete mít k dispozici text ve stavu, v jakém ho chcete odevzdat vy. Většina studentů pokládá tímto proces psaní za ukončený, ostatní jsou již většinou v časové tísní, proto práci vytisknou, dají do desek, případně sváží a odevzdají. To ale je zbytečná chyba. Zvláště u významných písemných prací **nechte výsledek přečíst někoho dalšího**, nejlépe toho, kdo má o v textu pokryté problematice určitou představu. Doporučení je založeno na dvou skutečnostech. Zaprvé je lidskou přirozeností, že **na svoji práci hledíme méně kritickým okem**. Vlastní chyby si připouštíme neradi a máme tendenci je přehlížet. I kdyby tomu tak ve vašem případě nebylo, je zde druhá překážka. Do tématu a textu práce se totiž postupem času ponoříte natolik, že přes veškerou snahu svépomocné procházení textu ničemu nepomůže, přitom běžně přehlédnete gramatické nebo obsahové chyby, kterých byste později litovali.

Externí pohledy na napsanou práci (recenze) používají jako běžný standard všichni odborníci včetně těch největších kapacit. Aniž bych se řadil do této kategorie, jsem vždy velmi překvapen, co jsem schopen přehlédnout, byť po sobě text několikrát přečtu. Externím posouzením získáte bez námahy zpětnou vazbu též ohledně obsahu práce. Jestliže vám posuzovatel řekne, že něčemu nerozumí nebo že je něco nedostatečně vysvětleno, nehleďte chybu v něm, ale spíše v sobě a vašem textu, s velkou pravděpodobností budou sdílet recenzentův pocit také další čtenáři.

Pokud externí posuzovatel nebude mít s textem problémy strukturálního rázu, opravte případné namítané menší chyby, překlepy a pravopis, dejte práci řádnou konečnou formální podobu (aby vypadala vizuálně slušně) a vytiskněte-

te ji. Pokud jsou ale připomínky zásadnějšího charakteru, musíte zvážit, zda přes ně trvat na svém, nebo práci přepracovávat, a tím se vrátit zpět do předchozích etap. Jedná se jen o vaše rozhodnutí, hodně závisí na tom, jak moc věříte posuzovateli (úroveň znalostí o tématu, zkušenosti s psaním atd.) a jak věříte sobě. Započítat je samozřejmě třeba rovněž hlediska času a dodatečné námahy spojená s přepracováním. Je nutné přiznat, že u seminárních a obvykle také u diplomových prací většina studentů volí variantu první, přepracovávají jen tehdy, když je skutečně ohroženo uznání textu. Naopak pokud byste chtěli někdy svoji práci publikovat a byly k tomu nutné externí posudky, což je u dobrých odborných textů samozřejmost, pak je při nepříznivém hodnocení vždy potřebné text změnit dle připomínek, jinak nebude editorem schválen pro vydání.

5.5 Časový rozvrh a závěrečné poznámky

Vypracování kvalitní písemné práce je činnost časově náročná, skládající se z několika diskutovaných kroků, které nelze vynechat nebo výrazně uspišit. Skutečnost si naštěstí uvědomují též zadavatelé, a proto máte obvykle na napsání práce dostatečný časový prostor, standardně v délce jednoho semestru. Většina studentů má však představu, že stihnou napsat všechny požadavky splňující seminární práci za týden. To není v silách téměř nikoho z vás, aniž byste se přitom nedopustili plagiarismu. **Psaní si pečlivě naplánujte, vyhradte si na něj potřebný čas a plánu se držte.** Daleko lepší strategií je dle mého psát text v průběhu delší doby, ale věnovat se mu občasně, než dát si stachanovský úkol, že seminární práci zvládnete napsat za pět 12hodinových směn. Časové rozvržení je stejně jako přístup k psaní záležitostí individuální, z mých osobních zkušeností však počítejte zhruba s následujícími požadavky:

Tabulka 2: Vzorový časový rozvrh psaní práce

	Relativní časový podíl (v %)	Absolutní časový podíl (dny) ⁶⁵⁾
Výběr tématu	5	1
Základní výzkum	45	9
Tvorba osnovy	5	1
Psaní práce	30	6
Reflexe napsaného	10	2 (+týdenní odstup)
Externí posouzení	záleží na posuzovateli	
Vytištění a odevzdání	5	1
Celkem		20

Pozn.: Z vyšších fází je občas nutné se vrátit do nižších, časová náročnost se následně násobí. Délka základního výzkumu se prodlužuje, pokud nemáte dostatečné základní informace o tématu. U vnějších posuzovatelů záleží, zda k nim vůbec sáhnete a případně jak rychle jsou vám schopni práci zhodnotit.

Z orientační tabulky je patrná **klíčová pozice základního výzkumu spojeného se zpracováním zdrojů, teprve druhé v pořadí je samotné psaní**. Každopádně při dvou hodinách práce denně budete na běžnou seminární práci potřebovat 20 dnů, spolu s týdenní přestávkou mezi hrubým textem a jeho revizí se jedná o celý měsíc. Částečně jde zkrátit potřebný čas zvýšením úsilí, jak jsem už ale upozornil, jsou zde jisté meze a lžete sami sobě, jestliže doufáte ve zhuštění 20 dnů po dvou hodinách do čtyř dnů po deseti hodinách práce. A to nezmiňuji případy, které se chlubí „splněním úkolu“ ve čtyřech hodinách a odešlou práci vyučujícímu ve 23.57h posledního dne lhůty pro odevzdání. Rád bych považoval poslední příklad za anekdotický, podívejte se ale na obrázku 12 na kopii záznamu složky mé emailové schránky, ve které jsou shromážděné došlé emaily studentů s jejich seminárními pracemi. Hádejte kdy procházela půlroční lhůta pro odevzdání (odevzdávalo celkem kolem 20 studentů)?

Nevím, proč tomu tak je, ale **studenti zapomínají na to, že celým procesem psaní práce je může provázet asistence vyučujícího**. Jak se lidově říká, žádný učený z nebe nespadl a vy jste na vysoké škole proto, abyste se učili. Jestliže pedagog nemá žádný čas na spolupráci, neměl by písemné práce zadávat. Ti, co to myslí se svými studenty vážně, jsou z mé zkušenosti naopak

⁶⁵⁾ Jedná se o odhad pro seminární práci na standardně složitě téma o 3000 slovech při dvou až třech hodinách denně věnovaných práci.

Obrázek 12: Studenti a „včasné“ odevzdávání práce

ochotní pomoci a zájem je těší. Zároveň ale vy **musíte být uvážliví v tom, jak často budete poradních služeb využívat a zejména k jakým účelům**. Nikdo se jistě nebude zlobit, pokud:

- Budete chtít prodiskutovat vymezení tématu, ovšem pouze tehdy, pokud již prokážete základní orientaci v problematice.
- Zeptáte se, jestli některou z vyhledaných publikací, kterou jste nenašli ve veřejných knihovnách, nemá vyučující k zapůjčení. Stejně vhodné je před objednáním slibně nazvané, ale obsahem vám ne zcela známé publikace přes meziknihovni službu zkontrolovat potřebnost textu.
- V určitých fázích, když se dostanete přes veškerou snahu do úzkých, vás může vyučující navést, jak ven ze slepé uličky.

Vyučující je však stále pouhým rádcem, nikoliv otrokem a samozřejmě by neměl ani práci psát za vás. Z těchto důvodů očekávejte asertivní odmítnutí, jestliže se pokusíte požadovat některý z následujících úkonů:

- Otázky typu „jak přesně bych měl téma zpracovat“, „připravíte mi osnovu?“ atd.
- Požadavky na doporučení literatury, ze „které mám čerpat“, doplněné popřípadě o vysvětlení, že „nic pořádného k tomu není“. Tyto útočné výpady jsou často až paradoxní v situaci, kdy vyučující dobře ví, že zdrojů je široké spektrum, což je pravidlem, neboť by vám nezadal téma, ke kterému neseženete zdroje. Samostatné vyhledání literatury je nedílnou součástí psaní každé práce a dokazuje, zda jste schopni tvůrčí činnosti.
- Vyučující za vás nemá řešit problémy typu „dělal jsem, co jsem mohl, ale nic mě nenapadlo a odevzdávat mám zítra“ nebo „byl jsem týden před odevzdáním nemocný, mohu dostat další měsíc navíc?“. Jste do-

spělí lidé a pokud je zde nějaká překážka, řešte ji včas a ne na poslední chvíli.

- Zejména u diplomových nebo bakalářských prací je pravidlem, že vyvíjející se text nebo i jeho (podle vás) konečnou verzi vedoucí práce pročítá. Neměli byste ale očekávat rozsáhlejší revizi textu, vedoucí není externím recenzentem. Nebude za vás kontrolovat správnost každé citace, opravovat pravopis a stylistiku, vyjadřuje se pouze ke koncepčním záležitostem.

Shrnující upozornění na závěr: Pamatujte si, že **každá práce by měla svým způsobem vyprávět příběh, který má svůj počátek, průběh a konec**. Nejedná se o výběr několika vzájemně nespojitých bodů, máte svůj cíl a k tomu směřuje vaše snažení i text. Když budete chtít získat informace od vaší kamarádky Pavly o průběhu včerejší oslavy jejích narozenin, také budete očekávat jistou strukturu v jejím sdělení, ve smyslu kdy to začalo, kdo přišel, co dostala za dárky, jak se všichni bavili, kdo se jak opil a v kolik se skončilo (případně kdo skončil s kým). Asi byste byli nespokojeni, kdyby Pavla shrnula večer do popisu toho, že Lenka měla bílý pásek, v 10h kvůli zimě zavřela okno a Rudovi pivo Ambrosius skutečně nechutnalo, proto si Bedřich dával raději vodku. Rozdíl mezi příběhem a navzájem nesouvislými jednotlivostmi vytrženými z kontextu neopomíjejte též při tvorbě písemných prací.

Již mnohokrát opakovaná rada zní, že **pohled na problematiku diskutovanou v práci tvoříte vy s pomocí zdrojů, nikoliv naopak**. Musíte najít a nastudovat dostatečné množství literatury, abyste si mohli vybírat tu, která nejlépe odpovídá vašemu plánovanému výkladu. Jestliže literatury máte málo, musíte následně využívat také málo kvalitní, případně pro strukturu práce nevhodné informace (typu Lenka měla bílý pásek ve zprávě o průběhu narozenin). **Okruh zdrojů, které jste v práci použili, přímo determinuje výslednou kvalitu textu**, každý vyučující (i čtenář) okamžitě pozná, jestliže jste jich neměli dostatečné množství.

6 STRUKTURA PRÁCE

Odborné texty jsou si přes velké množství druhů z velké části velmi podobné. Můžeme to přirovnat například k automobilům. Škoda Fabia je sice v jiné kategorii než BMW řady 7, ale stále obě vozidla mají stejné základní prvky: čtyři kola, motor, volant či převodovku. Plní nakonec i shodnou službu, převezou vás z bodu A do bodu B. V této kapitole stručně představím ony nepostradatelné části, které by měla mít z formálního a obsahového hlediska každá písemná (vědecká) práce a jak by tyto části měly být pojaty.

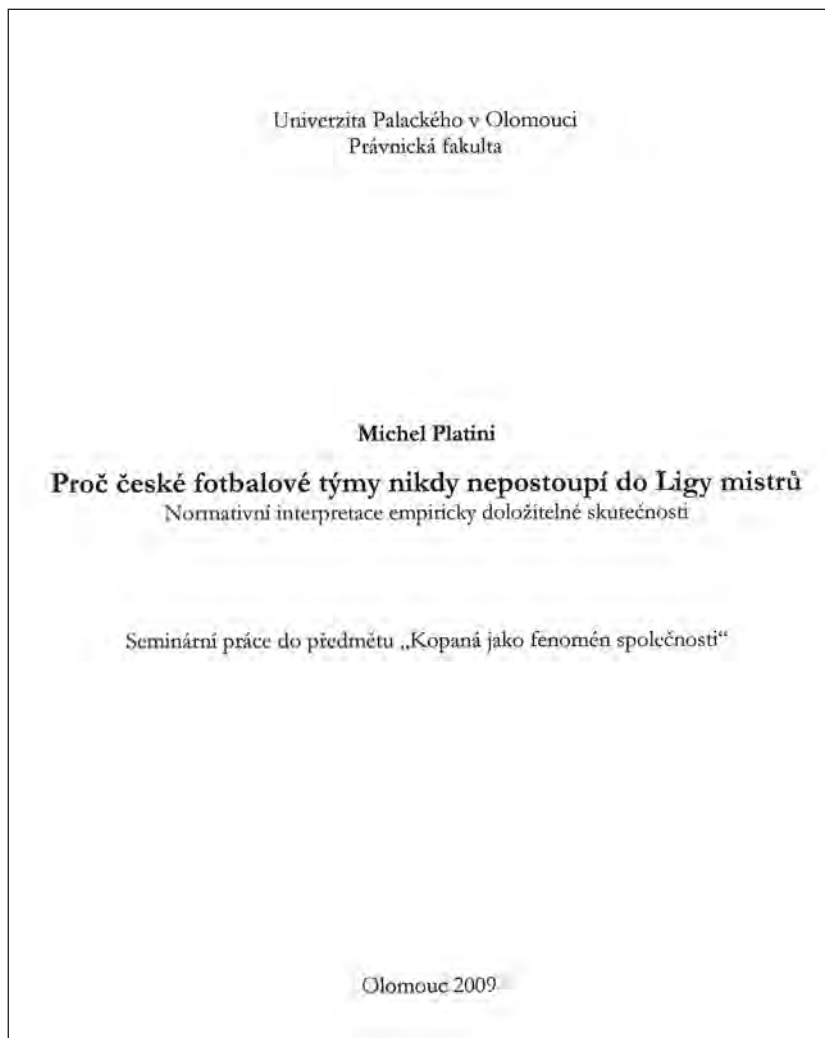
6.1 Titulní strana

Podoba titulní strany (případně obálky) není nijak pevně určena, měla by však ve směru shora dolů obsahovat následující informace:⁶⁶⁾

- název školy (univerzita, vysoká škola),
- fakulty (pokud není škola pouze jednofakultní),
- katedry (na některých fakultách to není nutné),
- jméno autora,
- název práce (případně podnázev),
- označení druhu práce (seminární, bakalářská atd.),
- název předmětu (zvláště u seminárních prací, pak je to možné spojit ve smyslu „Seminární práce do předmětu XXX“),
- místo napsání práce (kde jste napsali největší část textu nebo klidně i sídlo školy),
- rok (vročení dokončení práce).

Výsledná úprava může být provedena například následujícím způsobem (obrázek 13):

⁶⁶⁾ Kapitoly 6.1 až 6.5 jsou částečně inspirovány materiálem *Základní instrukce pro správné psaní písemných prací* (s. 1-2), vzniklého na Katedře politologie a evropských studií Filozofické fakulty UP.

Obrázek 13: Vzorová titulní strana písemné práce

Na druhé stránce je především u rozsáhlejších prací (diplomové atd.) obvyklé uvádět **čestné prohlášení**, že jste práci vypracovali sami na základě citovaných zdrojů. Prohlášení doplněné o datum a váš podpis je umístěno v dol-

ní části. Není ale na škodu, když toto prohlášení je přiloženo též ke kratším textům a vy si jeho prostřednictvím uvědomíte a vlastním podpisem stvrdíte, že je třeba při koncipování písemných prací dodržovat jisté zde mnohokrát zdůrazňované etické normy.

6.2 Obsah

Uvádí se v něm **členění práce na jednotlivé části s číselným označením, včetně podkapitol**. Kapitoly a podkapitoly jsou označeny arabskými číslicemi v desetinné podobě. Pro přehlednost doporučuji, aby podkapitoly dosahovaly maximálně do hloubky třetí úrovně (tedy 1.1.1), další dělení již atomizuje text. Sami byste se asi ztráceli v textu, který by měl podkapitolu 12.3.8.16.4. **Kapitola i podkapitola musí uceleně vysvětlit určitou skutečnost, což se málokdy povede na méně než jedné straně**. Proto v kratších textech kolem deseti stran budou obvykle postačovat jen dvě úrovně dělení (1.1).⁶⁷⁾ V moderních textových editorech obsah není nutné vytvářet ručně, ale generuje se automaticky. Pro postup v programu Microsoft Word a ukázkou odkazují na podkapitolu 7.2.2. Jestliže v práci využíváte zkratky, zařaďte za obsah jejich seznam. Totéž platí o soupisu použitých tabulek, grafů a jiných vložených objektů. I tyto seznamy je možné tvořit automaticky.

6.3 Úvod

Úvod patří ke klíčovému částem jakékoliv písemné práce, v žádném případě nemá sloužit jako prvek, který by pouze formálně uvedl hlavní výklad a byl psán jen proto, že každý text „nějaký úvod“ musí mít. **Cílem úvodu je, aby si autor (ale i čtenář) vymezil základní metodologické postupy a kroky při koncipování práce**. Měly by v něm být obsaženy zejména následující náležitosti:

- vymezení cíle a tématu práce,
- zdůvodnění výběru tématu,
- časové a obsahové vymezení textu (popřípadě také geografické),
- zhodnocení dosavadního zpracování tématu,
- charakteristiku použitých zdrojů, jejich zhodnocení,
- zdůvodnění použité metody, definice hypotéz a výzkumných otázek,

⁶⁷⁾ Tato kniha příliš zde doporučený postup nedodržuje, připomínám ale, že nejde o odborný, nýbrž učební text.

- vysvětlení členění práce, stručný přehled obsahu,
- popsání a zdůvodnění skutečností, které v textu nebyly řešeny, návrhy na další výzkum,
- případné poděkování osobám, o kterých se domníváte, že si to zaslouží (nemyslí se bratr či přítelkyně, pokud vám nepomohli odbornými radami).

Především u kratších textů typu seminárních prací není vždy potřebné pokrýt všechny uvedené body či je to možné učinit velmi stručně. U diplomových a jim podobných prací je třeba obsáhnout víceméně všechny. V obou případech je zřejmé, že **úvodu musí být věnován náležitý prostor**, ideálně kolem 10% z celkové délky textu. Není na škodu ho někdy též rozdělit na podkapitoly (viz obrázek 14). Pořád myslíte na metodologicko-strukturální funkci úvodu, ten **rozhodně není první kapitolou výkladu**. Když budete psát například o peripetích ratifikačního procesu Lisabonské smlouvy v ČR, tak do úvodu nepatří vysvětlování historie integrace, přijímání předchozích smluv nebo pozice ČR při vyjednávání Lisabonské smlouvy.

SEZNAM POUŽITÝCH SCHÉMAT, TABULEK A BOXŮ.....	11
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	13
1. ÚVOD.....	15
1.1 Vymezení, cíle a členění publikace	16
1.2 Zvolená metodologie	20
1.3 Rozbor použitých zdrojů a dat	23
1.4 Vysvětlení formální stránky textu.....	26
1.5 Poděkování.....	28

Obrázek 14: Příklad možného rozdělení úvodu práce

6.4 Vlastní text (jádro práce)

Rozděluje se do kapitol, podkapitol a odstavců. O prvních dvou záležitostech jsem se již zmínil u obsahu, u odstavců platí, že by pokud možno měly mít délku 5 až 15 řádků. Delší celky jsou již pro čtenáře nepřehledné a ztrácí se v nich. Stránky jsou samozřejmě číslovány, nejlépe uprostřed nahore, při zařazení dolů by mohlo dojít k optickému neodlišení od drobného písma poznámek pod čarou. Kapitoly první úrovně začínají obvykle na nové straně.

Při psaní je vhodné myslet na následující doporučení:

- Číslovky do 10 vypisujeme slovy, poté využíváme arabské číslice.
- Znak „%“: bez mezery znamená Xprocentní (např. „15% podíl na obchodu s Vietnamem“), s mezerou procent (např. „obchod s Vietnamem stoupl o 10 %“).
- Všechna jména se při prvním uvedení v textu vypisují kompletně včetně křestního („John Stuart Mill prohlásil“), následně je již možné zkracovat („Mill není sám“, „J. S. Mill není sám“). Samozřejmě zkracovat lze jen tehdy, když v práci nemáme více osob stejného příjmení.
- Při prvním použití zkratky doporučuji ji vypsát celou: „uskupení Afrika-Karibik-Pacifik (dále jen ACP)“, případně je možné spoléhat se na již zmiňovaný seznam zkratk. Nepoužívejte zkratku v případě, že v textu nebude využita alespoň pětkrát, výjimkou jsou obecně známé zkratky (EU, USA).
- U odborného textu je rozhodující přesnost vyjadřování, nikoliv ekvilibristika se slovy. Pokud jeden termín vyjadřuje konkrétní věc, pak ho používejte vždy, případná synonyma a jiné pokusy o neopakování se (třeba i v jedné větě) jsou obvykle spíše na škodu a znejistí čtenáře. Takže Evropský soud pro lidská práva nenazývejte evropským soudem, je rozdíl, jestli soud žalobu odmítne nebo zamítne atd. Práci s vymyšleným náhrad nechte novinářům.

Klíčové je zachování konzistence. Ty samé prvky v textu musí být sjednoceny. Týká se to transkripce cizích slov a jmen, označení dokumentů či institucí atd. Pokud toto neučiníte, dáváte čtenáři i hodnotitelům nejen najevo, že jste si s finální verzí textu nedali moc záležet, ale že jste pravděpodobně těž nedostatečně zpracovávali zdroje a nesjednocení je následkem toho, že různé zdroje danou věc psaly odlišně. Opět se jedná o určité vodítko pro rozpoznání plagiarismu. Jedinou výjimkou, kdy sjednocování je naopak na závalu, jsou přímé citace. Ty se samozřejmě vždy nechávají v původním znění.

6.5 Závěr

Je mu nutné věnovat velkou pozornost, mnoha studentům již v této fázi trochu dochází dech a závěr odbudou, což může mít fatální následky, neboť **závěr má být vyvrcholením a zakončením celého vašeho snažení**. Do značné míry se jedná o zrcadlo k úvodu, odpovídáte si na položené výzkumné otázky a vyjadřujete se k potvrzeným/vyvráceným hypotézám. Mnoho čtenářů čte z důvodu nedostatku času pouze úvod a závěr, proto by měli být schopni získat z jejich čtení maximum informací o vaší koncepci a argumentační linii.

Nepleťte si závěr se shrnutím (summary, abstract), které opakuje stručně obsah textu. Shrnutí je většinou zařazováno zvlášť mimo samotný text. Také není vhodné, aby závěr byl dalším pokračováním výkladu, jakousi dodatečnou kapitolou. Jeho cílem je **vyrovnat se s dosud napsaným, ne přinášet nové faktické informace a otvírat další otázky**, které jste v jádru textu nestačili pokrýt.

6.6 Bibliografie a její struktura

Bibliografie neboli seznam literatury je nedílnou součástí každé písemné práce. Jedinou výjimkou jsou články do odborných časopisů, které jsou napsány metodou „vše do poznámek pod čarou“ a kde se v těchto poznámkách uvádí úplné údaje o citovaných zdrojích. Hlavním důvodem vynechání bibliografie je v těchto případech úspora místa (šetří se papír i peníze). Text článku je většinou kratší, takže není problém plnou citaci v poznámkách dohledat. Pro studenty vysokých škol ale platí, že u všech písemných prací, které budete v průběhu svého studia psát, by mělo být vytvoření samostatného seznamu literatury na konci práce samozřejmostí.

První problém, který je třeba adresovat, zní: **„Jaké zdroje v bibliografii uvést?“** Zde platí základní východisko, že by to měly být **veškeré materiály, které jste v práci citovali**, a to buď přímo, nepřímou nebo jako součást odkazů na literaturu. **Vyhněte se oblíbenému triku studentů, kteří v práci citují pouze několik zdrojů a pak rozšíří seznam literatury o položky, které nikdy ani neviděli.** Vaši erudici to před hodnotitelem ani čtenářem nezvýší. Logika je neúprosná. Jestliže jste nějaký zdroj nastudovali, ten ovlivnil vaše názory a týká se tématu práce, pak si určitě najdete (dokonce musíte najít, neboť informace ze zdroje využíváte) místo v textu, kde ho citovat. Pokud tomu tak není a zdroj se tématu netýká či je pro vás obsah zdroje neznámý, nemá v bibliografii co dělat. Neexistuje zdroj někde na pomezí obou kategorií, který by byl „užitečný, ale nebylo nutné ho citovat“. Do jisté míry se mé tvrže-

ní překrývá s argumentací o textu bez citací v podkapitole 2.6. Jestliže přesto trváte na uvedení materiálů neocitovaných, vytvořte si za bibliografií citovaných zdrojů zvláštní oddíl označený například jako „Další literatura k tématu“ a tam tyto další zdroje uveďte.

Sporným bodem je **rozdělení bibliografie do několika kategorií**. Kategoriemi myslíme rozřídění materiálů podle jejich formální podoby na monografie (knihy), články z časopisů, internetové zdroje, primární dokumenty atd. Opět neexistuje žádná norma na správný postup. Když je práce krátká a citovaných zdrojů jen několik (do desíti), nemá pravděpodobně cenu vytvářet žádné kategorie a je lepší vše zařadit do jedné skupiny. U diplomových prací se nad rozdělením zamyslete, i zde je dle mých zkušeností rozumnější kategoriemi šetřit. **Možným řešením je dělení pouze na primární a sekundární zdroje**, u právně zaměřených prací doplněné o položky „právní předpisy“ a „judikáty“. Naopak osobně nepokládám za rozumné mít zvláštní kategorii pro internetové zdroje, ty totiž většinou mohou být jak zdroji primárními (například dokumenty různých subjektů), tak sekundárními (například working papy). Jak již zaznělo, internetových zdrojů by měl být v odborném textu omezený počet a jejich oddělené uvádění k tomuto záměru příliš neprospívá.

Položky bibliografie vždy řadíme podle abecedy na základě příjmení autora, u právních předpisů a judikátů podle data vydání. V prvním případě nemusíme seřazení provádět ručně, pomohou nám automatické funkce textových editorů. Mezi položkami by měla být vertikální mezera, aby od sebe byly odlišeny též vizuálně, můžeme odsadit druhý řádek položky (viz ukázka dále). Nezapomeňte, že u položek bibliografie psaných podle normy ČSN ISO 690 musí být podrobnější údaje (hlavně ISBN a počet stran u monografií) než u citací pod čarou (v poznámkách pod čarou většinou odkazujeme na část monografie a uvádíme pouze rozsah stran). Příklad bibliografie je na obrázku 15.

Použité zdroje (vybráno vždy jen několik položek)

a) Sekundární literatura

PIRIS, Jean-Claude. Does the European Union Have a Constitution? Does it Need One? *European Law Review*, 1999, roč. 24, č. 6, s. 557-585.

RESCHOVÁ, Jana. *Evropský konstitucionalismus: zdroje, formy a tendence*. Praha : Oeconomica, 2003. 223 s. ISBN 80-874-544-52.

SCHMITTER, Philippe. Constitutional Engineering by 'Process', not 'Product'. In NIKOLAIDIS, Kalypso; WEATHERILL, Stephen (eds). *What's Next? National Models and the Constitution of the European Union*. Oxford : Oxford University Press, 2003, s. 28-35.

b) Primární dokumenty

CONV/495/03 [online] European Convention, 15. dubna 2005 [cit. 5. června 2008]. Dostupné na <<http://register.consilium.eu.int/pdf/en/03/cv00/cv00495en03.pdf>>.

European University Institute. *Basic Treaty on European Union*. Florencie : Robert Schuman Centre for Advanced Studies. 126 s.

c) Právní předpisy

Rozhodnutí Rady 2004/538 ze dne 29. června 2004 o jmenování zástupce generálního tajemníka Rady Evropské unie. Úř. věst. L 236 z 7.7. 2004, s. 17.

d) Judikáty

a. Evropský soudní dvůr

11/82 *Piraiki-Patraiki v Commission* [1985] ECR 207.

C-159/90 *Grogan* [1999] ECR I-4685.

b. Soud prvního stupně

T-177/01, *Jégo-Quéré & Cie v Commission* [2002] ECR II-2365.

Obrázek 15: Možné rozdělení bibliografie

7 FORMÁLNÍ ÚPRAVA PÍSEMNÝCH PRACÍ

Při diskuzích se studenty už dobře vím, které otázky budou tradičně položeny jako první. Jedná se o dotazy typu „Jaký druh a velikost písma mám ve své práci použít?“, „Jaké řádkování doporučujete?“, „Mají být nadpisy velkými písmeny?“ atd. Chápu, že tyto věci jsou pro pisatele důležité, už jenom proto, že jdou vidět a mohou mít dopad na (formální) délku textu. Je ale fakt, že **prvky formální podoby nijak neovlivňují odbornou hodnotu práce**. Velikost a formát písma nezmění obsah textu, mohou čtenáři zpříjemnit čtení, vylepšit celkový dojem, ale například práce poznamenaná plagiarismem bude stále neakceptovatelná, ať vypadá jakkoli. Naopak objevený a všechny formální náležitosti splňující text bude přijatelný i napsaný na stroji.

Jak jste asi pochopili, nepokládám problematiku formálních úprav prací za klíčovou. Podle mého u mnoha studentů naopak odvádí pozornost od daleko významnějších otázek, jako je například správné odkazování na zdroje a jejich zpracování. Nejrady bych se tématem nezabýval vůbec, jelikož ale nechci zklamat očekávání čtenářů této knihy, je důležitost otázky vyjádřena aspoň tím, že tato kapitola je zařazena ke konci publikace. Na úvod dodávám, že u formální úpravy textu je nutné rozlišovat dvě roviny. Jednou jsou požadavky někdy spojované s délkou práce a druhou samotná úprava textu.

7.1 Délka práce určená počtem stran

V mnoha případech vyučující definují požadavek na délku práce počtem stran. Jelikož v dnešní době je možné text na jedné stránce v textovém editoru kreativními zásahy libovolně prodloužit nebo zkrátit, není zájem studentů o „správnou podobu stránky“ překvapivý. Pro mnohé z nich to je vlastně klíčová informace spojená s psaním práce. **Obyčejně se pod normovanou stránkou (normostranou) myslí to, co v současnosti je jen pozůstatek z doby psaní na stroji. Tam měla obvyklá stránka formátu A4 30 řádků po 60 značích, tj. celkem 1800 úhozů.** Stroj z principu svého fungování měl všechna písmena stejně široká, ať se již jednalo o „I“ nebo „W“. Normovaná stránka se dá nasimulovat též v moderním textovém editoru, zadat musíte následující parametry:

- Písmo: Neproporcionální typy, u kterých je šířka písmena vždy stejná bez ohledu na jeho skutečnou šířku (stejně jako na stroji). Jedná se například o písmo Courier New. Velikost 12 bodů.
- Řádkování: Zhruba 1,5 až 1,6 násobek.

Potud by vše bylo jednoduché, vše se komplikuje, jestliže využíváte v práci poznámky pod čarou. Pak již jednoduché počítání řádků nebude zcela přesné, neboť poznámky mají menší písmo a zároveň je mezi hlavním textem a poznámkami mezera. Řešení poskytují všechny dnešní editory. Jednoduše nechte program automaticky spočítat slova a znaky a víte, kolik ještě potřebujete napsat nebo naopak ubrat, aniž byste se museli zabývat přesnou vizuální podobou textu.

Příklad:

Máte napsat práci na 7–10 stran. Lehce si spočítáte, že text má být dlouhý mezi 12 500 až 18 000 znaky včetně mezer. Vždy si můžete průběžně psaný text označit a nechat sečíst počet znaků včetně poznámek pod čarou. Je již jen na vás, zda po naplnění kvóty znaků na závěr budete text formátovat do podoby shora uvedené.

Z uvedeného doporučení je již jen krok od opuštění určování délky práce dle počtu stran, která patří skutečně do časů psacích strojů. Proto je ve většině dnešních odborných časopisů požadavek na délku prací určen počtem znaků nebo častěji počtem slov.⁶⁸⁾ Takový limit ani sebevnalézavější student nedokáže obejít, na rozdíl od kouzel viděných u počtu stran.

7.2 Vizuální úprava práce

Rozsáhlejší druhá část kapitoly se bude věnovat doporučením, jak by měla práce vypadat a jak toho dosáhnout s vynaložením co nejmenšího úsilí. I přes má skeptická vyjádření v úvodu platí, že **„oči hodnotí“ a vzhled textu může pro mnohé posuzovatele a čtenáře hrát roli**. V kapitole 8 obsahující ukázky seminárních prací uvidíte několik případů prací, ke kterým by většina lidí přistupovala s ohledem na jejich odstrašující úpravu nedůvěřivě ještě před hodnocením obsahu. Jak říkali naši předci, „štábní kultura musí být“. Pro kon-

⁶⁸⁾ Délka jednotlivých slov se samozřejmě liší, ale u delších materiálů se extrémně vzájemně vyrovnají a slova jsou v průměru stejně dlouhá. Pro zajímavost, na základě analýzy vybraných textů, kterou jsem učinil, jsou slova v češtině dlouhá v průměru zhruba 5,5 znaku.

krétní příklady bude dále využíván v současnosti dominantní textový editor Microsoft Word (zde ve verzi 2003).

Primárním cílem všech vizuálních úprav je po typografické stránce pěkně vypadající práce. Každý člověk má ale jiný vkus, líbí se nám jiná hudba nebo obrazy. Proto následující rady berte pouze jako doporučující a všimněte si zejména nástrojů pro úpravu textu. Ty totiž můžete využívat bez ohledu na konkrétní volbu druhu písma (fontu) nebo jeho velikosti. Kapitola nemá nahrazovat výukový kurz programu Microsoft Word, všímám si jen vybraných prvků. Předpokládám též alespoň základní uživatelskou znalost práce s počítačem.

7.2.1 Požadavky na podobu textu

Na jisté věci si dejte pozor vždy. Stále zdůrazňuji potřebu zachování konzistence. Jinými slovy, **stejně části textu musí vypadat shodně.** Když budete mít nadpis první úrovně, tak je třeba, aby byl napsán vždy stejným druhem písma, stejnou velikostí i dalšími prvky (tučné, kurzíva, podtržené). To samé se týká běžného textu, seznamu literatury atd.

Jako již poněkolkáté platí, že méně je někdy ve skutečnosti více. **Není dobré, pokud s textem příliš experimentujete.** Doporučuji pro celý text používat jeden druh písma, nevypadá dobře, jestliže je hlavní text například v Arialu, poznámky pod čarou v Times New Roman a nadpisy v Courieru New.⁶⁹⁾ Zvolte si jeden způsob zvýrazňování, tučné písmo nebo podtržení, tradičnější je první způsob. Nikdy se v textu neuchylujte k odlišování pomocí barev, písmo má zůstat černé.

Obecně je vhodné držet se následujících doporučení:

- **Písmo:** V dnešní době je vhodnější používat proporcionální fonty (opak výše uvedeného Courier New), například Arial (bezpatkové písmo), Times New Roman nebo Garamond (obě patková). Velikost pro hlavní text 12 bodů, pro poznámky pod čarou 10 bodů.
- **Řádkování:** Pro hlavní text 1,5 řádku, pro poznámky pod čarou jednoduché (1 řádek).
- **Odstavec:** Vždy zarovnávejte text odstavců do bloku, zubatý pravý okraj patří do předminulého století! Odsazení prvního řádku nedělejte ručně mezerami, ale pomocí tabulátoru (jeden úhoz) nebo automaticky pomocí stylů (viz další podkapitola). V ČR není na rozdíl od Spojených států zvykem oddělovat odstavce řádkem.

⁶⁹⁾ Zvláště byste se měli vyhnout kombinacím bezpatkových a patkových a proporcionálních a neproporcionálních písem.

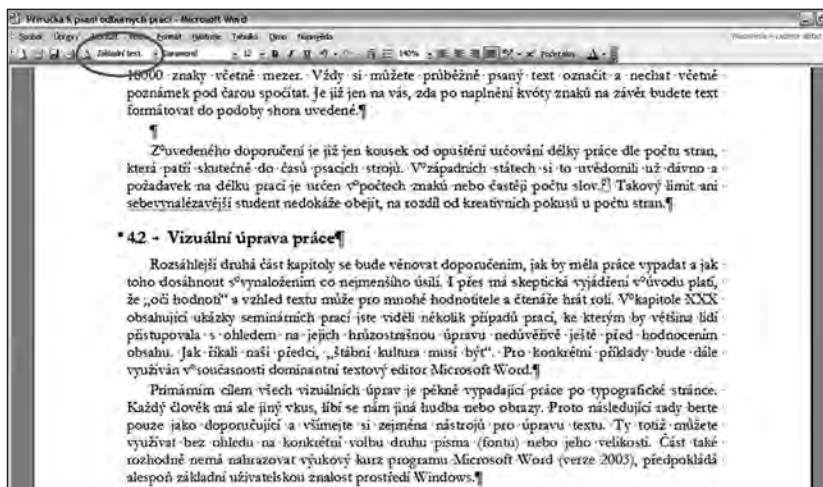
- **Vložené objekty:** Do textu vložené obrázky, mapy nebo grafy upravte tak, aby jejich šířka odpovídala šířce tiskové strany. Dbejte zejména na to, aby všechny prvky byly čitelné. Připomínám, abyste nezapomněli uvést zdroj daného objektu, který se uvádí přímo pod něj, nikoliv tedy do poznámky pod čarou.
- **Odrážky, číslování:** Zde zvláště dbejte na formátování, ať všechny odrážky vypadají stejně (odsazení, mezery mezi nimi atd.). Také číslované položky by měly mít stejný styl v celé práci, vyberte si, zda chcete používat číslice [1), 2), 3) atd.] nebo písmena [a), b), c) atd.] a toho se držte.

7.2.2 Nástroj pro úpravu textu: styly v MS Word

Většina studentů si potřebu stejného vzhledu práce uvědomuje. Pro jeho naplnění ale volí naprosto špatnou taktiku. Ta spočívá v ručních úpravách textu: každý odstavec a nadpis samostatně označí a v nabídkách zformátují, pro odsazení používají mezerník, když chtějí začít novou kapitolu na další stránce, vloží pomocí klávesy Enter dodatečné řádky. Tento postup je však časově velmi náročný a navíc nikdy zcela nedosáhnete požadovaných výsledků. Práce daného druhu jsou lehce identifikovatelné, zaprvé to obvykle díky nesrovnalostem jde vidět na první pohled, zadruhé v elektronické verzi textu umožňuje Word formátování „odhalit“ (Postup v menu: Nástroje-Možnosti-karta Zobrazení-Značky formátování-zvolit „zobrazit všechny“). Okamžitě zobrazíte veškeré jinak neviditelné ručně dodělané prvky. Vaším cílem je naopak v textu využívat ručního formátování co nejméně.

Když budete chtít vyrobit deset stejných triček, tak každý ví, že lepší kvality, vyšší rychlosti a nižší ceny dosáhnete s využitím strojů než ručním tkaním. U „výroby“ textů to je stejné, **automatické nástroje jsou jedinou cestou k požadovaných výsledkům. Ve Wordu je tato funkce označována jako styly.** Zjednodušeně řečeno jde o to, že **ke každé odlišné části textu** (nadpis první úrovně, odstavec hlavního textu, odrážky atd.) **je přidělen její vlastní styl, který určuje veškeré prvky potřebné pro úpravu dané části** (druh a velikost písma, formátování atd.). Vy vždy, když budete chtít použít takovou část (například nadpis první úrovně), jednoduše zvolíte z nabídky příslušný styl (Nadpis 1), program sám upraví veškeré náležitosti a vy pouze začnete psát bez jakýchkoliv ručních změn. Styly se rozhodně naučte využívat, neboť je později uplatníte ve svém zaměstnání pro psaní jakýchkoliv textů, nejenom odborných.

Okénko stylů je ve Wordu většinou k dispozici již na liště hlavní nabídky (obrázek 16, zvolen styl „Základní text“). Pokud tam není, rozhodně si ho do lišty přidejte (Nástroje-Vlastní-Příkazy-vybrat kategorii Formát-příkaz Styly a přetáhnout do lišty).

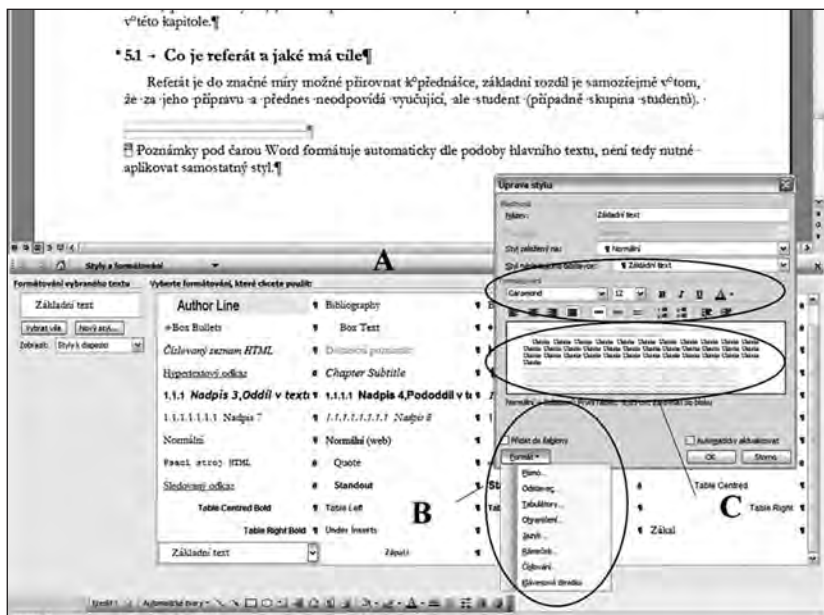

Obrázek 16: Umístění nabídky stylů v programu MS Word

Určité styly máte nadefinovány jako dárek od Billa Gatese hned po nainstalování. Minimálně jde o styl „Nadpis 1“ (nadpis první úrovně) až „Nadpis 3“ (nadpis třetí úrovně, tj. 1.1.1) a „Základní text“. Pro nenáročného uživatele bude možná tato nabídka dostačující, odborný text se může skládat pouze z nadpisů a hlavního textu.⁷⁰⁾ Větší problém je, že předem nadefinované styly nemají výše doporučené vlastnosti ohledně velikosti písma nebo formátování. V takové chvíli je výhodné si styly upravit, aby vyhovovaly vašim požadavkům. To umožňuje příkaz Formát-Styly a formátování, následně se vám zobrazí všechny dostupné styly a vy buď můžete upravit styly existující, nebo si založit úplně nové.

Na obrázku 17 vidíte výsledek předchozího příkazu, jmenovitě pokus o úpravu stylu „Základní text“. Většinu prvků stačí upravovat v hlavním okně výběráním z nabídky (A), i ty nejmenší podrobnosti doladíte v okně Formát a výběrem z jednotlivých prvků (B). To, jak bude výsledek vypadat, je okamžitě kontrolovatelné v ukázce (C). Po odsouhlasení změn již při každé další volbě stylu „Základní text“ bude odstavec vždy vypadat stejně právě podle určených změn.

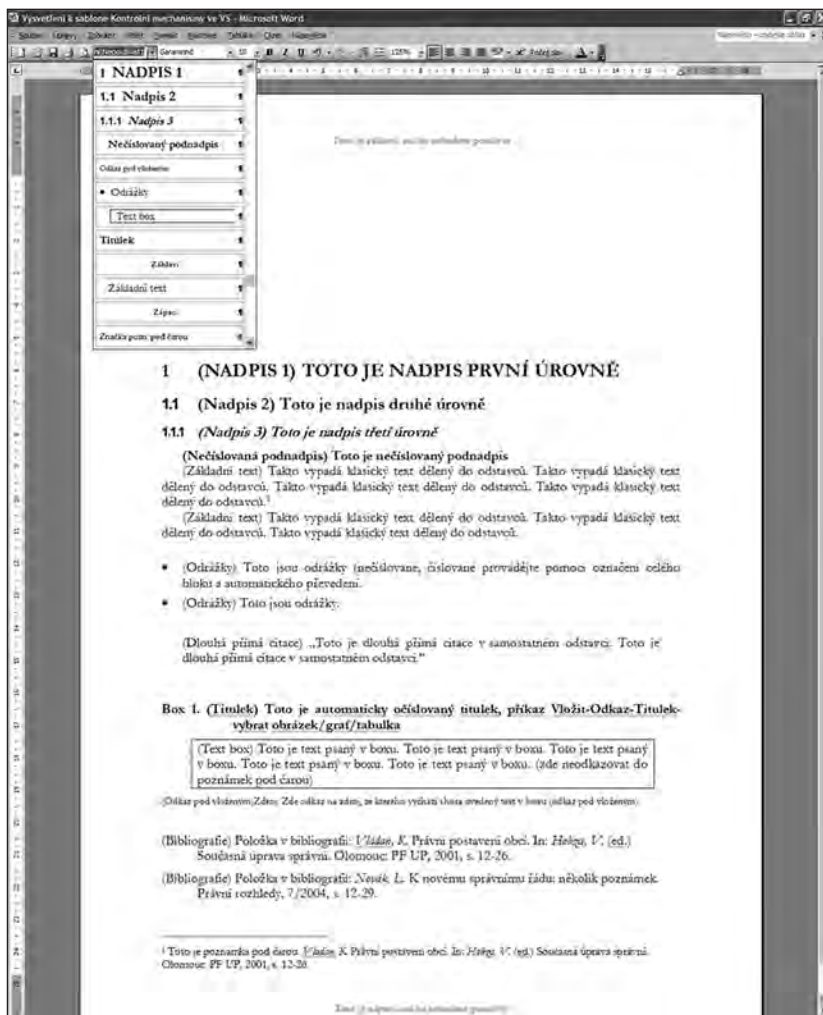
⁷⁰⁾ Poznámky pod čarou Word formátuje automaticky dle podoby hlavního textu, není tedy nutné aplikovat samostatný styl.

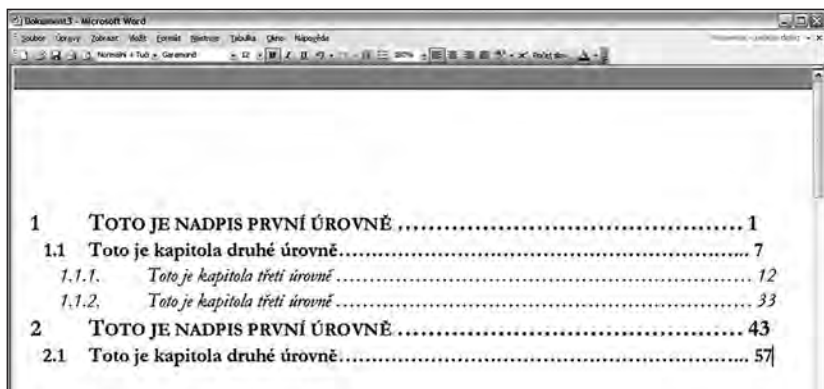
Obrázek 17: Úprava podoby stylů v programu MS Word

Stejným postupem si budete schopni dle svých osobních preferencí vytvořit ten pro vaši práci nejvýhodnější soubor stylů, do kterého zahrnete všechny druhy úprav textu, jež budete využívat. Změněné styly uložte do šablony „normal.dot“, poté vám nadefinované styly budou k dispozici pokaždé, když na svém počítači ve Wordu otevřete nový soubor. Pokud pracujete na více počítačích nebo třeba v knihovně, není nic ztraceno. Stačí si šablonu „normal.dot“ se změněnými styly uložit třeba na flashdisk a otevřít ji na kterémkoliv počítači: ve Wordu uvidíte prázdnou stránku, ale všechny vaše styly budou v nabídce. Jen nezapomeňte konečný soubor příkazem „Uložit jako“ přejmenovat a uložit jako klasický soubor Word (přípona .doc), jinak text uložíte do šablony (není to tragédie, ale nevyznáte se ve svých souborech). Na obrázku 18 ukážete vidíte změněné styly včetně jejich reálné podoby v textu a využití daného stylu.⁷¹⁾

⁷¹⁾ V daném projektu byla používána jiná norma pro citování než ČSN ISO 690.

Obrázek 18: Výběr stylů včetně ukázky jejich praktické podoby

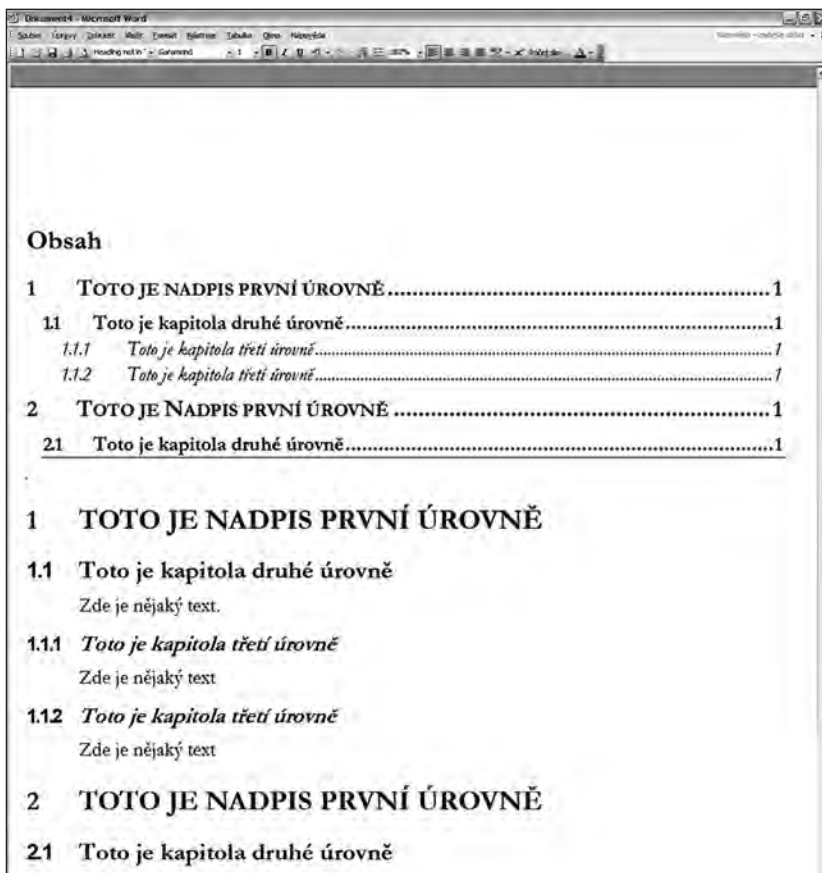
Obrázek 19: Ručně formátovaný obsah v programu MS Word

Styly vám poskytnou netušené možnosti. Právě proto, že jde o automatizované nástroje, vypadá stejný styl vždy naprosto stejně.⁷²⁾ Není také nic jednoduššího, než následně hromadně upravovat již napsanou práci. Word vám totiž umožní vybrat všechny části textu napsané daným stylem, ať se vyskytují kdekoliv. Takže máte možnost nechat automaticky označit třeba několik desítek částí stylu „Základní text“ a ty následně hromadně změnit, například jejich velikost písma nebo řádkování, aniž byste zároveň upravovali jiné části textu, třeba nadpisy.

Užitečnost stylů se tímto nevyčerpává. U prací delších než deset stran je pravidlem zařazení obsahu s členěním práce na kapitoly. Znovu ho téměř vždy studenti vytvářejí ručně. Na levou stranu vypisují názvy kapitol, řádky pokračují vytečkováním až k označení příslušné strany na pravé straně. Vše je neuvěřitelně pracné, a to nemluvím o tom, když u již vytvořeného obsahu dojde k přestránkování textu nebo zařazení nové (pod)kapitoly. Vše se pak samozřejmě musí předělat. Navíc to nevypadá ani moc dobře, jak dosvědčuje obrázek 19, povšimněte si napravo nerovnoměrně zarovnaných údajů o stránkách.

Naštěstí Word za vás vytvoří obsah zcela automaticky, musíte mu dát pouze najevo, kde která kapitola začíná. To uděláte pomocí nadpisů různé úrovně vybraných z nabídky stylů (Nadpis 1 až 3). Pak již stačí jen na příslušném

⁷²⁾ To neznamená, že nemůžete poté danou část textu ručně zformátovat do jiné podoby. Taková změna ale bude znamenat, že už se nebude jednat o původní styl, ale styl upravený.

Obrázek 20: Automaticky formátovaný obsah v programu MS Word včetně příslušných nadpisů

místě textu, kde chcete obsah vložit, zvolit příkaz Vložit-Odkaz-Rejstřík a seznamy-karta Obsah (zde můžete upravit parametry toho, jak má obsah vypadat)-OK a Word vloží příslušný obsah práce včetně čísel stran. Obsah je aktivní, takže kliknutím na daný nadpis se dostanete na příslušné místo textu. Když změníte cokoli v práci ovlivňující obsah, klikněte na něj, zmáčkněte klávesu F9 a potvrďte, že chcete aktualizovat tabulku. Word ve vteřině obsah upraví. Automaticky vytvořený obsah je představen na obrázku 20, zarovnání vpravo je rázem dokonalé. Zařadil jsem též samotné nadpisy (pod vodorov-

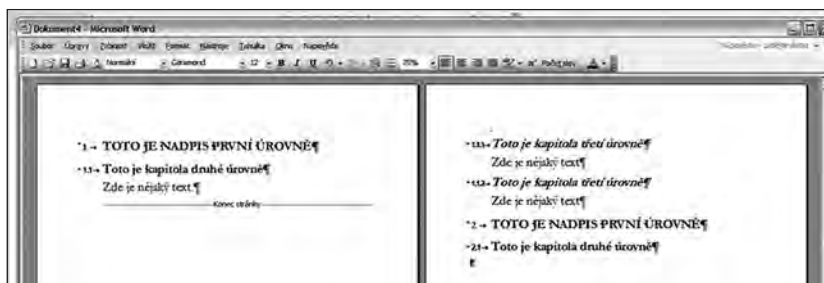
nou čarou), abyste viděli, na jaké nadpisy (styly) Word reaguje. Jelikož jsou všechny pro názornost na jedné straně, odkazuje obsah samozřejmě také pouze na stranu 1.

7.2.3 Další užitečné příkazy

Snaha o vyloučení ručních zásahů do textu nekončí u stylů. Častým neduhem jsou již zmiňované pokusy oddělit od sebe části textu (kapitoly, obrázky atd.) pomocí vložení prázdných řádků klávesou Enter. Vše půjde bez problémů, dokud nezasáhnete do textu před onou částí, například přidáním nebo umazáním odstavce/(pod)kapitoly. Vámi přidělané řádky se samozřejmě také posunou a náhle již neslouží k zakončení strany, ale ocitají se v půli stránky nebo „činí neplech“ někde jinde. Jestliže máte takových úprav v textu více, nezbyvá vám následně než daná místa znovu ručně upravit.

Vyhnout se uvedeným karambolům lze jednoduše. Ve chvíli, kdy chcete, aby určitým prvkem končila stránka, zadejte příkaz Vložit-Konec-Konec stránky a Word okamžitě přesune kurzor na následující novou stranu. Klíčové je, že ať budete s textem své práce dělat cokoliv, vždy bude na daném místě vámi požadovaný objekt stranu končit a následující prvek bude začínat na straně další. Když aktivujete zmiňovanou nabídku odhalení veškerého formátování, Word vám ukáže i značku „Konec stránky“ (viz ukázka dvou stran vedle sebe níže). Příkaz můžete samozřejmě kdykoliv později smazat a tak oddělení zrušit.

Do svých prací budete pravidelně kopírovat různé části textu z jiných zdrojů, samozřejmě při zachování všech pravidel zabráňujících plagiarismu. Nás v tuto chvíli zajímá hlavně to, že Word obvykle zachovává formátování a druh písma původního textu. Zvláště pokud kopírujete z internetu, nestačíte se divit, co všechno se na stránce objeví. Vám nezbyvá nic jiného než text ručně

Obrázek 21: Ukázka použití příkazu konec stránky

upravit do formy, kterou vy vyžadujete. Řešením je využití sekvence voleb Úpravy-Vložit jinak-Neformátovaný text. Word vloží jen čistý text, a to chytře ve formátování, které používá styl, jenž je právě na daném místě aplikovaný. Znovu proto eliminujete nutnost jakýkoliv ručních změn.

Další rady berte jako soubor nesouvislých doporučení založených na mých zkušenostech s každodenní prací ve Wordu:

- **Klávesové zkratky:** Mnohé z nich využíváte běžně (například Ctrl+C pro zkopírování textu), Word dovoluje přiřadit klávesovou zkratku každému příkazu (Nástroje-Vlastní-tlačítko Klávesnice a pak již máte volné pole). Ušetříte značné množství času, pokud přiřadíte zkratky příkazům, jako je okamžité vložení poznámky pod čarou nebo nejpoužívanějším stylům (nadpisy, základní text).
- **Automatické opravy:** Word se někdy snaží uživateli vyjít vstříc tolik, že ten má chuť počítač vyhodit z okna. Například pro mě je mimořádně otravné automatické psaní velkých písmen po tečce. Ta totiž Word nemění jen na začátku věty, ale i po tečce za číslicemi, v tabulkách atd., přitom třeba chcete pokračovat malým písmenem. Funkci můžete zrušit volbou Nástroje-Možnosti automatických oprav-odškrtnout Velká písmena na začátku vět. Podobně se lze zbavit i dalších automatických oprav.
- **Automatické ukládání:** Nic není dokonalé, a tak i Word čas od času (někomu pravidelně) zamrzne nebo takzvaně spadne. Není nic příjemnějšího než takto přijít o mnohahodinovou práci. Naštěstí Word po novém spuštění ve většině případů dokáže obnovit poslední uloženou verzi. Sami v průběhu práce průběžně ukládat zapomenete, vyberte proto co nejkratší interval pro automatické ukládání: Nástroje-Možnosti-karta Ukládání-Automaticky ukládat po (klidně zvolte jednu minutu, ukládání vás nijak neomezí).
- **Srovnávání dle abecedy:** Například seznam literatury má být seřazen dle abecedního pořadí příjmení autorů. Není třeba položky prohazovat ručně, stačí je všechny označit a poté zvolit příkaz Tabulka-Seřadit-Vzestupně (A je pak jako první). Jak je zřejmé, srovnávat nemusíte jen v tabulce, ale též textové položky (odstavce).

8 UKÁZKY CHYB PŘI PSANÍ V PRAXI

Tato kapitola pedagogicky naplňuje vzorec tzv. odstrašení příkladem. Jejím cílem je **prakticky představit mnohé z chyb, před kterými jsem v předchozích částech učebnice varoval a kterých se pisatelé textů často dopouštějí**. Ukázky jsou převzaty z konkrétních prací, které odevzdali studenti Právnické fakulty UP, takže je jasné, že se nejedná pouze o virtuální či pracně vymyšlené hrozby. Přiznávám, že výběr příkladů je arbitrární a nelze postihnout všechny problémy, které se vyskytují. Pamatujte také, že ačkoliv jsem se snažil vybrat příklady, které obtočí samy o sobě, stále jsou vytrženy z větších celků. Opakuji již poněkoličkáte, že psaní není matematika, proto zde kritizovaná záležitost může být v jiné situaci klidně i akceptovatelná, naopak, co zde doporučuji, se někdy uplatnit nemusí. **Psaní není o jediných správných odpovědích**. Bude však dobré, když se nad problémovými prvky alespoň zamyslíte a při psaní je vezmete na zřetel.

Všechny ukázky jsou z prací studentů celoživotního vzdělávání odevzdaných v roce 2007.⁷³⁾ Zadání bylo ve stručnosti následující: napsat seminární práci v délce 2 500 slov na téma „Dopady vstupu ČR do EU na český zemědělský sektor“. Název napovídá, že téma bylo vymezeno poměrně úzce, zvláště když rozsah práce byl omezený, a tudíž text musel být k věci. Zkuste si sami představit, o čem byste si jako čtenáři chtěli přečíst a co by bylo vašim „právem“ se dozvědět. Zvažte u každé ukázky, zda v ní uvedená část práce mohla přispívat k objasnění problému, který texty měly řešit.

Rukou psané komentáře v ukázkách jsou pozůstatkem opravování prací. Berte je v úvahu jen omezeně, bez celého kontextu práce nemusejí dávat vždy smysl.

8.1 Každá věta musí dávat smysl

Každá věta sama o sobě musí dávat smysl, **věty v souvětí nebo slovní obraty si nemohou vzájemně protirečit, každá myšlenka musí být dokončena a musí mít nějaký logický základ** („nepadá z nebe“). Podívejte se na první odstavec ukázky – z čeho vlastně plyne, že musíme být členem většiny?

⁷³⁾ U ukázek nejsou titulky, neboť obrázky by byly nadepsány stejně jako názvy podkapitol.

odpovídá naplní?

1. Prvotní jednání o Společné zemědělské politice

Všechny sektory politické, společenské i kulturní činnosti musely být přizpůsobeny činností odpovídajícím zásadám Evropské unie, být členem většiny, to nejsou jen výhody, ale také ústupky, nařízení, změny a hlavně pak vyjednávání, přesvědčování, dohody a rozhodnutí. *nedává smysl*

Základním cílem ČR v kapitole zemědělství bylo udržet a dále posílit konkurenceschopnost českých zemědělců. České zemědělství se postupně začlení do Společné zemědělské politiky, což s sebou přinese neomezený přístup na společný agrární trh Unie se všemi výhodami, jako je možnost vyvážet zemědělské výrobky do jiných členských zemí bez omezujících cel a tarifů.² *čau?*

Z členství v EU? I kdybychom se přes tuto námitku přenesli, proč by se na člena většiny musely aplikovat všechny úkazy, které jsou dále vyjmenovány? Dává vůbec jazykově smysl napsat „být členem většiny jsou dohody a rozhodnutí“? V ukázce to spíš vypadá, že autor nevěděl jak začít, a tak jen zaplnil místo nelogickými a nicneříkajícími obraty.

Příklad:

Jak by bylo možné první odstavec textu přepsat, aby aspoň rámcově vyjadřoval možný autorův záměr? Odpověď není jednoduchá, neboť trochu pochybuji, že autor vůbec věděl, co chce napsat. Přesto by odstavec mohl být napsán zhruba takto:

„Přistoupení ČR do EU se zásadně projevilo ve většině oblastí života státu a jeho obyvatel, neboť bylo nutné náš právní řád i aplikaci práva přizpůsobit zásadám platným v EU. Členství v EU poskytuje širokou škálu příležitostí k prosazení národních zájmů v jednom z nejmocnějších subjektů mezinárodní politiky, charakter EU jako mnohostranného uskupení však zároveň znamená, že pro své záměry musíme ve vyjednávání získat podporu ostatních států a nadnárodních institucí. Ne vždy budou české postoje absolutně prosazeny, součástí „hry“ jsou proto též ústupky, případně dokonce nutnost podřídit se rozhodnutím, se kterými ČR při jejich přijímání nesouhlasila.“

Když budete vycházet z cizího zdroje, dejte si pozor, jakým způsobem a formou informaci převeźmete. Text v ukázce byl vytvořen v roce 2007, kdy ČR již byla členem EU tři roky. Nedává pak smysl, aby zde bylo spojení „české zemědělství se postupně začlení do...“, když už se dávno začlenilo. Svědčí to o tom, že autor vůbec neuvažoval nad tím, co píše, a pouze přebíral myšlenky odjinud bez jejich analýzy a zpracování. V takovém případě je navíc

velmi pravděpodobně, že přebíral informaci ze zdroje napsaného před rokem 2004 doslovně. Jelikož ale pasáž není v textu označena jako přímá citace, pozorný čtenář (a samozřejmě hodnotitel) odhalí takové jednání jako nepřímý plagiarismus.

8.2 Pozor na zbytečné výčty

1.1. Východiska Římské smlouvy² → *východiska? proč výčty?*

a) formulovala cíle společné zemědělské politiky:

- zvýšit produktivitu práce v zemědělství cestou technického rozvoje, zabezpečením racionálního rozvoje zemědělské výroby a optimálním využitím výrobních faktorů, zvláště pak pracovní síly,
- na daném základě pak zajistit zemědělskému obyvatelstvu přiměřenou životní úroveň, zvláště pak zvýšením individuálních příjmů osob zaměstnaných v zemědělství,
- stabilizovat agrární trhy,
- zajistit odpovídající nabídku potravinářských surovin a potravin, tj. dostatečnou úroveň zásobování obyvatelstva potravinami při nezbytné úrovni soběstačnosti,
- zajistit obyvatelstvu plně dostačující potřebu potravin za přiměřené ceny.

b) formulovala principy společné organizace trhu:

- princip jednoty trhu,
- princip vzájemné preference členských zemí,
- princip finanční solidarity v rámci společné strukturální a sociální politiky

c) stanovila postup, podle kterého měla být přijímána rozhodnutí a opatření Společné zemědělské politiky Radou ministrů na základě návrhu komise a po konzultaci s Evropským parlamentem.

není dle noviny

² *Výsledky jednání o podmínkách přistoupení ČR k EU*. Ministerstvo zahraničních věcí, 29 srpen 2005.
Dostupné na <<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/pravo-eu/vysledky-jednani-o-podminkach/1000459/8020/>> w

³ BEČVÁŘOVÁ, Věra. *Zemědělská politika*. Brno: Mendlova zemědělská a lesnická univerzita, 2001, s.42.

⁴ BEČVÁŘOVÁ, Věra. *Zemědělská politika*. Brno: Mendlova zemědělská a lesnická univerzita, 2001, s.43

Základem každé písemné práce je zpracování textu, podle toho také vypadá výsledek, jde o psaný text. Nejedná se o výpisky, které plní jiný záměr, totiž předat čtenáři (spíše studentovi) co největší množství informací v co nejstručnější podobě. Originalita je u výpisků na rozdíl od písemné práce spíše na škodu. Často jsou pro ně používány formy jako tabulky, řady odrážek nebo číslovaných položek. Odlišnost účelu a podoby obou forem (písemné práce versus výpisky) je věřím každému zřejmá.

Autor v ukázce text vůbec nezpracovává, pouze replikuje výčty cílů odjinud (odhlédněme teď od skutečnosti, že zakládat podkapitolu pouze na jednom zdroji je absolutně nevhodné a mělo by se činit pouze tehdy, jestliže to má nějaký rozumný účel). Takové výčty nemají pro čtenáře větší smysl a ze-

Velký důraz klade EU také na rozvoj venkova. Zemědělství a lesnictví jsou odvětví, která se nejvíce zabývají využitím půdy a mají tedy na život na venkově zásadní vliv. Jedná se především o vliv na sociální strukturu, ekonomickou životaschopnost a správu přírodních zdrojů a krajiny. EU poskytuje zemědělcům a obyvatelům venkova podporu např. na: školení o nových zemědělských technikách a živnostech provozovaných na venkově, pomoc mladým zemědělcům při zakládání podniků, zvyšování kvality produktů a podporu prodeje, opatření na zlepšení lesního hospodářství, zalesňování, podporu turismu, pomoc zemědělcům při plnění přísných norem EU, dodatečná zlepšení životních podmínek chovaných zvířat, zlepšení přístupu venkovských obyvatel k základním službám, obnovu vesnic a venkovských zařízení, modernizaci budov zemědělských podniků a jejich strojního vybavení, atd.⁸

jména nijak nepřispívají k celkovému cíli práce, dokládají naopak neschopnost pisatele si s obsahem podkapitoly poradit, jeho lenost předmětnou záležitostí pochopit a nějak s ní dále pracovat či ji analyzovat.

Tím samozřejmě nechci tvrdit, že v textu nemůžete někde použít odrážky nebo výčet [za a), b), c) atd.], takové případy musí být ale organicky zařazeny do textu práce, nemohou tvořit jádro kapitoly (či dokonce celou kapitolu), musí být rozpracovány v dalším textu (či přímo v samotných odrážkách) a výčet by zároveň neměl být příliš dlouhý, optimálně do pěti položek.

Poukázal jsem na problematičnost bodových výčtů. Někteří pisatelé se to snaží obejít tak, že výčty nedávají do odrážek, ale zařadí do zdánlivě souvislého textu. Až na vizuální stránku věci je ovšem situace stejná jako v předchozím případě. U druhé zařazené ukázky autor chce příkladmo naznačit, co EU poskytuje zemědělcům, následně uvádí hromadu věcí, které mají zcela jiné podmínky užití, cíle, zdroje financování a podobně, chybí mezi nimi být jen náznak vnitřní logiky a soudržnosti. Navíc, **když chcete uvést příklad, uveďte jeden, maximálně dva případy, jinak se nejedná o příklad, ale o širší výčet.** Kolik dalších příkladů ještě autor v ukázce mohl uvést? Moc by jich asi nebylo. Působí to stejně, jako kdybyste napsali, že třída 7.A má 29 žáků, například Adamce Tomáše, Bartošovou Janu [...] Žizku Jana atd. (a mezi nimi vyjmenovali všechny). Autora zřejmě k zařazení vedla snaha zabrat místo a zcela vyčerpat uvedený zdroj (jinými slovy, opět lenost a neschopnost analýzy). Ani tento výčet nebyl v dalších částech kapitoly nebo práce nijak rozpracován, čímž se stává zbytečným.

Z formálního hlediska upozorňuji, že nedává velký smysl uvádět na začátku výčtu termín „například“ a na konci „atd.“, jedná se o pleonasmus. Oba ter-

míny navíc nemají zcela shodný význam, u „například“ čtenář pocitově očekává právě jen jeden příklad, značka „atd.“ ukončuje výčet po několika položkách, aby nebylo nutné vypisovat celý okruh.

8.3 Odstavec (část textu) musí dávat smysl

I u odstavce platí to samé, co u věty, měl by předat souvisle nějakou myšlenku, informaci. Text má odněkud někam plynout v logických vazbách. Odstavec nemůže být shlukem na sobě pouze velmi volně (pokud vůbec) závisících faktů, které dohromady vytvářejí jen zmatek či si dokonce protirečí. Pamatujte na příklad s narozeninovou oslavou? Ukázka je typickým příkladem takového přístupu. Pokud byste chtěli někomu říci něco o zemědělské politice v ČR, začali byste údajem, kolik půdy je pronajato? Každou skutečnost, kterou uvedete, je třeba řádně vysvětlit a využít ve své argumentaci, ne ji pouze naznačit. Třeba poslední věta – pracuje se s onou (celkem zajímavou) přímou citací? Z uvedeného odstavce mám pocit, že autor nám bez ladu a skladu sdělil vše, co kde našel a vyčetl, aniž by nad tím uvažoval či posoudil, jestli daný zdroj a jím tvrzený fakt vůbec přispívá k naplnění celkového cíle práce. Jinými slovy, zdroje řídily jeho, nikoliv naopak. Povšimněte si složité stavby některých vět a odborných termínů v nich uvedených (například trojgenerační zadluženost).

2 Zemědělská politika

2.1 Zemědělská politika v ČR

92% veškeré zemědělské půdy je pronajato. To způsobuje nestabilitu a úverování. Navíc u nás panují rozpory. 5% největších farem obhospodaňuje 75% půdy.¹ To je ještě důsledek kolektivizace z 50. let. Dalšími nelichotivými faktory je až třígenerační zadluženost velkých podniků a velké rozdíly ve výkonnosti podniků.² Po revoluci se v Československu ekonomicko zemědělská situace zhoršila. Většina tržních institutů postrádala jakoukoli strategii pro marketing nebo management a celkový nedostatek zdrojů pro technickou, technologickou nebo biologickou výrobu.³ Situace se ještě víc vyhorčila po vstupu nadnárodních řetězců – typů Tesco, Ahold a Carrefour. Podle Petra Zahradníka je v ČR „nízký podíl regulované zemědělské produkce na celkovou produkci.“⁴

proč je to rozpor?
často zvažovat
Zvláštní začátek
je to citace
je to citace bez vysvětlení

¹ DOUCHA, Tomáš. Zemědělství ČR a vstup do EU [online]. VUZE [cit. 17. února 2007]. Dostupné na <http://208.88.128.104/research/?page=chciz_n_QUjivTtaA/ww.evropelka-unie.cz/download.asp?fid=3D321+ZEM%4+9AD%4%GALSTV%3%RD+%4%RCR+Doucha%3=ns&ct=clnk&c=5&gl=cz&hl=cs>

² DOUCHA, Tomáš. Zemědělství ČR a vstup do EU [online]. VUZE [cit. 17. února 2007]. Dostupné na <http://208.88.128.104/research/?page=chciz_n_QUjivTtaA/ww.evropelka-unie.cz/download.asp?fid=3D321+ZEM%4+9AD%4%GALSTV%3%RD+%4%RCR+Doucha%3=ns&ct=clnk&c=5&gl=cz&hl=cs>

³ KLVAČOVÁ, Eva. Přehled české zemědělství vstup do EU7 Ekonom. 1998, r.532, č. 15, s.532-538

⁴ ZAHRADNÍK, Petr. Vstup do Evropské unie. Přínosy a náklady konvergence. 1. vydání. Praha: C.H.BECK, 2003, s. 254

Zprvė jsem jıř pıřpomınal, ťe takovė termıny musı bıt vysvėtleny nebo nepouťıvány. Zadruhė, coť je zavaťnėjřı, to svėdčı o komplexnım pıebırání ze zdroje ve smyslu pıřmė citace, aniť ta by byla pıřznána (plagiarismus).

8.4 Vztah mezi názvem kapitoly a jejím obsahem

Čtenář po přečtenı názvu kapitoly očekává, ťe se v ní dozví odpovėď na otázkı (problém, popis skutečnosti), která vyplývá z nadpisu. V opačném pıřpadě se cítı podveden a zaujımá k práci vnitřně (nebo otevřeně) negativnı postoj, neboť ho okrádá o čas. Jestliťe kapitola slıbuje vėnovat se stavu českého zemėdělstvı pıed vstupem ČR do EU, pak bude pro čtenáře nepıřjemnım pıekvapenım, ťe se ve skutečnosti dozví (jen okrajově) něco o financování sektoru a pak podrobněji o jednotlivých finančních nástrojích EU, které poskytovaly pıedvstupnı pomoc zemėdělčım. Tyto záleťitosti pokrývají asi tak 2% podíl v problematice „stavu českého zemėdělstvı pıed vstupem“.

2. **STAV ČESKÉHO ZEMĚDĚLSTVÍ PŘED VSTUPEM ČR DO EU** *už se neodpovídá obsahu kapitoly*

„Rozhodující podíl na financování realizace agrární politiky zaujımá státnı rozpočet. Jedná se o pıřmė podpory, které jsou realizovány prostřednictvım nenávratných dotací na základě podpırných programů, které schvaluje Poslanecká snėmovna spolu se zákonem o státnım rozpočtu.“³ Dále je nutné zmınit Podpırnı a garanční rolnıckı a lesnıckı fond, a.s. (PGRLF), jehoť hlavní funkcı je poskytování dotací a garancı, které sám poskytuje podnikatelskım subjektım. Tyto finanční zdroje čerpá z financı plynoucích ze státnıho rozpočtu. Kromě hlavní, jıř zmıněnė, činnosti, kterou je poskytování dotací a garancı, se Fond zapojil i do řešení následků povodnı z let 1997 a 2002.⁴ *čası už je rok 2007*

ČR vyuťivá podporu z pıedvstupnıch programů EU. Jedná se o programy Phare, ISPA a program SAPARD.⁵

Phare *proč pıřmė citace?*

„Program, jehoť prostředky Česká republika vyuťivá od roku 1990, je hlavnım zdrojem finanční a technické pomoci zemım střednı a vıchodnı Evropy. Do května 2002 bylo pıřmo pro ČR pıřiděleno z fondů Phare 993,5mln EUR (30,8mld. Kč).“⁶ Od vstupu ČR do EU je program Phare nahrazen strukturálnım fondem.⁷

ISPA

Pıedvstupnı fond ISPA slouťı kandidátskım zemım splnit požadavky EU tykající se dopravy a ťivotnıho pıostředı, které je mimo jınė ovlıvnřováno zemėdělstvım.

kerou si autor vymezil v názvu kapitoly. Jinými slovy, nejsou zdaleka rozhodující v kontextu plánovaného obsahu kapitoly. Svědčí to o tom, že autor sice věděl, co po něm vyučující chce (název kapitoly odpovídá tomu, co v práci mělo být), ale jelikož nedokázal nějak rozumně tematiku zpracovat, tak tam včlenil zrovna to, co bylo v jím získaných zdrojích po ruce, aniž by zvážil následky svého postupu.

Možností by samozřejmě též byla změna názvu kapitoly, aby nadpis odpovídal jejímu obsahu, v případě zadaného tématu by však velmi obtížně bylo naplněno zadání. Sami cítíte, že při psaní je výhodnější postupovat tak, aby obsah kapitol odpovídal osnově a vašemu plánu. Přejmenovávat následně zcela kapitoly na základě překvapení, co že se vám v textu „urodilo“, není zcela optimální. Rozumně zpřesnit název kapitoly po dokončení jejího textu samozřejmě na závadu není.

Asi jste si již při čtení ukázky povšimli, že špatná je rovněž struktura daného textu. Přímé citace neplní svůj účel, věty a podkapitoly nedávají smysl a nenavazují na sebe. Jen výjimečně lze kapitolu začínat přímou citací, ta pak musí být úderná, dalo by se to přirovnat k dobře mířené ráně na solar. V takovém případě se autor ve zbytku kapitoly (práce) k uvedené citaci nějakým způsobem negativně nebo pozitivně staví. Přímá citace plní svým způsobem účel nahrávky na smeč.

Příklad:

„Ekonomické stimuly prezidenta Obamy jsou cestou do pekel,“ řekl v Evropském parlamentu český premiér Mirek Topolánek.⁷⁴⁾ Takový názor je mezi mnoha ekonomy i politiky velmi rozšířený.⁷⁵⁾ Cílem mého článku je dokázat, že empirické důkazy o vývoji růstu nezaměstnanosti a výši investic veřejného sektoru v posledních 12 měsících jednoznačně kritiku Topolánka i dalších vyvracejí.

Upozornit musím na odstrašující vizuální úpravu textu v ukázce (zarovnání, mezery mezi odstavci, zvýraznění kapitol).

8.5 Struktura práce

Obsah práce nemá jen formálně-orientační význam, ale odráží ve velké

⁷⁴⁾ KAISER, Jiří. Topolánek přirovnal ve Štrasburku Obamovu politiku k cestě do pekel. *MF Dnes*, 20. března 2009, s. A1.

⁷⁵⁾ Viz například (doplňte citace uvedených autorů).

míře osnovu vašeho textu. Čtenář by po jeho shlédnutí měl vědět, co ho v práci čeká a odkud kam výklad povede. **Mnoho čtenářů se rozhoduje, zda text přečte, zejména podle obsahu.** I obsah proto má vyprávět onen vzpomínaný příběh.

Předkládaná ukázka je zdánlivě logicky uspořádaná na základě chronologické metody, k tomu formálně přesně naplňuje cíl práce (situace před vstupem a po něm). Připomeňme si ale, že každá **práce má zpracovávat problémy, odpovídat na ně, poskytovat analýzu.** Nejedná se o statistickou ročenku. Většina otázek spojených se zemědělstvím jistě není ohraničena konkrétním časovým rozmezím jednoho roku, ale je vymezena jinými faktory jako je financování, přístupnost dotací, vylidňování a stárnutí venkova, konkurence produkce z jiných zemí atd. Vy sice nevidíte celou práci, prozradím vám ale, že její obsah odpovídal vymezeným názvům kapitol. Autor v nich sděloval, kolik se čeho který rok vypěstovalo a jaký byl vliv počasí na výši sklizně. Asi souhlasíte, že takové řešení neodpovídá vůbec zadání a svědčí opět o tom, že pisatel si ulehčil práci a upřednostnil jednoduchý soupis nalezených dat před důkladnou analýzou.

Podobně druhý obsah naznačuje strukturální problémy práce. Připomeňte si tvorbu osnovy se zásadami rovnocennosti a podřízenosti a nadřízenosti. Ani při nejlepší vůli nevidím v ukázce přímou souvislost mezi jednotlivými kapitolami, práce je pouze souborem několika sice zemědělství se dotýkajících, ale jinak spolu vzájemně nesouvisejících témat. Logika vývoje textu v pořadí zemědělství a jeho vliv na trhu-kvóta-dotace-ekologie není žádná. Obsah samotný trpí dalšími problémy: do očí bijící jsou pravopisné chyby, je zbytečné, aby kapitola měla pouze jednu podkapitolu (musí být aspoň dvě, jinak dělení neplní účel). Například co se dozví čtenář z kapitoly „kvóta“, když podkapitolo-

		2
OBSAH:		
1	ÚVOD	3
	1.1 Rozvržení seminární práce	3
	1.2 Vymezení použitých zdrojů	3
2	STAV ZEMĚDĚLSTVÍ PŘED VSTUPEM ČR DO EU	4
	2.1 Zemědělství v roce 2002	4
	2.2 Zemědělství v roce 2003	4
3	STAV ZEMĚDĚLSTVÍ PO VSTUPU ČR DO EU	6
	3.1 Zemědělství v roce 2004	6
	3.2 Zemědělství v roce 2005	6
	3.3 Zemědělství v roce 2006	6
4	ZÁVĚR	8
5	BIBLIOGRAFIE	9

OBSAH

1. Úvod.....	3
2. České zemědělství a jeho vliv na trhu.....	4
2.1 České zemědělství po Revoluci.....	4
2.2 České zemědělství po rozdělení Československa.....	4
2.3 České zemědělství po vstupu do Evropské Unie.....	4
3. Kvóta.....	5
3.1 Co jsou to kvóta.....	5
4. Dotace Evropské Unie.....	6
4.1 Co jsou to dotace.....	6
4.2 Postup při žádosti o dotaci.....	6
5. Ekologie v českém zemědělství po vstupu do Evropské Unie.....	6
6. Závěr.....	7
7. Zdroje použitých informací v seminární práci.....	7

la je nazvaná „co jsou to kvóta“ [sic]? Pouze definici tohoto termínu? Například dopad kvót na zemědělský sektor není důležitý?

Oba obsahy trpí v neposlední řadě mnohokrát diskutovaným nešvarem, a to **přílišnou roztržitostí textu**. Když se podíváte do kteréhokoliv odborného článku nebo knihy, tak jistě nevypadá tak, že by každý odstavec byl zároveň (pod)kapitolou. **Na krátkém úseku nedokážete myšlenku náležitě rozvinout**. U zde představených obsahů vychází v průměru několik podkapitol na stránku, což není normální. **S tím souvisí též další chyba, totiž přílišné ambice autora**. Například u druhé ukázky jsem již kritizoval, kolik otázek chce autor řešit. V kapitole 2, která je dlouhá pouze JEDNU stranu (vše na s. 4), se rozhodl popsat situaci českého zemědělství od roku 1989 do roku 2006. Myslíte si, že je to proveditelné? Můžete si to vyzkoušet, já tvrdím, že to by na takovém omezeném prostoru nedokázal ani největší odborník, pokud by se neměl uchýlit k těm nejobecnějším floskulím. Platí to samé, co jsem říkal o tématech jako je druhá světová válka. Upozorňuji znovu, že **strukturu práce je třeba velmi dobře promyslet vzhledem k vymezené délce textu a soustředit se skutečně na dané téma**, nikoliv se pokoušet pokrýt všechno a přitom v konečném důsledku nevysvětlit nic pořádně.

Pamatujte, že osnova (potažmo obsah) je kostrou práce, jestliže je špatně rostlá (vystavěná), ani sebekvalitnější maso a kůže (samotný text) nepomohou k postavě ztepilého junáka či modelky.

8.6 Přílišné odkazování

Klíčovým východiskem psaní odborných textů je vyhnout se plagiarismu. Začínající pisatelé pak ale někdy ve snaze splnit „úkol“ zacházejí do opačného extrému, totiž že odkazují na zcela všechno a každá věta je zakončena odkazem na zdroj, kde myšlenku našli. Neříkám, že to je přístup absolutně špatný, taková práce je většinou akceptována a rozhodně jde o lepší variantu, než neodkazovat vůbec nebo odkazy zatajovat. Tato strategie však působí nepřírozeně. Podobně by možná mohl postupovat marťan, který by se snesl na Zemi a všechno by pro něj bylo nové, proto by každou informaci musel načerpat z jím citovaných zdrojů. Vzpomínáte si na způsob učení robota v ve své době velmi populárním filmu „Číslo 5 žije“? U člověka s jistou úrovní všeobecných znalostí to ale svědčí o tom, že zcela nepochopil význam kategorie obecně známé informace. Například tvrzení, že se ČR zapojila vstupem do EU do společných politik, je asi samo o sobě samozřejmé i bez doložení v literatuře.

Kořeny těchto problémů se datují do 70.let 20.století, kdy se ukázalo být zemědělství příliš výkonné, tzn. že oproti předchozímu cíli dosáhnout dostatku potravin se naopak objevil těžko řešitelný problém nadprodukce.²⁴ Dalším problémem byl postoj států mimo ES, zejm. USA, které CAP kritizovaly, neboť se jí cítily ohroženy. První významnější reforma přišla v roce 1992 v souvislosti s Maastrichtskou smlouvou. CAP se měla změnit tak, aby byla snížena nadprodukce – byly stanoveny kvóty na některé produkty, sníženy výkupní ceny, které byly navíc nahrazovány přímými platbami.²⁵ Dalším důvodem změn jsou náklady na CAP, které tvoří 42% rozpočtu EU.²⁶ Rozšířením EU v květnu 2004 se zvýšil počet zemědělců v EU o téměř 70%.²⁷ Na reformě trvají i USA a potažmo Světová obchodní organizace (WTO).²⁸ Existuje radikální návrh na reformu – tzv. Sapirova zpráva vypracovaná pro předchozí Evropskou komisi pod vedením Romana Prodiho, podle níž by na CAP připadalo z rozpočtu EU pouhých 15%.²⁹ Radikální reforma však naráží na odpor zejm. Francie. Výsledkem je prozatím kompromis dojednaný britským předsednictvím EU ve schváleném rozpočtu na období 2007-2013, který však nově členské státy znevýhodňuje.³⁰

Je tedy zřejmé, že reforma CAP je nevyhnutelná, byť k celkové zásadní reformě prozatím nedošlo, ta se odsunuje zřejmě k horizontu roku 2013. V mezidobí však probíhají dílčí reformy tzv. sektorových politik, které jsou však rovněž významné, jak bude pojednáno dále.

Mezitím, co se připravuje a postupnými kroky zavádí reforma CAP, se však začíná ukazovat, že první údaje o dopadech vstupu do EU na české zemědělství byly příliš optimistické. I když se zřejmě ještě nedá mluvit o trendu, klesá produkce u komodit jako je vepřové, hovězí a drůbeží maso, ovoce, zelenina, vejce či brambory, kde se stáváme nesoběstačnými.³¹ Údaje Agrární komory ČR (AK ČR) hovoří o tom, že nadále jsme soběstační jen v obilovinách, mléku a mléčných výrobcích. Podle prezidenta AK ČR Jana Veleby začalo záporné saldo zahraničního obchodu vzrůstat po vstupu do EU, a to např. v obchodu s vepřovým a drůbežím masem čtyřikrát.³² Důsledkem je již nyní úbytek výměry polí, které se přeměňují v louky a pastviny.³³ Ztráta soběstačnosti se tedy týká i takových tradičních komodit, jako jsou např. brambory, kdy v jejich produkci je Česko nesoběstačné poprvé v historii.³⁴

4. STAV ČESKÉHO ZEMĚDĚLSTVÍ PO VSTUPU ČR DO EU

Česká Republika se stala právoplatným členem EU ke dni 1.5.2004 spolu s Estonskem, Kypr, Litvou, Lotyšskem, Maďarskem, Maltou, Polskem, Slovenskem a Slovinskem. Vstup ČR do Evropské unie znamená také její aktivní zapojení do struktury EU a do rozsáhlého spektra společných politik EU (dopravní, obchodní, zemědělská).²³ Historie mluví sama za sebe, Společná zemědělská politika je jednou z nejstarších společných politik EU, její právní zakotvení můžeme nalézt již ve smlouvě z roku 1957.²⁴ Vývoj Společné zemědělské politiky zaznamenal vzestup i pád, s čímž je spojena také její reforma.²⁵ Významně se na ni podílel komisař pro zemědělství, její zastávce, Franz Fischler.²⁶ Vzhledem k existenci dotací, kvót, cel, jsou nepřímo stanoveny 3 typy cen: cílová, minimální a prahová.²⁷ Dodnes je hlavním zdrojem financí pro Společnou zemědělskou politiku Evropský zemědělský garanční a orientační fond (EAGGF).²⁸

NOVINKY pro zemědělce po 1.5.2004

Čeští zemědělci museli dodržovat podmínky, které byli součástí přístupové smlouvy (viz výše), museli se aklimatizovat na společnou evropskou legislativu a především museli přijmout, dle svého názoru, diskriminující pravidla financování dojednaná do roku 2013.²⁹ Program SAPARD je nahrazen Operačním programem, který na něj navazuje. Jedná se o podporu zemědělské prvovýroby, zajištění trvale udržitelného rozvoje venkova, ai.³⁰ „ČR využila při čerpání finančních prostředků z EU princip jednotné platby na plochu,“ jejíž podmínkou je samozřejmě evidence zemědělské půdy. Dále pak využívá platby z národních zdrojů (TOP-UP)³¹ Po summitu Světové obchodní organizace v prosinci 2005 požádali její zástupci EU o zrušení exportních dotací do roku 2013, které jsou v rozporu se světovým liberálním trhem.³²

Přístup ve stylu „za vším odkaz“ je navíc problematický pro obsah práce. Většinou znamená, že pisatel chce sdělit dlouhou řadu faktů, aniž by je nějakým způsobem vysvětlil či s nimi pracoval, což samozřejmě není v souladu s obecnými cíli písemných prací. Typickou ukázkou je druhý příklad. Čtenář se dozví množství údajů (pracovně mnou nazývané „výkřiky do tmy“), které na sebe nenavazují a nepřispívají k celkovému cíli textu, pokud ten vůbec existuje. Čtenář si proto bez širších souvislostí a analýzy dokáže všechna fakta zapamatovat pouze velmi obtížně.

Zdůrazňuji ale: **Tento bod vás nemá odrážet od citování** a nejde se na něj ani vymlouvat, kdybyste byli obviněni z plagiarismu. **V případě, že si nejste jisti, zda odkaz zařadit nebo ne, vždy zvolte uvedení odkazu.** Je to otázka citu, jsem však přesvědčen, že ony nuance univerzitní student dokáže rozlišit.

8.7 Problematika „koláže“

Pro začínající autory, zvláště ty neznalé tématu, o kterém mají psát, je velkou hrozbou již několikrát diskutované přílišné ovlivnění zdroji, které pisatel nedokáže objektivně a kriticky zpracovat a využít. Jeden z výsledků, který to může mít, je naznačený v ukázce, nazývám ho pracovně koláž. Spočívá v tom, že **autor převede myšlenku ze zdroje do jednoho odstavce textu a nakonec pasáže uvede odkaz.** V dalším odstavci udělá to samé. Práce je pak složená z odstavců, na jejichž konci je vždy citace zdroje. Problém je, že pisatel na nit (text práce) nasazuje jednotlivé korálky (odstavce), aniž ty by na sebe vždy navazovaly a tvořily dokonalý náhrdelník (vyústění práce). Cílem pisatele není dobrat se odpovědi zpracováním a analýzou informací, ale poskládat za sebe údaje ze zdrojů tak, aby to bylo co nejméně časově náročně a nemusel u toho moc uvažovat, přitom ale nemohl být obviněn z plagiarismu.

8

měl za cíl podporovat ekonomické a sociální transformační procesy, usnadnit kandidátským zemím přechod do společného zemědělství a připravit tyto země žádající o vstup do EU na co nejefektivnější využívání výhod vyplývajících z členství.¹²

3.3 Program SAPARD v České republice

Odpovědnost za přípravu programu SAPARD převzalo v ČR Ministerstvo zemědělství (MŽem) a Ministerstvo pro místní rozvoj (MMR). Tyto dvě ministerstva rozhodla, že zdroje budou využity v poměru 2:1 (zemědělství : rozvoj venkova).¹³

„Plán byl schválen Nařízením Komise C(2000) 3105 final dne 26. října 2000 jako Program rozvoje zemědělství a venkova České republiky v souladu s článkem 4 odst. 5 Nařízení Rady (ES) č. 1268/1999. Česká verze přijatého plánu byla společně se stanoviskem Ministerstva životního prostředí předložena Vládě ČR v prosinci 2000. Plán byl schválen 7. března 2001 rozhodnutím č. 218/2001.“¹⁴

V současnosti Česká republika vyjednala, oproti konkurenci ostatních členských států EU, jeden z největších nárůstů dotací zejména pro sféru rozvoje venkova, hlavně díky účinnému čerpání prostředků z výše zmíněného předvstupního programu SAPARD.¹⁵

mu. Je zřejmé, že při takové strategii není většinou využita kategorie obecně známých informací, rovněž rozlišování mezi přímými a nepřímými citacemi neplní účel, podívejte se na nelogické zařazení přímé citace v ukázce. Zcela chybí analýza nebo vlastní pohled na problém. Jedná se v konečném důsledku o soubor výpisků svého druhu (s odkazy), které jsou řazeny za sebe tu s větší, tu s menší logikou. U takové práce možná nedochází k plagiariismu, ale svým obsahem neplní hlavní účel, tedy odpovídat na vymezenou otázku (neřeší problém).

9 REFERÁTY A PREZENTACE

Psaní písemných prací je jen jednou z několika povinností spojených se studiem, které na vás na vysoké škole čekají. Moderní výukové metody se snaží o co nejširší aktivní zapojení studentů do výuky, aby nebyli pouze nekritickými příjemci učitelem sdělovaných informací. Ideální příležitostí pro to jsou semináře. Těch se účastní menší počet studentů, ideálně do 30 osob, kteří mají možnost se individuálně vyjádřit k probírané tematice. Klasickými nástroji pro naplnění uvedeného cíle jsou moderátorem (vyučujícím) řízené diskuze, řešení modelových situací, práce s texty a jejich interpretace nebo referáty. Poslední prvek bude blíže představen v této kapitole.

9.1 Co je referát a jaké má cíle

Referát je do značné míry možné přirovnat k přednášce, základní rozdíl je samozřejmě v tom, že za jeho přípravu a přednes neodpovídá vyučující, ale student (případně skupina studentů). Další odlišností je délka: přednáška obvykle trvá 60–90 minut, referát by neměl přesahovat 30 minut, delší doba jde za rámec požadavků, které je možné klást nejen na referujícího, ale i na posluchače, neboť student má přeci jen menší zkušenosti s přednášením než pedagog.

Rozdíly mezi přednáškou a referátem ale nejsou pouze v osobě vykonavatele a délce, odlišnosti **jsou hlubšího rázu a týkají se také cílů obou útvarů**. Účelem přednášky je poskytnout studentům znalosti, které vyučující považuje za klíčové, potažmo vysvětlení obtížnějších záležitostí nebo novinek, které nezachycují učebnice. Referáty by naopak měly pokrývat látku, která je spíše doplňujícího charakteru, zejména však z nich nětěží pouze posluchači, ale též referující sám. Ten totiž při přípravě a přednesu referátu zapojuje většinu schopností, které jsou klíčové pro jeho další kariéru. **Cíle referátů jsou následující:**

Pro prezentujícího:

- vyhledání a zpracování informací: zde je úkol podobný jako u písemných prací, odlišnosti jsou sděleny dále,
- příprava podpůrných pomůcek: v dnešní době je obvyklé ústní přednes doplnit o nástroje jako je hand-out nebo prezentace,
- jasné a přitom stručné vyjádření důležitých bodů problematiky,
- naučit se vystupovat před publikem.

Veškeré předešlé prvky budete uplatňovat v zaměstnání velmi často, na mnoha pozicích se bude jednat o hlavní náplň vaší činnosti. Už při osobních pohovorech při žádostech o práci poznáte, jak je důležité umět se prodat. Referáty jsou ideální příležitostí pro přípravu na takové události a zbavení se ostychu. Až v druhém plánu jsou referáty orientované na vaše kolegy, pak plní následující cíle:

Pro posluchače:

- obdržení informací srozumitelnou a pokud možno zábavnou formou,
- zapamatování si hlavních informací spojených s obsahem referátu,
- zapojení se do případné diskuze navazující po referátu, kladení otázek referujícímu,
- vzbuzení zájmu o téma, studium dalších zdrojů o něm.

Z výše uvedených bodů **plynou určité shodné rysy s psaním písemných prací. Daleko výraznější jsou ale odlišnosti.** Zatímco hlavním výsledkem tvůrčího psaní je text, který má být originálním zpracováním vybrané otázky pro případné ochotné čtenáře, **konečným produktem referátu je ústní přednes, pomocí kterého máte publiku sdělit klíčové informace o tématu,** a to pokud možno srozumitelnou a zábavnou formou. Uvědomte si totiž, že zatímco rozhodnutí přečíst určitý text je dobrovolné a práci lze kdykoliv bez následků odložit, referát jsou nuceny vyslechnout všechny osoby účastnící se výuky, které případný nezájem dají skrytě či otevřeně najevo.

9.2 Příprava referátu

Přípravě referátu je třeba věnovat náležitou pozornost. Zní to jako klišé, ale zatímco špatně napsanou práci vám „pouze“ vrátí vyučující, důsledky nevhodně připraveného referátu se projeví v „přímém přenosu“ před několika desítkami spolužáků, kteří vás dobře znají a s nimiž trávíte mnoho času. Mnoho lidí se domnívá, že pro úspěch referátu je klíčový faktor kvality ústního projevu přednášejícího, že osoby s chybějícím charisma nikdy nebudou při referátech přesvědčivé. Pravda to je pouze částečná, z vlastní zkušenosti vím, že **ani sebelepší řečník není schopen zamaskovat nedostatek znalostí o tématu, naopak dobře připravený referující dokáže při zachování pár základních zásad předvést solidní výsledek,** aniž by nutně musel ovládat masy jako Barack Obama.⁷⁶⁾

⁷⁶⁾ Krásným příkladem z dubna 2009 je široce medializovaný případ vystoupení zástupkyně Strany zelených Kateřiny Jacques v pořadu Jana Krause „Uvolněte se prosím“.

Východiskem pro referát je jednoduché pravidlo: musíte přednášenému tématu rozumět a vědět, o čem hovoříte. Pokud tuto podmínku nesplníte, obvykle vyústí referát v katastrofu. Nikdo není schopen předat informaci posluchačům, jestliže ji sám nepochopil. Nestačí mít pouze na papíře formálně dokonale připravený text. Představte si, že by vás učila vařit osoba, která nikdy nebyla v kuchyni. Mohla by znát ty nejlepší recepty šéfkuchaře nazpaměť, ale jen obtížně byste vytvořili stravitelný pokrm. Při referátu je takovou cestou k nestravitelnosti obvyčejně první otázka vyučujícího nebo z obecnstva požadující vysvětlit problém A či B. Nikdy nedokážete mít předem připravenou odpověď na všechny možné otázky a improvizace bez pochopení tématu vždy působí křečovitě.

Zdroje informací pro referát budou ve většině případů analogické k těm, které byste využili při psaní práce na stejné téma. **Jelikož ale primárním cílem referátu je sdělení informace, nikoliv originalita, neplatňují se zcela pravidla pro boj s plagiářem.⁷⁷⁾ Používáte jednoduše zdroje, které jsou pro referát nejvhodnější a nemusíte dodržovat pravidla o počtu zdrojů ani povolené míře citování z nich.** Jestliže například budete mít téma, u kterého zjistíte, že jeden ze zdrojů naprosto perfektně vystihuje váš záměr, pak není na závadu, jestliže 90 % referátu bude založeno na tomto jednom zdroji. Předchozí argumentace však stále předpokládá důkladně předchozí vyhledání zdrojů a jejich analýzu, neznamená to úplné spolehnout se na první publikaci, která se vám dostane do ruky. To byste asi těžší poznali, že se jedná o zdroj nejlepší.

Téma je obvykle určeno předem vyučujícím a více či méně determinuje obsah referátu. Pokud témata referátů jsou obsahem zkoušky či jsou jinak důležitá pro výuku, může pedagog například v sylabu předmětu též přiřadit k referátům doporučenou literaturu, ze které by měl referující vycházet. Tu je poté vhodné použít, zároveň vám nepochybně nikdo nebude bránit čerpat rovněž z dalších zdrojů, které si vyhledáte. Zvláště pokud je téma širší či si nejste zcela jisti požadovaným obsahem, doporučuji se vyučujícího zeptat, co by si zhruba v referátu představoval. Vždy byste ale měli mít určitý prostor pro

Jacques přiznala, že si sice připravila taktiku, jak nejlépe působit na veřejnost, ale přitom poté nedokázala odpovědět na jednoduchou otázku „co je to biomasa“. Následky byly tragické, více viz *Slovník Kateřiny Jacques: vláda blafla. Biomasa v něm ale chybí* [online]. idnes.cz, 5. dubna 2009 [cit. 10. května 2009]. Dostupné na <http://revue.idnes.cz/slovník-kateriny-jacques-vlada-blafla-biomasa-v-nem-ale-chybi-p5c-lidicky.asp?c=A090404_230750_lidicky_ved>.

⁷⁷⁾ V této části knihy již jistě sami chápete, že je neakceptovatelné převzít již vypracovaný referát z internetu nebo od svého kolegy. Zaprvé to je plagiářství i u referátu, zadruhé pak většinou nenaplníte cíle referátu, neboť nebudete přednášenému tématu rozumět.

vlastní invenci a uplatnění osobních představ o zpracování tématu, nejste jen hlásnou troubou vedoucího semináře.

Pro vyhledání, získání a zpracování potřebných materiálů je již vymyšlení základního rámce referátu jednoduchým úkolem. Chybu neuděláte, pokud si vytvoříte podrobnější osnovu. Vždy ale uvažujte o jednotlivých částech referátu jako hlavních myšlenkách, bodech, nepojímejte referát jako souvislý text složený z na sebe navazujících vět a souvětí. **Nedoporučuji** proto **vypracovávat referát jako písemnou práci**, lepší je vypisovat důležité informace ze zdrojů, k nim si přepisovat citace pro usnadnění pozdějšího možného dohledávání a pak vše uspořádat v bodech. Konečný podklad pro referát pak ideálně velmi připomíná prezentaci nebo handout (viz dále).

Velkým nebezpečím pro každý ústní projev je nedodržení časového limitu. Tento nešvar je typický snad pro každou vědeckou konferenci, dochází pak k pravidelnému zpoždění a zažil jsem případy, kdy význační profesori místo předepsaných 15 minut hovořili klidně hodinu. Nemusím snad dodávat, že se to bez ohledu na úctu k přednášejícím nesetkalo s pochopením publika. Pro nezkušené studenty je odhad časového rozvrhu jistě složitější a následky jeho nedodržení závažnější, protože výuka má pevně daný rozsah. **Základní rada zní** (pokolikáté už?), **že umírněnost je v tomto případě nejlepší volbou.** Studenti se obvykle ve snaze ukázat své schopnosti pokouší zahrnout do referátu všechno, co se tématu týká, to ale je špatná strategie. **Nikdy jsem nezažil, že by někdo nevyplnil čas, který mu byl vyhrazen, mnohokrát již** (téměř vždy), **že s uplynutím času byl referující v půlce.** Za 15 minut jste nahlas schopni přečíst kolem tří stránek textu, přitom referát nikdy nebudete číst, ale pronášet volnou mluvou (viz dále), což trvá ještě déle než čtení. Pro referát vymezený 15 minutami lze proto doporučit za podklad jeden list A4, na kterém nebudete mít více než 20 hlavních myšlenek (bodů).

Při formulování obsahu referátu se vžijte do role posluchače a zamyslete se, co byste se sami chtěli dozvědět a jak. **Jisté skutečnosti není vůbec vhodné v ústním projevu sdělovat**, příkladem jsou baterie údajů jako jsou chronologická data. Zkuste si cvičně ústně přednést výčty obsažené na obrázcích 22 a 23.

Ne že by to bylo nemožné, myslíte ale, že si tolik faktických údajů některý z posluchačů zapamatuje? Spíše jen přečtete, co je na slidu, nebo vyzvete obecenstvo, aby si to nastudovalo samo. Nešťastné je rovněž zahlcení referátu skutečnostmi, které nejsou obecně známé, nejsou dány do souvislostí a přitom nemají větší význam. Jedná se například o názvy různých programů nebo iniciativ, soupisy legislativních aktů nebo hromady jmen. **Klíčové je srozumitelně vysvětlit důležité body prezentace a u těch se klidně zastavit podrobněji.**

Klíčové okamžiky konfliktu

- **4. ledna:** Diplomatická mise Evropské unie vedená českým ministrem zahraničí Karlem Schwarzenbergem.
- **6. ledna:** Evropským diplomatům se podařilo v Izraeli dojednat otevření hraničních přechodů s Gazou- humanitární pomoc.
- **8. ledna:** Rada Bezpečnosti OSN přijímá rezoluci o okamžitém ukončení bojů v Gaze. USA se zdrží hlasování. Agentura OSN pro uprchlíky UNRWA, která je hlavním zprostředkovatelem humanitární pomoci v Gaze, pozastavuje své působení v oblasti poté, co střela z izraelského tanku zabila jednoho z jejich řidičů.
- **9. ledna 2009:** Izraelský premiér Ehud Olmert odmítá rezoluci OSN, oznamuje, že armáda bude dál bránit Izraelce před nekončícími útoky z palestinské strany.
- **14. ledna 2009:** V Egyptě jedná delegace hnutí Hamás. Egyptský návrh na příměří ale odmítá.
- **15. ledna 2009:** Izraelská armáda zahajuje nejrozsáhlejší útok za celé tři týdny.
- **17. ledna 2009:** Izrael vyhláší jednostranné příměří. Hamás ale tvrdí, že válka pokračuje.
- **20. ledna 2009:** Generální tajemník OSN Pan Ki-mun navštívil Gazu. Odsoudil jak izraelský útok, tak palbu Hamásu na Izrael.

Obrázek 22: Ukázka zařazení pro prezentaci nevhodných dat č. 1

Indie

Společné summity

- na základě dohody o spolupráci z roku 1994
- 2000, Lisabon (ochrana lidských práv, boj proti terorismu, politický dialog, obchodní záležitosti)
- 2001, Dillí (světový mír, bezpečnost, boj proti terorismu)
- 2002, Kodaň (mj. společný postoj k aktuálním otázkám – Afghánistán, Srí-Lanka, Izrael a Palestina)
- 2003, Dillí (Agenda for Action – mnohamilionová pomoc ze strany EU do oblasti vzdělání, podpory investic a prevence přírodních katastrof)

Obrázek 23: Ukázka zařazení pro prezentaci nevhodných dat č. 2

Příklad:

V předmětu Evropské právo má student za úkol připravit si referát o rozsudku Soudního dvora Costa (rozsudek ze dne 15. července 1964, *Costa v ENEL*, 6/64, Recueil, s. 1141) na zhruba 15 minut. Josef ze skupiny A se rozhodne podrobně vysvětlovat skutkový stav. Posluchači přestanou vnímat Josefův přednes, jakmile uslyší „Sněmovna a pak i Senát schválily 12. května 1962 zákon č. 1232/62 Sb. o nucené privatizaci koncernu ENEL, kterým bylo znárodněno 61 % akcií firmy, včetně 12 akcií v hodnotě 100 lir pana Costy, bytem Via Nuova 12, Milán“ atd., což mu zabere 10 minut. Tyto okolnosti přitom nemají naprosto žádnou souvislost se zásadou přednosti evropského práva před právem vnitrostátním, kterou v rozsudku Soudní dvůr poprvé dovodil. Pavel ze skupiny B vysvětlí skutkový stav ve 20 vteřinách (slovy „skutkový stav nemá žádnou relevanci pro význam rozsudku“) a pak se věnuje důvodům, na jejichž základě Soudní dvůr přelomovou zásadu přednosti dovodil a jaká byla reakce členských států a především národních soudů na danou doktrínu. Asi je zřejmé, která skupina si odnese potřebné informace pro své další studium a která se dozví bezcenné údaje typu bydliště pana Costy před 45 lety. Znamená to samozřejmě, že musíte téma pochopit, nejen převyprávět souhrn bezcenných faktů.

9.3 Nástroje použitelné pro zlepšení průběhu referátu

Referát je možné odpřednášet s pomocí podkladového papíru, někteří obzvláště nadaní jedinci perfektně seznámení s tématem nepotřebují ani to a mluví zcela „z patra“. **Dnes je však naprosto běžné podporovat ústní projevy nástroji, které napomohou lepšímu vnímání referátu zejména ze strany posluchačů, svůj význam mají ovšem i pro referujícího.**

9.3.1 Prezentace

Projekce v počítačovém programu (nejčastěji Microsoft Powerpoint) připravené prezentace je v současnosti nedílnou součástí každého referátu, který je delší než 10 až 15 minut. **Prezentace vám umožní lépe představit hlavní body argumentace, dovolí referát doplnit o vizuální informace, udržíte pomocí ní déle pozornost publika a také poskytuje osnovu samotnému referujícímu.** Pro plné využití potenciálu prezentace je nutné dodržet určitá pravidla, jinak je zbytečná nebo vám připraví spíše horké chvílky.

V prezentaci uvádějte jen několikáslovné shrnutí jednotlivých myšlenek, nikoliv celé věty či dokonce odstavce. Příkladem druhého budiž ukázka následujícího slidu (jednoho políčka prezentace) na obrázku 24.

Obrázek 24: Přílišná podrobnost slidu v prezentaci

Pro posluchače, pokud vůbec dokáží malá písmena rozluštit, není jednoduché číst na dálku mnoha metrů několikařádkové texty, ve slidu se ztratí. Referující volí v tomto případě dané řešení z důvodu své nejistoty, raději do prezentace umístí vše, co chce říct, a následně text čte. Výsledkem je závěr publika, že vůbec nemusí věnovat ústnímu projevu pozornost. Druhým extrémem je přílišná stručnost, pak je prezentace poněkud zbytečná. Nejlepší volbou je jako obvykle zlatá střední cesta, naznačená na obrázku 25. Obecenstvo vždy ví, v jaké fázi výkladu se nacházíte, vy ale máte možnost jednotlivé body podrobněji ústně rozvést.

Přidání vizuálních prvků jako jsou obrázky, tabulky, grafy nebo schémata obzvláštní každý referát, učiní ho nejen zábavnější, ale často vám umožní vysvětlit určitou věc rychleji a přesněji. Ne nadarmo se říká, že vhodný obrázek nahradí tisíc slov. Ostatně ústně vysvětlit například graf, aniž by ho posluchači měli před sebou, je nadlidský úkol. I zde je ale potřebné zachovat jednoduché zásady. Především **všechny prvky musí být čitelné,** přes pokrok techniky není obraz projektoru vždy jasný, má daleko menší ostrost i rozlišení než počítačový monitor, zohledněte možné nepříznivé světelné podmínky

Obrázek 25: Vyvážená podoba slidu v prezentaci

(slunce) a již zmíněný několikametrový odstup publika. Nepůsobí dobře, když vaše prezentace bude záviset na zobrazení detailu, který jste byli schopni vidět pouze vy při přípravě prezentace. **Vizuální data musí být rovněž účelná.** Slouží k názornému sdělení informace, každému musí být okamžitě jasné, co jejich uvedením sledujete. Nedává smysl zahrnout tabulku o mnoha sloupcích a řádcích, kterou budete nuceni pět minut objasňovat. Lepší volbou bude udělat z tabulky graf, který vám dovolí jednoduše naznačit poměry mezi veličinami či určitý trend. Do seriózní prezentace nepatří ani rádobyhumorné obrázky nebo vtipy nijak nesouvisející s tématem.

Požadavek na jednoduchost a snadnou čitelnost platí obecně pro celou prezentaci. Počítejte vždy s nejhoršími možnými podmínkami. Powerpoint nabízí množství variant podkladů slidů, fialové písmo na modrém pozadí asi nebude nejhodnější volbou. Domnívám se, že klasickou kombinaci bílého podkladu a černého písma dosud nic nepřekonalo (obrázek 25). Zcela mimo je snaha text vkládat na podklad tvořený obrázkem nebo fotografií. Podobná střídmost platí pro různé přechody mezi slidy, použití zvuků a jiné vymoženosti. Jestliže jednou část textu přiletí zleva, druhá se objeví pomalu

s efektem šachovnice a při změně slidu zakokrhá kohout, tak to sdělení informace neprospěje. Naopak to od ní odvádí pozornost. **Soustředte se na obsah prezentace**, ne na využití celé nabídky programu. **V jednoduchosti je krása.**

V neposlední řadě je třeba připomenout omezený časový rozměr referátu, který má dopady též pro prezentace. Studenti se opět snaží být důkladní a běžně tvoří prezentace o délce přes 30 slidů. Výsledkem je buď překročení časového limitu, nebo přeskákání mnoha slidů bez jejich zahrnutí do výkladu. To samozřejmě nepůsobí dobře a navíc děláte zbytečnou práci. I pokud dodržíte výše vymezené podmínky pro vytváření prezentace, **na každý ze slidů budete potřebovat minimálně kolem tří minut.** Jednoduchou matematiku zvládne každý, jedná se ale pouze o doporučení a záleží na tématu referátu, vašich verbálních schopnostech, rozvržení a hutnosti slidů a mnoha dalších faktorech. Zvláště začátečníkům zbývá jediná metoda, jak zjistit pravděpodobnou délku prezentace, potažmo referátu samotného, totiž vyzkoušet si přednes doma nanečisto. Je to jednoduchý, přesto velmi účinný způsob, zohledněte však nervozitu způsobenou přítomností většího počtu lidí při ostré prezentaci, „na ostro“ budete potřebovat více času než při zkoušce.

9.3.2 Handout

Handout je podrobnější osnova referátu vytištěná na jednom papíře velikosti A4, obyčejně je výhodné umístit na daný formát dvě strany velikosti A5 (obrázek 26). Důvodem pro tento postup je snadnost kopírování a snížení nákladů při zvýšení objemu obsažených informací. **Před ústním přednesem rozdáte nakopírované handouty svým kolegům.** Ti tak mají základní rámec referátu přímo před sebou, nejsou nuceni věnovat veškeré úsilí zápisu poznámek a mohou se soustředit na váš výklad. Jestliže je zaujme něco, co v handoutu není, jednoduše si to poznamenají na příslušné místo výkladu na papíře.

Při tvorbě handoutu udržujte potřebný kompromis mezi přílišnou detailností, kdy handout připomíná spíše seminární práci, a přehnanou stručností reprezentovanou pouze několika nadpisy. Vždy text uvádějte v bodech, ne příliš rozvinutých větách nebo odstavcích. Logika zaplnění handoutu odpovídá prezentaci, pokud vytváříte i tu, je možné přenést jednotlivé body ze slidů do handoutu. Zahrnout lze též klíčové vizuální informace jako grafy nebo tabulky. Součástí handoutu je vždy seznam literatury, ze které jste při tvorbě referátu vycházeli (ne již odkazy na jednotlivé myšlenky), dobré je pro pozdější identifikaci uvést jméno referujícího, datum a předmět, v jehož rámci byl referát přednesen. Více napoví ukázka.

9.4 Přednes referátu

Všechny předchozí rady směřují k jednomu společnému jmenovateli. **Referát nikdy nečtěte! Psaný text a mluvené slovo jsou vzájemně nesouladné, ať se to týká stavby vět, jejich délky nebo použitého výraziva.** Jiná je dikce řečníka a jeho interakce s publikem. Čtený referát obvykle vypadá tak, že přednášející má zabořené oči do papíru a monotónním hlasem odříkává dlouhé a komplikované věty. Posluchači se při takovém „výkonu“ ukládají ke spánku či jiné pro ně v tu chvíli užitečné činnosti. Proto je zcela nezbytné, abyste se v přednesu orientovali jen podle bodů (na prezentaci, v handoutu, v poznámkách) a ty vlastními slovy podrobněji rozebírali.

Když se rozhodnete využít prezentaci, pamatujte na Murphyho zákony a ujistěte se, že bude k dispozici funkční technické vybavení. Je v dané místnosti projektor a počítač? Mám mít prezentaci na CD-ROM, flash disku, vlastním notebooku? Pokud někde jste poprvé, vše je nejlepší vyzkoušet dopředu a mít už celou věc přichystanou, abyste jen předstoupili, přepli v počítači na prezentaci a začali. Technika je zrádná a není nic horšího, než ze svých přidělených 20 minut deset z nich bavit publikum trapnými scénkami s kabely a ovladači. Nejenže si nabouráte časový plán, ale několikanásobně stoupne i vaše nervozita. Dejte si pozor na programové vybavení, prezentace uložená v novější verzi Powerpointu (například 2007) není zpětně kompatibilní s dřívějšími verzemi (například 2003), takže pokud bude v počítači starší program, máte smůlu. Východiskem je uložit v novém programu prezentaci ve verzi starší (volba Uložit jako a vybrat správnou verzi).

Často se doporučuje začít ústní projev nějakým odlehčením nebo vtipem, abyste získali pozornost publika a vytvořili si s ním pozitivní vztah. Takový krok se dnes bere skoro jako samozřejmost, takže trochu ztrácí význam. Navíc mnohdy snaha o vtip za každou cenu nevyzní přesvědčivě, uchylujte se k ní jen v případě, že máte něco bezprostředního či přímo souvisejícího s tématem. Nemusí to vždy být zábavná poznámka, jeden z nejlepších úvodů referátu, který jsem zažil, začal tím, že prezentující mající za úkol představit banánový režim EU rozdál posluchačům k svačině banány pocházející ze zemí ACP (uskupení Afrika-Karibik-Pacifik). Jestliže žádný obdobně přirozený nápad nemáte, do ničeho se nenuťte a klidně se po úvodních poznámkách (představení) pusťte rovnou do výkladu.

V průběhu výkladu udržujte s publikem oční kontakt, nedívejte se pouze do poznámek nebo na prezentaci. Měňte tón hlasu, upozorněte na důležité informace, proložte výklad otázkami, ať již řečnickými, nebo zaměřenými do obecnosti. **Nespěchejte, předchozí příprava by vám měla zaručit dodržení časového limitu i bez toho.** Kdybyste se náhodou dostali pod časo-

vý tlak, není dobrou strategií výklad zrychlit a snažit se pokrýt vše, co jste si připravili, v omezeném zbývajícím časovém úseku. Lepší volbou je vybrat ze zbytku výkladu klíčové informace a na ty se soustředit.

Na závěr referátu si nechte trochu volného času a ve 30 vteřinách shrňte hlavní myšlenku referátu neboli to, co pokládáte za nutné, aby si posluchači zapamatovali. V případě, že je pro to prostor nebo se to od vás očekává, připravte si několik otázek k diskusi, na kterých otestujete nabyté znalosti posluchačů. Můžete také uvést, ze kterých zdrojů jste čerpali, charakterizovat je a případně zájemce o více informací na ně odkázat. Slušností je samozřejmě poděkovat za pozornost.

10 CÍTÍTE SE PŘIPRAVENI NA PSANÍ?

Pravděpodobně si v tuto chvíli myslíte, že nikdy nedokážete napsat ani řádek té nejjednodušší seminární práce. Nepochybně ale panice. Znovu shrnuji již mnohokrát vyslovené klíčové body:

- Napsání každé práce chce čas, snaha o rychlé řešení vždy vede k neúspěchu.
- Klíčové je mít správné zdroje, najděte je a využijte, nikdy zdroje nemohou řídit vás a váš text.
- Analyzujte a promyslete zadané téma, soustřeďte se pouze na něj.
- Čtete, piště, čtete, piště: jen tak se naučíte psát dobré, analyticky i informativně hodnotné písemné texty.

Popsané věci potřebují stejně jako například jízda na kole naučit a vyzkoušet v praxi, výhodou je, že je pak již nikdy nezapomenete a při jejich používání nad nimi nebudete vůbec přemýšlet. Pokud víte, co chcete napsat, jak to napsat a kde sehnat příslušné materiály, bude pro vás psaní snadné a snad i zábavné.

11 CITOVANÁ LITERATURA

11.1 Zahrnutá v textu

- BARTOŇ, Michal. Zdroje informací o právu. In TOMOSZKOVÁ, Veronika, TOMOSZEK, Maxim (eds). *Kurz právnických dovedností*. Olomouc: Iuridica Olomucensis, 2008, s. 128–177.
- BRANDEJS, Michal a kol. *Národní registr VŠKP a systém na odhalování plagiátů* [online]. Inforum, 2008 [cit. 14. května 2009]. Dostupné na <<http://www.inforum.cz/pdf/2008/brandejs-michal-cze.pdf>>.
- BŘÍZA, Petr. *Plagiátorství, fušeřina a česká akademie: neveselý příběh z oblasti mps.* [online]. Jiné právo, 19. květen 2008 [cit. 4. května 2009]. Dostupné na <<http://jinepravo.blogspot.com/2008/05/plagistorstv-fueina-esk-akademie-nevesel.html>>.
- ČERNÁ, Marie a kol. *Kauza Budil* [online]. Biograf, nedatováno [cit. 4. května 2009]. Dostupné na <<http://www.biograf.org/budil/wikka.php?wakka=KauzaBudil>>.
- ČSN ISO 690. *Bibliografické citace: obsah, forma a struktura*. Praha: Český normalizační institut, 1996.
- DVOŘÁK, Zdeněk. *Zlínského děkana usvědčili z plagiátorství, titul mu ale zůstane* [online]. idnes.cz, 9. července 2008 [cit. 4. května 2009]. Dostupné na <http://zpravy.idnes.cz/zlinskeho-dekana-usvedcili-z-plagiatorstvi-titul-mu-ale-zustane-phi-/studium.asp?c=A080709_085836_studium_bar>.
- KAISEROVÁ, Ida. *Pro trochu zlé krve* [online]. Biograf, nedatováno [cit. 4. května 2009]. Dostupné na <<http://www.biograf.org/budil/wikka.php?wakka=KauzaPavera>>.
- Nález Pl. ÚS 77/06 ze dne 15. února 2007 (37/2007 Sb., SbNU 30/44).
- NĚMEČEK, Tomáš. *Kdo chce opisovat, musí být aspoň právník* [online]. iHNed.cz, 19. září 2007 [cit. 4. května 2009]. Dostupné na <http://domaci.ihned.cz/c3-22052440-002500_d-kdo-chce-opisovat-musi-byt-aspon-pravnik>.
- SCHEFFEL, David. *Minulost a budoucnost antropologie ve střední a východní Evropě: poznámky k vizi Chrise Hanna*. *Sociologický časopis*, 2007, roč. 43, č. 1, s. 183–186.
- SLEZÁKOVÁ, Ludmila. *Jak pracovat s elektronickými informačními zdroji přístupnými na Univerzitě Palackého v Olomouci se zaměřením na spo-*

- lečenskovědní a humanitní databáze. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. 63 s. ISBN 80-244-1309-4.
- Slovník Kateřiny Jacques: vláda blafla. Biomasa v něm ale chybí [online]. idnes.cz, 5. dubna 2009 [cit. 10. května 2009]. Dostupné na <http://revue.idnes.cz/slovník-kateriny-jacques-vlada-blafla-biomasa-v-nem-ale-chybi-p5c-/lidicky.asp?c=A090404_230750_lidicky_ved>.
- Soudce, který opisoval cizí texty, nebude potrestán [online]. Novinky.cz, 30. října 2008 [cit. 4. května 2009]. Dostupné na <<http://www.novinky.cz/krimi/153127-soudce-ktery-opisoval-cizi-texty-nebude-potrestan.html>>.
- ŠANDEROVÁ, Jadviga. *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách*. Praha: Slon, 2006. 209 s. ISBN 80-86429-40-7.
- ŠÍDLOVÁ, Marie. *Děkan Světlik: Útok na mne je vykonstruovaný proces* [online]. Zlínský deník, 1. dubna 2008 [cit. 4. května 2009]. Dostupné na <http://zlinsky.denik.cz/zpravy_region/dekan-svetlik-je-obvinen-z-podvodu-opsal-prace.html>.
- WINTEROVÁ, Alena, HLAVSA, Petr, ZOULÍK, František. Český civilní proces (recenze). *Právní rozhledy*, 1997, roč. 6, č. 11, s. 581–585.
- Základní instrukce pro správné psaní písemných prací*. Olomouc: Katedra politologie a evropských studií FF UP, nedatováno.
- Zákon č. 120/2000 Sb., autorský zákon, ve znění pozdějších předpisů.

11.2 Zahrnutá v příkladech

- BEST, Edward. The Treaty of Nice: Not Beautiful but It'll Do. *Eipascope*, 2001, roč. 5, č. 1, s. 1–8.
- CLARK, Alan. *Diaries*. London: Phoenix, 1993. 416 s. ISBN 978-0-2978-13521.
- GERBET, Pierre. *Budování Evropy*. Praha: Karolinum, 2004. 452 s. ISBN 80-246-0111-7.
- MARŠÁLKOVÁ, Zuzana. Jak daleko sahá omezení pravomocí orgánů ČR po vstupu do EU ve světle nálezu Ústavního soudu ve věci cukerných kvót? *Právní rozhledy*, 2006, roč. 15, č. 15, s. 553–561.
- VAN GRINSVEN, Peter. The European Council under Construction. *Discussion Papers in Diplomacy*, 2003, č. 88, s. 1–30.

Uvedeny jsou, jako forma poděkování, jen publikace, které nebyly vymyšlené a které hrály v textu významnější roli.

12 ROZŠIŘUJÍCÍ LITERATURA

12.1 Citování dle norem ČSN ISO 690 a 690-2

- BOLDIS, Petr. *Bibliografické citace dokumentů podle ISO 690 a ISO 690-2* [online]. 2001, aktualizováno 11. listopadu. 2004 [cit. 28. května 2009]. Dostupné na <<http://www.boldis.cz/citace/citace.html>>.
- BRATKOVÁ, Eva. *Bibliografické odkazy pro seznamy a citace* [online]. 6. listopadu 1996, aktualizováno 11. března 2009 [cit. 28. května 2009]. Dostupné na <<http://www1.cuni.cz/~brt/bibref/bibref.html>>.
- TKAČÍKOVÁ, Daniela. *JAK zpracovávat bibliografické citace* [online]. 1998, aktualizováno 21. února 2009 [cit. 28. května 2008]. Dostupné na <<http://www.knihovna.vsb.cz/kurzy/citace/index.html>>.

Ve všech uvedených zdrojích můžete blíže prozkoumat všechna zákoutí uvedených norem, včetně neobvyklých případů zdrojů. Stránky vám nabízejí i možnost vyzkoušet si citování a výukové lekce.

12.2 České knihy o psaní odborných prací

ČMEJRKOVÁ, Světlá a kol. *Jak napsat odborný text*. Praha: Leda, 1999. 255 s. ISBN 80-85927-69-1.

Publikace se zaměřuje na čtenáře, kteří již základy psaní odborných textů ovládají. Pokrývá témata jako význam komunikace ve vědeckém diskurzu nebo vysvětlení jednotlivých částí práce, největší pozornost je ovšem věnována otázce vnitřních logických vazeb textu, jeho dělení a způsobům sdělování informací. Z uvedeného plyne důraz na práci s jazykem a vyjadřování před technickými nebo obecnými prvky. Dílo je to působivé, po mém soudu však je na mnoha místech výklad příliš složitý a teoretický. V praxi jen minimum autorů by bylo schopno dodržovat všechny pravidla a zásady, které publikace uvádí. Kniha odkazuje na množství domácí i zahraniční literatury.

ECO, Umberto. *Jak napsat diplomovou práci*. Olomouc: Votobia, 1997. 271 s. ISBN 80-7198-173-7.

Eco, známý u nás hlavně svým románem *Jméno růže*, působí rovněž jako univerzitní profesor. V roce 1977 napsal pro italské studenty tuto příručku po-

pisující vypracovávání diplomových a jiných rozsáhlejších prací od výběru tématu až po odevzdání. Text vnímající diplomovou práci zároveň z hlediska autora, vedoucího práce i případného čtenáře dokazuje Ecovu genialitu a v některých fázích je nepřekonatelný, na druhou stranu přeci jen nese známky své doby a toho, že nebyl psán pro české prostředí. Publikaci si přečtete, ale vždy berte v úvahu, že v době počítačů a informační ofenzívy už jsou odborné postupy poněkud jiné než před 40 lety.

HOLOUŠOVÁ, Drahomíra, KROBOTOVÁ, Milana. *Diplomové a závěrečné práce*. 2. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. 117 s. ISBN 80-244-1237-3.

Kniha se částečně překrývá s tou, kterou držíte v ruce. Velmi stručně se zabývá postupem při zpracování textu, formálními požadavky na obsah textu, rozsáhleji řeší citační normu. Na rozdíl od mé příručky je ale velká pozornost věnována otázkám pravopisu a stylu (slohu), kdo má s těmito faktory obtíže, najde zde přehledné základy.

MEŠKO, Dušan a kol. *Akademická příručka*. Martin: Vydavatelstvo Osveta, 2006. 481 s. ISBN 80-8063-219-7.

Tato publikace je počinem, který nemá obdoby ani v západních zemích. Autoři se rozhodli pokrýt snad veškeré skutečnosti, se kterými se mohou setkat akademičtí pracovníci při své činnosti, od psaní odborných textů přes impakt faktor až po doporučený obsah zavazadla při návštěvě zahraniční konference. Je zřejmé, že při takovém záměru bylo nutné učinit jisté kompromisy, přesto je většina částí velmi dobrých a zajímavé informace v nich najdou též studenti. Za jednotlivými kapitolami je vždy uveden široký rozsah další doporučené literatury.

ŠANDEROVÁ, Jadwiga. *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách*. Praha: Nakladatelství SLON, 2006. 209 s. ISBN 80-86429-40-7.

Kdybych vám měl doporučit další publikaci, která by mohla dále rozšířit vaše obzory při psaní písemných prací, byla by to s největší pravděpodobností právě tato. Šanderová navrhuje strategie pro efektivní čtení odborných textů, což je klíčová dovednost i pro psaní, mnohokrát jsem zdůrazňoval, že pochopení a zpracování zdrojů se přímo projevuje na kvalitě napsaného textu. Získané poznatky samozřejmě můžete použít rovněž při studiu. V druhé části publikace se autorka zabývá samotným psaním, uvádí několik druhů vědeckých žánrů, neopomíná etické otázky a doporučuje nejlepší taktiku pro zpracování, která je poněkud jiná (nebo spíše jinak podaná) než v této příručce. Pokryty jsou i zásady prezentace.

LIŠKA, Václav. *Zpracování a obhajoba bakalářské a diplomové práce*. Praha: Professional Publishing, 2008. 93 stran. ISBN 978-80-86946-64-1. Stručná publikace, která pokrývá obvyklé záležitosti. Nemusela by snad ani být v tomto seznamu uváděna, kdyby neobsahovala kapitolku o obhajobě diplomové práce, ze které se například dovíte, co si máte vzít na sebe a jak zapůsobit. Víte, že u žen „většina mužů nepovažuje příliš dlouhé nehty za ukázkou krásy a upravenosti?“ (s. 63).

12.3 Publikace zaměřené na metody

Již v úvodu jsem předeslal, že otázka metod nebude v příručce řešena. Metodu bychom mohli přeložit jako přístup k výzkumu, metodologií nazýváme zdůvodnění v práci použitých metod, metodika je soubor zvolených metod. Každý obor používá trochu jiné metody, proto je dosti obtížné činit nějaká zobecnění. Uvědomte si však, že ve světě slovo výzkum znamená něco zcela jiného, než je představa mnoha studentů českých vysokých škol a jejich pojetí „vědy“ v diplomových pracích. To samé se dá prohlásit rovněž o přístupu mnoha pedagogů. V zahraničí je výzkum spojen se získáním originálních dat. Dále nabízené publikace se proto obsáhle věnují tématům jako je definice výzkumného vzorku, tvorbě dotazníků nebo administraci řízených rozhovorů či analýze dat, a to včetně kvantitativních metod s pokročilým využitím statistiky. Většinu z představených publikací využijete jen tehdy, pokud chcete mít skutečně originální a hvězdnou diplomovou práci, zamýšlíte se účastnit různých vysokoškolských odborných činností nebo máte cíl publikovat v odborných periodikách.

DELLA PORTA, Donatella, KEATING Michael (eds). *Approaches and Methodologies in the Social Science: A Pluralist Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. 365 s. ISBN 978-0-521-70966-8.

Jedna z nejnovějších knih na dané téma, která nabízí skutečně široký pohled na problematiku v ostatních dále uvedených publikacích nevidaný. V první části se totiž zabývá filozofií a epistemologií sociálních věd a představuje přístup ke zkoumání pohledem základních teoretických přístupů jako je konstruktivismus, normativní politická teorie nebo teorie her. Druhá část rozebírá tvorbu výzkumných záměrů s pomocí odlišných metod (komparace, případové studie, kvantitativní analýza). Části jsou napsány významnými odborníky z oboru, přesto jsou podány velmi srozumitelnou formou a jsou tudíž přístupné i začátečníkům.

PUNCH, Keith. *Introduction to Social Research: Quantitative and Qualitative Approaches*. 2nd edition. London: Sage, 2005. 320 s. ISBN 0-7619-4417-6.

Komplexní publikace přístupující k metodám z hlediska sociálních věd jako celku. V počátečních kapitolách jsou diskutována základní východiska výzkumu, včetně formulace výzkumných otázek a hypotéz. V dalších částech jsou podrobně představeny všechny fáze výzkumu (rámec výzkumu, sběr dat, analýza dat), a to zvláště pro kvalitativní i kvantitativní metody. Prostor je věnován rovněž možnosti kombinace obou druhů metod.⁷⁸⁾

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 978-80-7367-485-4.

Česká, velmi kvalitní obdoba zahraničních učebnic kvalitativního výzkumu v obecné rovině. Zabývá se druhy kvalitativních přístupů, vytvářením rámců výzkumu, sběrem dat, jejich analýzou, vyhodnocováním i vysvětlením. Opomenuty nejsou ani pomůcky včetně počítačových programů, které vám při zpracování dat mohou pomoci.

PENNIGS, Paul a kol. *Doing Research in Political Science*. 2nd edition. London: Sage, 2006. 324 s. ISBN 1-4129-0377-7.

Jedna z nejpoužívanějších knih při studiu metod v politologii. Soustředí se na dvě hlavní témata: V první části pokrývá problematiku komparace, proč je důležitá a jak se má rozumně využívat. Druhá podrobně diskutuje aplikaci statistických metod na výzkum. Pokryto je kódování dat, deskriptivní statistika i pokročilejší druhy matematické analýzy. Kniha obsahuje třetí část, ve které je předchozí teorie aplikována na třech obecných politických faktorech (jak nastávají problémy, jak se činí rozhodnutí, jak jsou problémy řešeny). Publikace odpovídá tomu, jak je v současnosti politologie v západních zemích pojímána, pro české prostředí jsou zvláště některé části, odvážím se tvrdit, trochu nad horní hranicí zdejšího stavu oboru.

⁷⁸⁾ Od stejného autora vyšly i česky psané knihy, konkrétně PUNCH, Keith. *Úspěšný návrh výzkumu*. Praha: Portál, 2008. 232 s. ISBN 978-80-7367-468-7 a PUNCH, Keith. *Základy kvantitativního šetření*. Praha: Portál, 2008. 152 s. ISBN 978-80-7367-381-9. Příznám se, že jsem obě publikace ještě neměl v ruce, takže nemohu přesně jejich obsah popsat. Domnívám se však, že budou obě velmi vhodné pro objevování tajů kvalitativního (první kniha) a kvantitativního (částečně první, ale zejména druhá kniha) výzkumu.

DRULÁK, Petr a kol. *Jak zkoumat politiku*. Praha: Portál, 2008. 256 s. ISBN 978-80-7367-385-7.

Autoři se zaměřují na využití kvalitativních metod v politologii. Nečiní tak v obecně rovině jako jiné zde uvedené publikace, ale přímo se soustředí na témata jako jsou jednopřípadové studie, komparace, metafory, etnografický přístup nebo zakotvená teorie. Teoretické poznatky jsou přímo propojeny s podrobnou diskusí konkrétních zdrojů, které uvedené teorie využívají.

BANAKAR, Reza, TRAVERS, Max (eds). *Theory and Method in Socio-Legal Research*. Oxford: Hart, 2005. 376 s. ISBN 1-84113-626-3.

Kniha naznačující použití rozličných metodologických přístupů na výzkum tak rozdílných otázek práva, jako jsou soudci, ombudsmeni nebo právo EU. Důraz je kladen na sociologické vnímání práva, opomenuty nejsou ale ani jiné teorie. Jak již plyne z předchozích řádek, vždy jsou obecná východiska aplikována na konkrétních praktických studiích. Stejně jako u Penningse a kol. v politologii mám pocit, že v mnoha ohledech má česká právní věda ještě co dohánět.

12.4 Příručky k doktorskému studiu

Velmi populární jsou v zahraničí knihy, které provázejí doktorským studiem. Větší část obsahu věnují otázkám výběru tématu a poté psaní doktorské práce, zabírají se ale i otázkami jak práci obhájit, jak se podílet na výuce, psát granty či jiné žádosti, účastnit se konferencí, publikovat v odborných časopisech a spoustou jiných činností, které patří k povinnostem doktoranda. S ohledem na poněkud jiná pravidla fungování doktorského studia v českém prostředí jsou postřehy z těchto příruček aplikovatelné u nás pouze omezeně, přesto zde najdete užitečné informace, zvláště co se týče psaní disertační práce.

DUNLEAVY, Patrick. *Authoring a PhD*. Houndmills: Palgrave, 2003. 297 s. ISBN 978-1-4039-0584-0.⁷⁹⁾

MAUCH, James, NAMGI, Park. *Guide to the Successful Thesis and Dissertation*. 5th edition. New York: Marcel Dekker, 2003. ISBN 978-0-82474-288-1.

MURRAY, Rowena. *How to Write a Thesis*. 2nd edition. Maidenhead: Open University Press, 2006. 301 s. ISBN 978-0-335-21968-1.

⁷⁹⁾ Z první strany citované knihy jsem převzal Schellingův citát, který je uveden na začátku této příručky.

OLIVER, Paul. *Writing Your Thesis*. 2nd edition. London: Sage, 2008. 184 s. ISBN 978-1-412-94689-6.

PHILLIPS, Estelle, PUGH, Derek. *How to Get a PhD*. 4th edition. Maidenhead: Open University Press, 2005. 240 s. ISBN 978-0-335-214684-0.

Robert Zbírál
**Příručka psaní seminárních
a jiných vysokoškolských odborných prací**

Obálku navrhla >0< mowshe.
Vydalo Linde Praha, akciová společnost,
v roce 2009 jako svou 837. publikaci.
Adresa nakladatelství:
Opletalova 35, 115 51 Praha 1
tel.: 224 212 249, tel./fax: 224 211 073
e-mail: redakce@linde.cz, www.linde.cz
Sazba dr. Josef Ženka, Praha 8
Tisk Agentura 5, s. r. o.